

# **Reaalioiden kääntäminen historiasta kertovissa teksteissä**

**Esimerkkinä *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia ja sen saksannos***

Riikka Nieminen

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2016



Tampereen yliopisto  
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot  
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta  
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

NIEMINEN, RIIKKA: Reaalioiden kääntäminen historiasta kertovissa teksteissä – esimerkkinä *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* ja sen saksannos

Pro gradu -tutkielma, 72 sivua + liitteet 3 sivua, saksankielinen tiivistelmä 16 sivua  
Toukokuu 2016

---

Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdytään historiasta kertovissa teksteissä olevien reaalioiden kääntämiseen. Reaaliat ovat sanoja ja ilmauksia, jotka viittaavat kielen ulkopuoliseen sosiokulttuuriseen maailmaan eli asioihin, ilmiöihin ja käsitteisiin, jotka ovat olemassa vain tietyssä kulttuurissa ja joille ei näin ollen ole vastineita muissa kielissä ja kulttuureissa. Reaalioiden kääntämisen tutkimus on keskittynyt kaunokirjallisiin eli ekspressiivisiin teksteihin, kun taas informatiiviset tekstit ovat jääneet lähes huomiotta, vaikka nekin sisältävät reaaliota. Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, mihin aihepiireihin historiaa kuvaavaan tekstin reaaliat liittyvät ja millaisia käännösmenetelmiä reaalioiden saksantamisessa voidaan käyttää.

Tutkielman aineisto on kerätty Matti Klingen ja Laura Kolben teoksesta *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* (1999) ja sen saksannoksesta (1999). Teos sisältää erittäin paljon eri aihepiireihin kuuluvia ja eri käännösmenetelmillä käännettyjä reaaliota, mistä osoituksena on 839 reaaliasta ja niiden käännöksistä sekä 33 mustavalkoisesta kuvasta koostuva tutkimusaineisto. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä on vertaileva deskriptiivinen käännöstutkimus, jonka avulla aineistoa pyritään tarkastelemaan mahdollisimman objektiivisesti kääntäjän ratkaisuja arvioimatta.

Tutkielmaa varten luotiin jo aiemmin laadittuja reaalia- ja käännösmenetelmäluokitteluja yhdistelemällä uudet luokittelut, joissa reaaliat jaetaan aihepiireittäin neljään pääkategoriaan ja käännösmenetelmät 11 luokkaan. Uusista luokitteluista pyrittiin tekemään mahdollisimman yksityiskohtaiset, mutta huomioon otettiin myös se, etteivät kaikki reaaliat ja käännösmenetelmät välttämättä sovi ennalta laadittuihin luokitteluihin. Tutkielman lähtöoletuksena oli, että aineistossa eniten käytetyt reaalioiden käännösmenetelmät ovat suora laina, osittainen käännös ja osittainen käännös lisäyksenä.

Aineisto sisältää eniten maantieteellisiä (34 %) ja vähiten historiallisia (15 %) reaaliota. Käännösmenetelmistä yleisin on lähtöoletusten vastaisesti käännöslaina, mutta suora laina ja osittainen käännös ovat toiseksi ja kolmanneksi yleisimmät menetelmät. Käännöslaina ja suora laina kattavat peräti 62 prosenttia reaalioiden käännöksistä. Sen sijaan osittainen käännös lisäyksenä on aineistossa vähiten käytetty menetelmä. Aineiston kuvat sekä havainnollistavat että täydentävät tekstiä, ja niiden visuaalisuuden ansiosta monet reaaliat on voitu kääntää käännöslainalla selittävän menetelmän tai lisäyksen sijaan. Tutkimusaineiston analyysi osoittaa reaalioiden kääntämisen olevan aina tapauskohtaista, minkä vuoksi ei voida määritellä, mitkä käännösmenetelmälliset ratkaisut ovat parhaita reaalioiden kääntämisessä.

Avainsanat: informatiivinen teksti, kulttuurisidonnainen elementti, kulttuurisidonnaisuus, käännösmenetelmä, reaalia



# Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Kieli, kulttuuri ja kääntäminen.....	4
2.1 Kielen, kulttuurin ja kääntämisen liitto.....	4
2.1.1 Kieli ja kulttuuri.....	5
2.1.2 Kulttuuri osana kääntämistä.....	5
2.2 Kulttuurisidonnaisuus.....	6
2.3 Kulttuurisidonnaiset käänösongelmat.....	7
3 Kulttuurisidonnaiset elementit eli reaaliat.....	10
3.1 Realian määrittely.....	10
3.2 Realia vai termi?.....	12
3.3 Realioiden luokittelu.....	13
3.4 Tutkielmassa käytettävä reaaliluokittelu.....	17
4 Realioiden käänös menetelmät.....	20
4.1 Prototypologia.....	20
4.2 Realioiden käänös menetelmiä.....	23
4.3 Tutkielmassa käytettävä käänös menetelmäluokittelu.....	27
5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	31
5.1 Tutkimusaineisto.....	31
5.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät.....	32
6 Realioiden aihepiirit ja käänös menetelmät.....	35
6.1 Realioiden aihepiirit.....	35
6.2 Realioiden käänös menetelmät.....	40
6.2.1 Suora laina.....	41
6.2.2 Käänöslaina.....	43
6.2.3 Selittävä käänös.....	44
6.2.4 Assosiatiivinen käänös.....	46
6.2.5 Hyponymisten suhteiden muuttaminen.....	48
6.2.6 Osittainen käänös.....	50
6.2.7 Lisäys.....	52
6.2.8 Osittainen käänös lisäyksenä.....	53
6.2.9 Poisto.....	54
6.2.10 Eksonymien kääntäminen.....	56
6.2.11 Muut käänös menetelmät.....	57
6.3 Kuvien merkitys realioiden ja niiden kääntämisen kannalta.....	59
6.4 Analyysin yhteenveto.....	60
7 Lopuksi.....	65
Lähteet.....	67
Liite	

Deutsche Kurzfassung



# 1 Johdanto

Kulttuurierojen ja kulttuurisidonnaisten elementtien aiheuttamia haasteita on tutkittu käännöstieteessä määrällisesti melko vähän ja laadullisesti samankaltaisin menetelmin. Tähänastinen tutkimus on keskittynyt pääasiassa kulttuurierojen ja kulttuurisidonnaisten elementtien tarkasteluun kaunokirjallisissa ja audiovisuaalisissa teksteissä (esim. Nedergaard-Larsen 1993; Aixelá 1996; Kujamäki 1998; Leppihalme 2001; Pedersen 2007). Perinteistä tekstityypiluokittelua (Reiß 1989, 105) silmällä pitäen voidaan todeta, että kulttuurisidonnaisten elementtien tutkimus on käsitelty lähinnä vain ekspressiivisiä tekstityyppejä, kun taas informatiiviset tekstityypit, joihin tässä pro gradu -tutkielmassa tarkasteltavat historiasta kertovat tekstit Ingon (1990, 63) määritelmän mukaan lasketaan kuuluviksi, ovat jääneet lähes huomiotta.

Vaikka kulttuurisidonnaisten elementtien eli reaalioiden tutkimus on painottunut ekspressiivisiin teksteihin, on huomioitava, että kyseisten tekstien ohella kulttuurisidonnaisia ilmauksia ja käsitteitä on myös informatiivisissa teksteissä. Kulttuuri on läsnä kaikessa inhimillisessä viestinnässä, ja sen olemassaolo näkyy tekstin eri tasoilla esimerkiksi lauserakenteissa ja sananmuodotuksessa (Stolze 2010, 11–13). Ekspressiivisten tekstien kääntämisessä kääntäjä voinee ottaa jonkin verran vapauksia reaalioiden kääntämisessä, sillä esimerkiksi kaunokirjallisissa teksteissä kieli on usein värikästä ja vivahteikasta. Sen sijaan informatiivisten tekstien kääntämisessä, jossa oleellisinta on yleensä objektiivisen, neutraaliin sävyyn kirjoitetun informaation välittäminen (Ingo 1990, 188), kääntäjän on huomioitava tarkasti se, miten kulttuurisidonnaiset elementit välitetään sujuvasti, koherentisti ja ymmärrettävästi toiselle kielelle ja toiseen kulttuuriin muuttamatta tekstin neutraalia sävyä ja informatiivisuutta.

Historiasta kertovat tekstit ja niiden käännökset tarjoavat mielenkiintoisen tutkimuskohteen, mutta siitä huolimatta niiden tutkimus on jäänyt yllättävän vähäiseksi. Opetushallituksen (2014) etälukioiden historian opetusta varten laatimassa johdannossa todetaan, että historian tuntemus auttaa yksilöitä ymmärtämään sekä itseään että ympäröivää maailmaa. Historian tuntemusta tarvitaan, jotta ymmärretään, miksi ihminen on toiminut historiansa aikana niin kuin on toiminut ja mitä seurauksia hänen toimillaan on ollut hänen itsensä, yhteiskunnan ja koko maailman kannalta. Jo antiikin aikana todettiin, että historia opettaa elämään tätä päivää ja tieto maailmasta auttaa toimimaan rationaalisesti. Lisäksi historia välittää kulttuuria ja muovaa ihmisten käsityksiä ja ajattelua. Se, miten ajankohtaisia yhteiskuntaan, ympäristöön tai kansainvälisiin suhteisiin liittyviä ongelmia ratkaistaan nyt, perustuu suurelta osin nimenomaan historian mukanaan tuo-

miin tietoihin ja taitoihin. (Opetushallitus 2014.) Näiden huomioiden pohjalta on jopa hieman yllättävää, että historiasta kertovien tekstien ja niiden käännösten tutkimus on jäänyt vähäiseksi, sillä historia näyttää olevan olennainen osa tietyn kulttuurin identiteetin rakentumista.

Historiasta kertovat tekstit perustuvat todellisiin tapahtumiin, ja kulttuurilla on varmasti vaikutusta siihen, mistä tapahtumista kerrotaan, mitä niistä kerrotaan ja mistä näkökulmasta. Myös saman kulttuurin sisällä voi olla eroja siinä, miten historia nähdään. Valaisevan esimerkin saman kulttuurin sisällä olevista erilaisista näkökulmista historiaan tarjoaa se, mistä näkökulmasta Suomen vuoden 1918 sisällissotaa tarkastellaan. Valkoisten näkökulmasta tarkasteltuna sota ja sen jälkeiset tapahtumat näyttävät hyvinkin erilaisina kuin punaisten näkökulmasta. Useimmiten historiasta kertovissa teksteissä on voittajan näkökulma (Lahtinen 2003; Korjus 2008), joten on kiinnostava vertailla, mitä historian tapahtumia ja keitä henkilöitä missäkin kulttuurissa tai alakulttuurissa nostetaan esiin ja miten asiat esitetään.

Kulttuuriinsa ja omaan aikaansa sidoksissa olevien historia-aiheisten tekstien kääntäminen edellyttää kääntäjältä tarkkaa työtä ja perusteltuja käännösmenetelmällisiä valintoja; kääntäjän on oltava selvillä muun muassa siitä, onko tekstissä olevilla reaalioiden vakiintunut vastine kohdekielessä ja -kulttuurissa ja edellyttävätkö esimerkiksi tekstin sisältämät erisnimet lukijalta taustatietoja (Thurmair 2002, 88). Kulttuurisidonnaisten elementtien käännösmenetelmien ja -ratkaisujen tarkastelu antaneekin osviittaa siitä, millaisia taustatietoja kääntäjä olettaa käännöksen lukijoilla olevan. Lisäksi käännösmenetelmien käyttöä tarkastelemalla voitaneen tehdä päätelmiä kääntäjän tai kohdekulttuurin ideologiasta. Kaikki kääntäjän tekemät ratkaisut eivät välttämättä ole tietoisia, ja on mahdollista, että kääntäjän ideologia heijastuu hänen huomaamattaan käännökseen. Kohdekulttuurissa vallitseva ideologia voi puolestaan edellyttää kääntäjältä tietynlaisia käännösratkaisuja, jotta käännöstä voidaan pitää hyväksyttävänä. Erilaiset ideologiat voivat edellyttää esimerkiksi joidenkin tekstikappaleiden tai tekstissä kuvattujen tapahtumien ja henkilöiden poistamista käännöksestä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Helsingin historiaa kuvaavan suomenkielisen teoksen kulttuurisidonnaisia elementtejä eli reaalioiden ja niiden kääntämisessä käytettyjä käännös menetelmiä vertaamalla suomenkielistä lähdetekstiä ja sen saksankielistä käännöstä. Tekstin analysoinnin ohella tutkielmassa tarkastellaan lyhyesti teoksen kuvia ja niiden mahdollista vaikutusta käännös menetelmien valintaan. Vertailevan deskriptiivisen tapaustutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka paljon reaalioiden lähdetekstissä on, millaisia ne ovat ja mihin aihepiiriin tai



-piireihin ne liittyvät. Lisäksi tarkastellaan, miten lähdetekstin sisältämät reaaliat on käännetty saksaksi. Reaalioiden määrittelyjä ja luokitteluja on lukuisia, mutta koska mikään jo olemassa olevista määrittelyistä tai luokitteluista ei vaikuta täysin kattavalta, tätä tutkielmaa varten reaalioidille on laadittu oma määritelmä ja luokittelu (ks. 3.1–3.4). Aiemmin tehtyjä reaalioiden käännösmenetelmäluokitteluja (Kujamäki 1998; Markstein 1999; Schreiber 1999; Leppihalme 2001; Pedersen 2007) yhdistelemällä ja täydentämällä tämän tutkielman käännösmenetelmäanalyysia varten on niin ikään laadittu oma luokittelu, joka sisältää yksitoista erilaista käännösmenetelmää (ks. 4.3).

Tutkielma jakaantuu seitsemään lukuun. Johdannon jälkeen luvussa 2 tarkastellaan kielen, kulttuurin ja kääntämisen välistä suhdetta ja perehdytään kulttuurierojen käännösprosessiin tuomiin haasteisiin. Luvussa 3 syvennyttään kulttuurisidonnaisiin elementteihin eli reaalioidiin, joita on määriteltä ja luokiteltu monin tavoin. Luvussa käydään kattavasti läpi reaalioiden erilaisia määritelmiä ja luokitteluja, pohditaan reaalian ja termin eroa sekä esitellään tätä tutkielmaa varten laadittu reaalioiden luokittelu. Luvussa 4 tarkastellaan reaalioiden kääntämisessä käytettäviä käännösmenetelmiä ja niistä tehtyjä luokitteluja. Luvun lopuksi esitellään tätä tutkielmaa varten useiden käännösmenetelmäluokittelujen ja tutkimusaineiston pohjalta koottu uusi käännösmenetelmäluokittelu. Luvussa 5 esitellään tutkimusaineistona oleva suomenkielinen teos ja sen saksankielinen käännös sekä tutkimuskysymykset ja -menetelmät. Luvussa 6 kuvataan taulukoiden ja lukuisten havainnollistavien esimerkkien avulla analyysin keskeisimmät tulokset sekä tarkastellaan lyhyesti kuvien merkitystä ja mahdollista vaikutusta käännösmenetelmällisiin valintoihin. Viimeisessä luvussa pohditaan analyysin tuloksia ja esitetään jatkotutkimuskysymyksiä.

## 2 Kieli, kulttuuri ja kääntäminen

Kunzeen (1950, 43)<sup>1</sup> viitaten Kujamäki (2000, 207) toteaa, että kääntäjän työn tärkein tavoite on siirtää kaunokirjallinen teos toiselle kielelle muuttamatta oleellisesti ja mielivaltaisesti teoksen substanssia, henkistä sisältöä ja sisäistä muotoa. Vaikka Kunze (1950, 43) puhuu kaunokirjallisten teosten kääntämisestä, hänen määritelmänsä kääntäjän työn tärkeimmästä tavoitteesta sopii muidenkin kuin kaunokirjallisten tekstilajien kääntämiseen. Jotta käännettävä teksti saadaan Kunzen (1950, 43) asettamien vaatimusten mukaisesti käännettyä toiselle kielelle, kääntäjän on ylitettävä lähde- ja kohdekulttuurin välinen kuilu (Kujamäki 2000, 207). Kääntäminen on kieli-rajojen ylittämisen lisäksi siis myös kulttuurirajojen ylittämistä, sillä kieli on aina tiiviisti kytköksissä omaan kulttuuriinsa. Lähdeteksti syntyy useimmiten omassa kulttuurissaan ja kuvastaa sitä, mutta käännoksen tilanne on yleensä erilainen. Käännoksen on tarkoitus toimia kohdekielisenä tekstinä, mutta sen pitää kuitenkin koko ajan tasapainoilla lähde- ja kohdekulttuurinsa välillä. (Salmeri 2014, 78–79; Stolze 2013, 17–18.) Koska lähdeteksti on jo kielensä takia aina sidoksissa kulttuuriinsa, se sisältää kulttuurista kielensisäiseen ja -ulkoiseen maailmaan viittavaa materiaalia eli kulttuurisidonnaisia elementtejä. Tällaisten elementtien siirtäminen kielestä ja kulttuurista toiseen aiheuttaa usein haasteita tai ongelmia käännoksen prosessissa sekä edellyttää muun muassa pohdintaa kotouttavan ja vieraannuttavan käännostrategian välillä (esim. Venuti 1995).

### 2.1 Kielen, kulttuurin ja kääntämisen liitto

Kielen ja kulttuurin liitto ei ole ollut käännoستieteessä aina itsestäänselvyys (Nedergaard-Larsen 1993, 208), sillä vasta 1980-luvun kulttuurisesta käännoستestä lähtien on alettu kiinnittää huomiota kielen ja kulttuurin väliseen suhteeseen sekä sen vaikutukseen käännoksen prosessissa ja käännokestä (Witte 2000, 11). Snell-Hornby (1988, 39–64) onkin todennut, ettei kääntämistä voi nähdä enää vain kahden kielen välisenä toimintana, vaan se pitäisi nähdä myös kahden kulttuurin välisenä toimintana, joka sisältää kulttuurienvälisiä siirtoja ja vaihtoa. Myös Koller (1997, 59) painottaa kulttuurin merkitystä kääntämisessä toteamalla, että kääntäminen on aina kieli- ja kulttuuriryöitä, sillä kääntäjä työskentelee sekä oman ja vieraan kulttuurin että oman ja vieraan kielen parissa. Koller (1997, 26) huomauttaa myös, että kielierot rajoittavat aina viestintää ja ovat usein myös kulttuurieroja, mutta kaikki kulttuurierot eivät ole kielieroja.

---

<sup>1</sup> Kunze, Erich 1950. *Die deutschen Übersetzungen finnischer Schönliteratur: Bibliographie mit einer Einführung*. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki (Kujamäki 2000, 226).

### **2.1.1 Kieli ja kulttuuri**

Kuten jo aiemmin todettiin, kieli ja kulttuuri ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa, ja kieli heijastelee aina synnyinkulttuuriaan. Toisin sanoen kulttuuri on kaiken inhimillisen viestinnän taustalla (Stolze 2010, 11). Kulttuuria on aikojen saatossa määritelty lukuisin eri tavoin, ja määritelmiä lienee yhtä monta kuin määrittelijääkin. Haasteen kulttuurin käsitteen määrittelemiselle luo kulttuurin laajuus. Näyttääkin siltä, ettei yksikään kulttuurin määritelmä ole nyt eikä tulevaisuudessa täysin kattava (Baldwin, Faulkner, Hecht & Lindsley 2006).

Useimmiten kulttuurin määritelmä sisältää tietyn yhteiskunnan aineelliset ja aineettomat ilmiöt, kuten historialliset tapahtumat, uskomukset ja tavat (Brewer 1988, 22). Katanin (1999, 17) mukaan kulttuuri on eräänlainen jaettu mentaalinen malli tai kartta maailmasta, ja se sisältää yhdenmukaisia ja toisiinsa liittyviä uskomuksia, arvoja, strategioita ja kognitiivisia ympäristöjä, jotka ohjaavat yksilöiden toimintaa ja käytöstä ja joiden kautta yksilö samastuu kulttuuriinsa. Nord (2004, 18) puolestaan näkee kulttuurin ihmisyyhteisöksi tai -ryhmäksi, jonka käyttäytymistä ja toimintaa ohjaavat yhteiset normit, konventiot ja arvot ja jonka käyttäytymis- ja toimintatavat eroavat muista ihmisyyhteisöistä ja -ryhmistä. Tarmion (1991, 17) mukaan kulttuuri on ennen kaikkea viestintää eli erilaisia koodeja, merkkejä ja symboleja, joita ilman yksilöt eivät tule toimeen.

Kieli on aina kietoutunut kulttuuriinsa (Koskinen 2004, 144) ja ilmaisee näin ollen jollakin tavalla ympäröivää kulttuuriaan (Stolze 2013, 17). Yksilön kulttuurinen tietotaito rakentuu yhteisön muiden yksilöiden käytöksen ja kielenkäytön tarkkailun avulla. Eri kulttuurit kuvailevat todellisuutta eri tavalla kielen kautta, mikä aiheuttaa ongelmia kulttuurienvälisessä viestinnässä (Leppihalme 2001, 139.) Witte (2000, 14) toteaaakin, että kulttuuriset eroavaisuudet saavat kulttuurienvälisessä viestinnässä aikaan suurempia esteitä kuin kielelliset eroavaisuudet. Lisäksi on todettu, että kielen ja kulttuurin tiivis sidos heijastuu usein tekstin sisältämien kulttuurisidonnaisten elementtien määrään (Leppihalme 1997, 4–5), ja mitä kauempana lähde- ja kohdekulttuuri ovat toisistaan, sitä haastavampaa on löytää vastaava sana kuvaamaan kulttuurisidonnaisia ilmiöitä (Hukkanen 2014, 34).

### **2.1.2 Kulttuuri osana kääntämistä**

Kun kääntämisen yhteydessä puhutaan kulttuurista, kulttuuri ymmärretään yleensä laajasti ja sen pohjana on ymmärrys siitä, että käännöksen vastaanottajat elävät erilaisessa ympäristössä kuin

missä lähdeteksti on luotu (Vehmas-Lehto 1999, 105). Tässä tutkielmassa kulttuuri käsitetään ennen kaikkea kaiken inhimillisen viestinnän ja toiminnan taustalla oleviksi tiettyä ihmisyhteisöä tai -ryhmää yhdistäviksi ajatuksiksi, tavoiksi, tiedoiksi, arvoiksi, normeiksi ja konventioiksi, jotka vaikuttavat yksilöiden toimintaan ja ohjaavat heidän käyttäytymistään. Koska kulttuuri vaikuttaa kaikkeen inhimilliseen toimintaan, se vaikuttaa luonnollisesti myös kielenkäyttöön ja tekstintuottamiseen (Leppihalme 2000, 89). Usein ajatellaan, että kulttuurin ja kulttuurisidonnaisten elementtien näkyminen on tyypillistä ennen kaikkea kaunokirjallisille teksteille, mutta kaunokirjallisuuden lisäksi kulttuurisidonnaisuuksia esiintyy myös teknisissä ja tieteellisissä teksteissä (Stolze 2010, 11).

Maailman jatkuva globalisoituminen lisää yksilöiden liikkuvuutta ja aiheuttaa mahdollisesti kulttuurien sekoittumista ja kulttuurirajojen hälvenemistä. Liikkuvuuden myötä eri kulttuureista kotoisin olevien yksilöiden keskinäinen vuorovaikutus lisääntyy, mutta erilainen kulttuuritausta saattaa estää luontevan viestinnän tai aiheuttaa ymmärtämisvaikeuksia. Tämän takia onkin rakennettava siltoja kieli- ja kulttuurirajojen yli. Kääntäjillä on viestinnässä tärkeä rooli sillanrakentajina, sillä heidän avullaan vieraasta voidaan tehdä tuttua. (Tommola 2013, 171.) Koska kääntäminen on sosiaalisessa kontekstissa tapahtuva kommunikatiivinen prosessi (Hatim & Mason 1990, 3), kulttuuri on aina läsnä käännösprosessissa. Sen lisäksi, että tekstit itsessään heijastelevat synnyinkulttuuriaan, myös kääntäjien oma kulttuuri vaikuttaa kääntämiseen, sillä kääntäjät ovat juurtuneet omaan kulttuuriinsa ja tulkitsevat tekstejä aina omaa kulttuuritaustaansa vasten (Stolze 2013, 17). Kääntäjä ei siis koskaan ole kulttuurillisesti täysin neutraali vaan tarkastelee muita kulttuureita oman kulttuurinsa näkökulmasta (Vermeer & Witte 1990, 143–144). Lisäksi kulttuurierot syntyvät nimenomaan oman ja vieraan kulttuurin vertailun kautta, minkä takia ne ovat suhteellisia (Kujamäki 1998, 18–19).

## **2.2 Kulttuurisidonnaisuus**

Kulttuurisidonnaisuus on määritelty sekä subjektiiviseksi että suhteelliseksi käsitteeksi (Kujamäki 1998, 18–19). Vermeer ja Witte (1990, 137) käyttävät kulttuurisidonnaisista ilmiöistä käsitettä *kultureemi*. Kultureemi kuvaa yhteiskunnallista ilmiötä, joka on olemassa vain toisessa vertailtavista kulttuurista ja on kyseissä kulttuurissa jotenkin merkityksellinen (mp.). Näin ollen kulttuurisidonnaisuutta voidaan pitää suhteellisena käsitteenä, joka on sidoksissa kulloinkin vertailtaviin kulttuureihin. Kulttuurisidonnaisuuden suhteellisuus ilmenee muun muassa siten, että kulttuurisidonnaisten elementtien määrä vaihtelee sen mukaan, mitä kulttuureita vertaillaan toi-

siinsa. Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin kulttuureita vertailtaessa kulttuurisidonnaisia elementtejä on vähemmän kuin vertailtaessa Suomen ja Saksan kulttuureita. (Kujamäki 1998, 19.) Syy kulttuurisidonnaisten elementtien niukkuuteen suomalaisen ja ruotsalaisen kulttuurin välillä löytyy Suomen ja Ruotsin pitkästä yhteisestä historiasta. Suomi kuului lähes seitsemänsataa vuotta Ruotsin kuningaskuntaan (Lehtonen 2003), ja tämän ajanjakson vaikutus näkyy edelleen Suomen ja Ruotsin kulttuurien samankaltaisuutena.

Reaalioiden määrään ja kääntämiseen vaikuttaa oleellisesti lähde- ja kohdekulttuurin läheisyys (Kujamäki 1998, 19), ja kulttuurisidonnaisuuden suhteellisuuden takia onkin huomioitava, ettei tämän tutkielman tuloksia voi yleistää koskemaan kaikkea historia-aiheisten tekstien sisältämien reaalioiden kääntämistä. Suomella ja Saksalla on yhteistä historiaa muun muassa koulutuksen, kaupankäynnin ja sotilaallisen yhteistyön osalta, sillä esimerkiksi keskiajalla Suomesta lähti lukuisia yliopisto-opiskelijoita Saksaan (Liimatainen 2011, 41) ja talvisodan jälkeen Suomi ja Saksa solmivat kauttakulkusopimuksen, joka oli voimassa vuosina 1940–1941 (Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 192). Yhteisen historian pohjalta voi olettaa, että esimerkiksi *Lapin sota* on tuttu sekä suomalaisessa että saksalaisessa kulttuurissa, minkä takia käännös ei vaadi selityksiä. Sen sijaan Itävallassa ja Sveitsissä kyseinen käsite voi olla vieraampi, joten se kenties kaipaisi rinnalleen selityksen tai jonkin tarkentavan määritteen. Ongelmallista on se, että useimmiten lähdetekstistä tehdään vain yksi saksankielinen käännös, jonka pitäisi palvella sekä saksalaisessa, itävaltalaisessa että sveitsiläisessä kulttuurissa, mikä edellyttää kääntäjältä sellaisen käännös-menettelyn valintaa, joka palvelee kaikkia kolmea kulttuuria. Samaa kieltä puhuvien mutta eri kulttuureissa tai kulttuuriympäristöissä elävien välillä voi olla huomattavia kulttuurieroja, jolloin käännös ei välttämättä täytä tehtävänsä (ks. 2.3). Kulttuurisidonnaisuuden suhteellisuuden kääntäjä kohtaa kääntäessään esimerkiksi Suomen historiasta kertovia tekstejä kiinaksi, sillä suomalainen ja kiinalainen kulttuuri eroavat huomattavasti toisistaan, mikä tarkoittaa sitä, että reaalioiden kääntäminen tuo kääntäjälle tällaisessa tilanteessa enemmän haasteita kuin niiden kääntäminen lähellä olevan kulttuurin lukijoille.

### **2.3 Kulttuurisidonnaiset käännösongelmat**

Kuten luvussa 2.1.2 todettiin, kielen lisäksi myös kulttuuri on aina läsnä käännösprosessissa, sillä tekstit syntyvät omassa kulttuuriympäristössään ja sisältävät usein kulttuurisidonnaisia elementtejä, joiden onnistunut siirtäminen lähdekielestä kohdekieleen vaatii kääntäjältä kielitaidon lisäksi sekä oman että kohdekielisen kulttuurin vankkaa tuntemusta. Kulttuurisidonnaisten ele-

menttien muodostama ryhmä on heterogeeninen ja tuottaa heterogeenisyytensä ansiosta kääntäjälle haasteita, sillä jonkin kulttuurisidonnaisen elementin kääntäminen lähdekielestä kohdekieleen sujuu melko vaivattomasti, kun taas jonkin toisen kääntäminen osoittautuu erittäin vaikeaksi (Lehmuskallio, Podbereznyj & Tommola 1988, 163).

Kulttuurisidonnaisten elementtien aiheuttamat käännösongelmat voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan: kielensisäisiin ja kielenulkoisiin. Kielensisäiset käännösongelmat tarkoittavat kielensisäisessä järjestelmässä olevia leksikaalisia, syntaktisia tai tyylillisiä aineksia, joilta puuttuu suora kohdekielinen ja -kulttuurinen vastine. Ne syntyvät erilaisista kielijärjestelmistä ja erilaisesta kielenkäytöstä. Tällaisiksi käännösongelmiksi luokitellaan usein kieliopilliset kategoriat, jotka ovat olemassa vain joko lähde- tai kohdekieleessä, sinuttelu- ja teittelykäytäntöjen erot, idiomit, metaforat ja erilaiset retoriset keinot. (Nedergaard-Larsen 1993, 210, 238.) Myös murteet, sosiolektit ja voimasanat muodostavat kielensisäisiä käännösongelmia (Leppihalme 2000, 94).

Kiinnostava yksityiskohta Nedergaard-Larsenin (1993) näkemyksessä kulttuurisidonnaisia käännösongelmia aiheuttavista tekijöistä on se, että hänen mukaansa idiomit muodostavat vain kielensisäisiä käännösongelmia (Nedergaard-Larsen 1993, 210). Idiomien eli yksittäistä sanaa pidempien mutta lausetta lyhyempien ja merkitykseltään vakiintuneiden ilmauksien voi kuitenkin ajatella aiheuttavan myös kielenulkoisia käännösongelmia, sillä kaikissa kielissä on idiomeja, joiden merkityksiä on mahdotonta päätellä yksittäisten ilmaukseen kuuluvien sanojen perusteella. Lisäksi idiomeihin liittyy usein tunnelataus tai assosiativisia sivumerkityksiä. Toisin sanoen idiomien merkitys on enemmän kuin osiensa summa. (Korhonen 2011, 265–266.) Esimerkiksi suomenkielisen idiomien *polttaa päreensä* kirjaimellinen saksannos voisi olla *seine Kienspäne brennen*, mutta kirjaimellisen ja todennäköisesti vaikeasti ymmärrettävän saksannoksen sijaan idiomit kääntyy saksaksi esimerkiksi muotoon *seine Fassung verlieren* (Böger, Diekmann, Lenk, Schröder & Kärnä 2008, 408) eli *menettää malttinsa*. Näin ollen idiomit, jotka sisältävät jollekin kulttuurille ominaisia käsitteitä, muodostavat nähdäkseni myös kielenulkoisia käännösongelmia, sillä niihin liittyy tiettyjä tunnelatautuneita tai assosiativisia merkityksiä, jotka todennäköisesti jäävät muissa kulttuureissa ymmärtämättä.

Kielenulkoiset käännösongelmat ovat sanoja ja käsitteitä, jotka viittaavat sosiokulttuuriseen maailmaan kielen ulkopuolella eli asioihin ja ilmiöihin, kuten maantieteeseen, historiaan tai yhteiskuntarakenteeseen, jotka ovat olemassa vain tietyssä kulttuurissa (Nedergaard-Larsen 1993, 210). Informatiivisten tekstien näkökulmasta kielenulkoisia käännösongelmia voivat aiheuttaa

esimerkiksi mitta- ja rahayksiköt, poliittisten instituutioiden ja koulutusjärjestelmien rakenteet, tittelit ja virkanimikkeet sekä lainsäädännölliset normit ja asetukset. Kielenulkoisia käännösongelmia aiheuttavat kulttuurisidonnaiset elementit voivat olla vieraita niillekin, jotka osaavat kyseisessä kulttuurissa käytettävää kieltä mutta eivät tunne kulttuuria (Pedersen 2007, 30–31). Leppihalme (2001, 139) toteaa, että kulttuurisidonnaisia elementtejä esiintyy eri kielten välisen viestinnän lisäksi myös yhden kielen sisäisessä viestinnässä, mikä osoittaa sen, ettei kielitaito takaa kulttuurintuntemusta. Kulttuurisidonnaisia elementtejä on yhden kielen sisäisessä viestinnässä esimerkiksi eri ammatti- ja ihmisryhmien välillä (Nedergaard-Larsen 1993, 212).

Havainnollisen esimerkin yhden kielen sisäisen viestinnän kulttuurisidonnaisista elementeistä eri ihmisryhmien välillä tarjoavat lakitekstit, joissa usein käytetään yleiskielestä tuttuja sanoja niin, että niille annetaan uusi merkitys, minkä jälkeen sanat tarkoittavat juridisessa kielenkäytössä eri asiaa kuin yleiskielessä (Mattila 2000, 31). Yleiskielessä esimerkiksi *vastaaaja* tarkoittaa useimmiten joko puhelinvastaaajaa tai henkilöä, joka vastaa kysymykseen. Lakiteksteissä vastaaajalla on täysin eri merkitys, sillä lakikielessä vastaaaja tarkoittaa asianosaista, jota vastaan oikeudessa esitetään vaatimus. (Kielitoimiston sanakirja 2016, myöhemmin KS 2016). Myös teknillisellä alalla ja erityisesti sen slangissa käytetään yleiskielestä tuttuja sanoja, joilla on alalla aivan oma merkityksensä. Esimerkkinä voi käyttää *papukaija*-sanan monikkomuotoa. Yleiskielessä papukaija tarkoittaa värikästä koukkunokkaista (sub)trooppista lintua (KS 2016), kun taas rakennustekniikassa *papukaijat*-termi viittaa siirtoleukapihteihin (Koskenvesa 2013). Esimerkkinä yhden kielen sisäisen viestinnän kulttuurisidonnaisista elementeistä voidaan käyttää myös sitä, että sveitsinsaksaa puhuvan käyttämä arkipäiväinen sana voi olla tuntematon sellaiselle, joka elää saksan kirjakieltä (Standarddeutsch) puhuvien kulttuurissa. Esimerkiksi kissasta saksan kirjakieltä puhuva käyttää sanaa *Katze* (Duden 2007, 938) ja sveitsinsaksaa puhuva sanaa *Büsi* (Duden 2016, s. v. *Büsi*). Riippumatta siitä, onko kyseessä yhden kielen sisäinen vai kahden kielen välinen viestintä, kielenulkoisia käännösongelmia aiheuttavat useimmiten kulttuurisidonnaiset elementit eli reaaliat.

### 3 Kulttuurisidonnaiset elementit eli reaaliat

Termi *reaalia* juontaa juurensa latinankieliseen adjektiiviin, joka tarkoittaa aineellista, esineellistä ja todellista eli jotain sellaista, joka viittaa kielen ulkopuoliseen maailmaan (Florin 1993, 123). Reaalioiden kääntäminen on ollut käännöstieteessä tutkimuskohteena 1960-luvulta lähtien, ja reaalioiden käännösstrategioita ja -menetelmiä sekä merkitystä tekstien kannalta on lähestytty monin eri tavoin (Mikhailov 2011, 1). Reaalian määrittelemisen saattaa aluksi vaikuttaa yksinkertaiselta, mutta aiheeseen syventyminen paljastaa reaalian olevan moniulotteinen ja -merkityksellinen tekstin elementti. Vierautta tekstiin tuovat reaaliat heijastavat kulttuurieroja, ja niiden kääntäminen vaatii kääntäjältä kielitaidon lisäksi kulttuurikompetenssia sekä taitoa valita kuhunkin tilanteeseen sopiva käännösmenetelmä, jotta reaalia välittyä mahdollisimman hyvin käännöksen lukijoille. Nedergaard-Larsen (1993, 216–217) painottaa reaalioiden kääntämisen tapauskohtaisuutta toteamalla, ettei kääntäjä voi valita yhtä tiettyä käännösstrategiaa ja noudattaa sitä sokeasti koko käännösprosessin ajan, vaan hänen on huomioitava aina esimerkiksi reaalian konteksti ja tehtävä tilanteen mukaan erilaisia käännösmenetelmällisiä ratkaisuja. Bassnett ja Lefevere (1998, 4) huomauttavat, että mikäli tekstiä kotoutetaan radikaalisti ja siitä poistetaan kaikki kulttuurisidonnaiset elementit, tekstistä tulee väritön. Jos tekstistä karsitaan kaikki kulttuurisidonnaiset elementit pois, se johtaa helposti ajatukseen siitä, että kaikkialla kaikki on samanlaista, koska tekstissäkään ei ole mitään vierasta; tällöin puhutaan Holiday Inn -syndroomasta (mp.).

#### 3.1 Reaalian määrittely

Kulttuurin ohella myös reaaliolle on käännöstieteessä lukuisia määritelmiä. Reaaliota lähestytään useista eri näkökulmista, mutta yleensä ne nähdään ennen kaikkea tietyille kulttuurille ominaisina elementteinä ja vieraan, eksoottisen paikallisvärin tuojina. Kujamäki (1998, 17) käyttää termejä *Realien* ja *Realienbezeichnung*, joista voi käyttää suomeksi termejä *reaalia* ja *reaalian nimitys*. Kujamäen (1998, 17) mukaan reaaliota ovat ne kielenulkoiset kulttuurisidonnaiset ilmiöt, joille ei ole vastineita muissa kielissä ja kulttuureissa, ja reaalioiden nimityksiä ne nimet ja sanat, jotka viittaavat näihin ilmiöihin. Toisin sanoen reaaliat ovat kielellisiä keinoja, joilla kuvataan tietyille kulttuurille tai maantieteelliselle alueelle ominaisia ilmiöitä (mp). Kujamäki (1998, 18) muistuttaa myös kulttuurisidonnaisuuden subjektiivisuudesta ja suhteellisuudesta. Leppihalme (2001, 139) määrittelee reaaliat Kujamäen (1998, 17) tavoin kielenulkoisiksi sanoiksi ja ilmiöiksi sekä toteaa, että juuri reaaliat aiheuttavat usein kulttuurisidonnaisia käännös-



ongelmia, jotka voivat hankaloittaa viestintää sekä eri kielten ja kulttuurien välillä että saman kielen eri alakulttuureihin kuuluvien puhujien välillä.

Bödekerin ja Freesen (1987, 138) mukaan reaaliat ovat poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ilmiöitä, jotka ovat sidoksissa tiettyyn kulttuuriin tai maantieteelliseen alueeseen. Bödeker (1989, 231) toteaa myös, että reaaliat ovat tekstuaalisia elementtejä, jotka kiinnittävät tekstin toiseen kulttuuriin kuuluville lukijoille alueellisesti ja usein myös ajallisesti vieraaseen todellisuuteen. Bödekerin ja Freesen (1987, 138) mukaan reaalioiden kuuluvat myös sellaiset ilmiöt, jotka ovat olemassa muissakin kuin lähdekulttuurissa mutta joilla on omia kulttuurisia piirteitä, jotka erottavat ne lähdekulttuurin ilmiöstä (*Säästöpankki* → *Sparkasse*).

Markstein (1999, 288–289) määrittelee reaaliat kulttuurisidonnaisiksi elementeiksi, jotka kuuluvat kiinteästi niiden ihmisten identiteettiin, joiden kulttuurille ominaisia ilmiöitä ne kulloinkin kuvaavat. Reaaliat voivat liittyä arkeen, historiaan, maantietoon tai politiikkaan, kuten erilaiset tavat, esineet ja ruokalajit. Ne kuvaavat asioita ja ilmiöitä, jotka ovat tuttuja vain lähdekulttuurinsa edustajille. (Mp.) Constantin (2010, 269) määrittelee reaalian Marksteinin (1999, 288–289) tavoin kuvaavan jonkin kansallisen tai etnisen yhteisön identiteetin kantavia voimia, joihin liittyy suuri tunnearvo. Hän huomauttaa, että kontekstilla on merkittävä rooli reaalioiden tulkinnassa, sillä tietyssä kontekstissa esimerkiksi jokin toponyymi, kuten *Auschwitz*, voidaan tulkita historialliseksi reaaliaksi (mp.).

Florin (1993, 123–125) näkee reaaliat sanoiksi ja sanayhdistelmiksi, jotka merkitsevät jollekin kulttuurille tunnusomaisia ja muissa kulttuureissa tuntemattomia asioita ja ilmiöitä. Toisin sanoen reaaliat ovat sanoja ja ilmaisuja, jotka kuvaavat ilmiöitä ja käsitteitä, jotka heijastavat yhden kansakunnan elintapoja, kulttuuria sekä yhteiskunnallista ja historiallista kehitystä. Näillä ilmiöillä ja käsitteillä on tietty paikallinen tai historiallinen väri, ja ne ovat vieraita toisissa kulttuureissa. Koska reaaliat ovat tuntemattomia toisissa kulttuureissa, niille ei luonnollisesti ole muissa kielissä vastineita. (Mp.) Myös Nedergaard-Larsenin (1993, 210) määritelmä reaaliasta sisältää aiemmin esiteltyjen määritelmien näkemyksen siitä, että reaaliat viittaavat kielien ulkopuoliseen maailmaan, kuten maantieteeseen tai historiaan.

Vaikka reaalioiden on laadittu useita erilaisia määritelmiä, kaikille määritelmille on yhteistä se, että niiden mukaan reaaliat viittaavat sosiokulttuuriseen maailmaan kielen ulkopuolella eli asioihin, ilmiöihin ja käsitteisiin, jotka ovat olemassa vain tietyssä kulttuurissa ja joille ei näin ollen ole vastineita muissa kielissä ja kulttuureissa. Juuri vastineiden puute kielten ja kulttuurien välil-

lä tuottaa käännösongelmia (Kujamäki 1998, 17). Tässä tutkielmassa reaaliat nähdään kielen ulkopuolisiin asioihin, ilmiöihin ja käsitteisiin viittaavina sanoina, sanayhdistelminä ja ilmauksina, jotka tunnetaan vain tietyssä kulttuurissa ja jotka usein aiheuttavat käännösongelmia.

### 3.2 Reaalia vai termi?

Kuten aiemmin tuli ilmi, reaaliaina pidetään yleensä kulttuurisidonnaisia kielenulkoisia elementtejä, joilla ei ole vastineita muissa kulttuureissa ja joiden ymmärtäminen edellyttää vieraan kielen ja kulttuurin tuntemusta. Reaalioiden kääntämisen tutkimus on perinteisesti keskittynyt keräämään tietoa lähdekielisten kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämisestä ja kääntymisestä kohdekieliseen ja -kulttuuriseen tekstiin. (Kujamäki 1998; Markstein 1999; Leppihalme 2001.) Termit puolestaan ovat käsitteiden eli ihmisen mielessään muodostamien ajatusmallien kielellisiä nimityksiä, joilla viitataan usein lyhyesti käsitteen koko sisältöön. Termit ovat tietyllä erikoisalalla käytettäviä ja tarkkaan määriteltyjä yleiskäsitteiden nimityksiä. Ne ovat omalla erikoisalallaan yleisesti tunnettuja, hyväksytyjä ja käyttöön vakiintuneita. (Sanastokeskus TSK 2006, 32; Majapuro, Lillqvist & Tuominen 2011.)

Reaalian ja termin erottaminen toisistaan voi toisinaan olla haasteellista, ja niiden väliseen rajanvetoon vaikuttaa oleellisesti se konteksti, jossa reaalia tai termi kulloinkin esiintyy. Reaalian ja termin suhdetta on problematisoitu juuri niiden samankaltaisuuden takia. Vlahovin ja Florinin (2006, 22–23, 347)<sup>2</sup> mukaan reaalian ja termin erottaa toisistaan muun muassa se, etteivät termit ole reaalioiden tapaan kansallisesti eivätkä historiallisesti säilyttyneitä, minkä lisäksi termit ovat käyttäjälleen yleensä yksiselitteisiä ilman konnotaatioita. Arntzin (1986, 284) näkemyksen mukaan jokaisella termillä on tarkka määritelmä, mikä mahdollistaa eri kielten sanojen ja käsitteiden vertailun toisiinsa. Vertailun avulla voidaan selvittää, vastaavatko sanat ja käsitteet toisiaan. Jos sanalla tai käsitteellä on eri kielissä sama määritelmä, kyseessä on sama termi. Termejä ei siis käännetä, vaan niille etsitään kohdekieliset vastineet. (Mp.)

Termit voidaan nähdä myös reaalioiden vastakohtana, jolloin niiden katsotaan olevan tietyn erikoisan sanastoa. Tällaisen näkemyksen mukaan termeillä on tarkat määritelmät, ja ne ovat usein kansainvälisesti tieteellisessä käytössä. (Markstein 1999, 288.) Lisäksi on todettu, että termejä luodaan usein keinotekoisesti ja ne siirtyvät tarkoitteidensa mukana kielestä ja kulttuurista toiseen (Kokkonen 2008, 16). Huomioon on otettava myös se, että vastakohtaisuudestaan huolimatta reaalian ja termin välillä on harmaa alue, sillä useat sanat voivat olla kontekstistaan riip-

---

<sup>2</sup> Vlahov, Sergej & Florin, Sider 2006. *Neperevodimoe v perevode*. R.Valent, Moskova (Kokkonen 2008, 71).

puen sekä reaalioiden että termejä (Markstein 1999, 288). Esimerkiksi Rooseveltin ajalta on peräisin sanaliitto *New Deal*, mikä herättää kysymyksen siitä, onko *New Deal* poliittinen termi vai tietyltä ajalta ja tietyistä maista peräisin oleva poliittinen reaalia. Lähdetekstin tekstityypistä ja käännöksen vastaanottajista riippuen molemmat vaihtoehdot voidaan nähdä oikeina. (Mts. 289.)

### 3.3 Reaalioiden luokittelu

Kuten reaalioiden määritelmiä myös niistä tehtyjä luokitteluita on lukuisia. Monet luokittelut muistuttavat pääpiirteiltään toisiaan, mutta niiden laajuudessa ja yksityiskohtaisuudessa on huomattavia eroja. Reaalioiden luokitteluita tarkasteltaessa on huomioitava, että kaikki luokittelut, olivatpa ne laajoja tai suppeita, ovat aina vain todellisen elämän yksinkertaistuksia, eivätkä kaikki tosielämän ilmiöt sovi tehtyihin luokitteluihin (Nedergaard-Larsen 1993).

Yksi tunnetuimmista ja kattavimmista reaalioiden luokitteluita on Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) tekemä luokittelu, jossa on neljä pääkategoriaa ja neljätoista alakategoriaa. Pääkategoriat ovat maantieteelliset, historialliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaaliat. Alakategorioita, jotka jakautuvat vielä omiin alakategorioihinsa, ovat muun muassa kulttuurimaantieto, tapahtumat ja koulutus. Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) laatima luokittelu esitellään kokonaisuudessaan taulukossa 1. Luokittelun yksityiskohtaisuudesta huolimatta Nedergaard-Larsen (1993, 210–211) on todennut, ettei hänen luokittelunsa ole aukoton eikä välttämättä kata kaikkia reaaliatyyppejä. Hänen luokitteluaan tarkasteltaessa herääkin kysymys, millä perusteilla reaalioiden alakategoriat on sijoitettu tiettyihin pääkategorioihin. Esimerkiksi ruokaan liittyvien reaalioiden kategoria on sijoitettu elämäntapojen ja tapojen alakategoriaan (ks. taulukko 1), joka kuuluu yhteiskunnallisten reaalioiden pääluokkaan. Yhteiskunnallisen reaalian ohella ruoan voidaan nähdä kuuluvan myös kulttuuristen reaalioiden pääluokkaan, ja usein puhutaan nimenomaan ruokakulttuurista.

Mahdollisista puutteistaan huolimatta Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelu antaa kattavan yleiskatsauksen reaalioiden eri tyypeistä. Suomalaisesta kulttuurista poimittuja esimerkkejä Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelun mukaisista maantieteellisistä reaalioidista ovat Halti, Pääjärvi ja saimaannorppa. Suomalaisia historiallisia reaalioidia ovat muun muassa kaatuneiden muistopäivä, *Vastuun vuodet* -muistomerkki ja kansalaissota. Yhteiskunnallisiin reaalioiden lasketaan KRP, Supo, TKL ja Santahaminan varuskunta, ja kulttuurisina reaalioidina voidaan pitää esimerkiksi Messukylän vanhaa kirkkoa, Tampereen teknillistä yliopistoa, Helsingin Sanomia ja Arkadia-teatteria.

Taulukko 1. Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelu reaaliosta

<b>Maantieto</b>	maantieto meteorologia biologia	vuoret, joet
		sää, ilmasto
		kasvit, eläimet
	kulttuurimaantieto	alueet, kaupungit kadut, tiet jne.
<b>Historia</b>	rakennukset	monumentit, linnat
	tapahtumat	sodat, vallankumoukset liputuspäivät
	ihmiset	kuuluisat historialliset henkilöt
<b>Yhteiskunta</b>	teollisuuden taso (talous)	kauppa ja teollisuus
		energiatalous
	yhteiskunnalliset organisaatiot	puolustus, oikeusjärjestelmä
		poliisi, vankilat
		paikalliset ja valtion viranomaiset
	politiikka	valtionhallinto, ministeriöt
		vaalijärjestelmä, puolueet
		poliitikot, poliittiset järjestöt
	yhteiskunnalliset olosuhteet	ryhmät, alakulttuurit
		elinolot, ongelmat
elämäntapa, tavat	asuminen, liikenne, ruoka, ateriat	
	vaatetus, päivittäiset käyttötavarat	
	perhesuhteet	
<b>Kulttuuri</b>	uskonto	kirkot, rituaalit, moraali
		papit, piispat
		uskonnolliset juhlapyhät, pyhimykset
	koulutus	koulut, korkeakoulut, yliopistot
		koulutusalat, kokeet
	media	TV, radio, sanomalehdet, aikakauslehdet
	kulttuuri ja vapaa-aika	museot, taideteokset
		kirjallisuus, kirjailijat
		teatterit, elokuvateatterit, näyttelijät
		muusikot, idolit
		ravintolat, hotellit
		yökerhot, kahvilat
		urheilulajit, urheilijat

Florin (1993, 123) tarkastelee reaaliota temaattisesti, ajallisesti ja maantieteellisesti. Temaattinen luokka koostuu etnografisista reaaliosta eli sellaisista reaaliosta, jotka kuuluvat jonkin yhteisön jokapäiväiseen elämään, työhön, taiteeseen, uskontoon, mytologiaan ja kansanperinteesseen, sekä sosiaalisista ja alueellisista reaaliosta. Suomalaisesta kulttuurista poimittuja reaaliota, jotka sopivat Florinin (1993, 123) luokituksen mukaisesti etnografisiin reaaliioihin, ovat vappu, lakkiaiset, ulkokuusi, kalevalamitta ja kalakukko. Maantieteellisillä reaaliolla Florin (1993, 123) tarkoittaa reaaliota, jotka ovat olemassa vain yhdessä kielessä. Tämä luokka voidaan jakaa useaan alaluokkaan (esimerkiksi paikallinen, kansallinen ja alueellinen reaalia). Ajallisesta näkökulmasta katsottuna voidaan tarkastella reaalian vanhuutta tai uutuutta. (Mts. 123–124.) Florin (1993, 123) ja Aixelá (1996, 12) nostavat esiin, että aiemmin reaaliana pidetty sana tai ilmiö voi ajan kuluessa muuttua osaksi kohdekulttuurin käsitteistöä ja sanastoa. Esimerkkinä tällaisesta sanasta voidaan pitää *tsunamia*.

Vlahovin ja Florinin (1986)<sup>3</sup> luokittelussa reaaliat jakaantuvat kolmeen pääluokkaan: maantieteellisiin, etnografisiin sekä poliittisiin ja sosiaalisiin. Maantieteellisiin reaaliioihin lasketaan kuuluviksi fyysinen maantiede, ihmisen tekemät maantieteelliset objektit (esimerkiksi tulva-allas) ja tietyn alueen kotoperäiset lajit. Etnografisiin reaaliioihin puolestaan kuuluvat arkielämä, työ, taide ja kulttuuri, etniset ryhmät sekä mitat ja raha. Poliittisia ja sosiaalisia reaaliota ovat hallinnolliset jaottelut (esimerkiksi maakunta), hallintoelimet ja niiden tehtävät, poliittinen ja yhteiskunnallinen elämä sekä sotilaalliseen toimintaan liittyvät käsitteet ja ilmiöt. (Mp.)

Vuonna 1870 ilmestynyttä *Seitsemää veljestä* tutkinut Kujamäki (1998, 26–27) jakaa reaaliat kuuteen luokkaan, jotka ovat yhteiskunta, vapaa-aika ja harrastukset, erisnimet, luonto, mytologia ja arkielämä. Kujamäen (1998, 26–27) luokittelu tuo reaalioiden tarkasteluun uuden ulottuvuuden, sillä siinä erisnimet lasketaan omaksi luokakseen. Myös Aixelá (1996, 59) huomioi omassa luokittelussaan erisnimet. Aixelán luokittelussa reaaliat nähdään joko erisniminä tai yleisinä ilmiöinä ja ilmauksina, kuten instituutiot ja tavat. Aixelán (1996, 59) kaunokirjallisten tekstien käännösten pohjalta syntynyt luokittelu on aivan liian suppea tätä tutkielmaa varten, mutta se tuo Kujamäen (1998, 26–27) luokittelun kanssa pohdittavaksi sen, voidaanko erisnimiä, erityisesti ihmisten ja fiktiivisten henkilöiden ja hahmojen nimiä, pitää reaaliaina. Aixelá (1996) ja Kujamäki (1998) ovat tutkineet kaunokirjallisia tekstejä, joissa erisnimillä ja niiden luomilla assosiaatioilla lienee vivahteellisesti suurempi merkitys kuin tietokirjallisuudessa. Voisi kuitenkin

---

<sup>3</sup> Vlahov, Sergej & Florin, Sider 1986. *Neprevodimoe v perevode*. R.Valent, Moskova (Staškevičiūtė & Baranuskienė 2005, 206).

olettaa, että erisnimillä on tärkeä osa myös tietokirjallisissa teksteissä. Muun muassa hallitsijoilla, taiteilijoilla ja urheilijoilla on usein lempinimiä, joilla heitä kutsutaan heidän omassa kulttuurissaan ja jotka viittaavat johonkin heidän saavutukseensa. Tällaiset lempinimet, kuten menestyneistä suomalaisista kestävyysjuoksijoista käytetty lempinimi *Lentävä suomalainen*, voivat aiheuttaa käännösongelmia.

Yllättävän usein kuitenkin ajatellaan, että erisnimet ovat merkityksettömiä ja lähdekieliset erisnimet voidaan siirtää sellaisinaan käännökseen. Kysymykseen, pitäisikö erisnimet kääntää vai jättää kääntämättä, ei ole yksiselitteistä vastausta. Fleischer, Helbig ja Lerchner (2001, 653) ovat sitä mieltä, että erisnimet ovat käännettävissä, jos niissä on appellatiivisia osia. He (mp.) toteavat myös, että maantieteelliset erisnimet käännetään usein. Maantieteellisiä erisnimiä kääntäessään kääntäjän on kuitenkin selvitettävä ensin, onko erisnimillä vakiintuneet vastineet kohdekulttuurissa (Kostera 1985, 78). Thurmairin (2002, 88) mukaan erisnimet ovat kulttuurisidonnaisia symboleja, joihin voi liittyä kielenulkoista kulttuurista, poliittista tai historiallista tietoa. Osa erisnimistä, kuten *Auschwitz*, *Tšernobyl* ja *Gandhi*, voivat edellyttää lukijalta taustatietoja tekstin ymmärtämiseksi (mp.). Myös Košin (2002, 70) mukaan erisnimet ovat kulttuurisidonnaisia, koska jokaisella yhteisöllä on sille tyypilliset nimeämissäännöt, joiden perusteella ihmisten ja maantieteellisten paikkojen nimet määräytyvät, ja näin ollen nimienanto on sidoksissa kieleen ja kulttuuriin.

Kääntäjän on siis oltava selvillä siitä, tarvitsevatko lukijat lisätietoja lähdetekstin erisnimistä, ja jos tarvitsevat, miten erisnimet käännetään ymmärrettävästi ja onnistuneesti toiselle kielelle ja toiseen kulttuuriin (Thurmair 2002, 88). Kääntäjän on arvioitava ennen käännösprosessin alkua kohdekielisen lukijan kyky vastaanottaa ja ymmärtää kohdeteksti (Sousa 2002, 27). Hyvä apuväline tähän arviointiin on sisäislukijan käsite. Sisäislukijalla tarkoitetaan tekstien sisään rakennettuja lukijapositioneja eli sitä, millaiselle lukijakunnalle kirjoittaja on tekstinsä suunnannut. Toisin sanoen sisäislukija on joukko ominaisuuksia, joita teksti lukijaltaan edellyttää. (Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012, 57–58.) Kun kääntäjä on tietoinen tekstin sisältämisestä lukijapositioneista, hän pystyy tekemään perusteltuja käännösmenetelmällisiä ratkaisuja ja valintoja.

Edellä mainittujen luokittelujen lisäksi reaaliota ovat luokitelleet Bödeker ja Freese (1987, 138) sekä Armellino (2008). Bödekerin ja Freesen (1987, 138) mukaan reaaliat voidaan jaotella kahden ryhmään, jotka ovat kulttuuriin (*Kulturalien*) ja luontoon (*Naturalien*) kuuluvat ilmiöt. Kulttuuriin kuuluviksi ilmiöiksi he laskevat esimerkiksi esineet sekä poliittiset ja taloudelliset

instituutiot. Luontoon kuuluvia ilmiöitä ovat muun muassa kasvillisuus ja meteorologiset ilmiöt. (Mp.) Tekstityksiä tutkinut Armellino (2008) luokittelee tutkimuksessaan reaaliat kolmeen pääkategoriaan, jotka ovat historia, yhteiskunta sekä myytit ja perinteet. Yhteiskunta-kategorian hän jakaa vielä neljään alakategoriaan: tottumukset ja käytännöt, instituutiot ja sosiaaliset rakenteet, elämäntapa ja tavat sekä uskomukset ja moraali (mt.).

### 3.4 Tutkielmassa käytettävä reaalioluokittelu

Kuten Kujamäki (1998, 27) toteaa, reaalioiden luokittelu ei ole reaalioiden eikä niiden kääntämisen tutkimisen itsetarkoituksena, vaan se helpottaa yksittäisten käännosmenetelmien ja -ratkaisujen havainnollistamista ja jäsentelemistä. Reaalioiden luokittelu ei näin ollen ole tämänkään tutkielman päätavoite, vaan sen avulla pyritään ainoastaan havainnollistamaan, mihin aihepiiriin tai -piireihin tutkimusaineiston reaaliat liittyvät. Sen lisäksi, että reaalioiden huomaaminen ja määrittäminen on aina tapauskohtaista (Kujamäki 1998, 19), myös reaalioiden luokittelu on tapauskohtaista riippuen luokituksen laajuudesta ja tarkkuudesta sekä luokittelijan kokemusmaailmasta ja kulttuurintuntemuksesta. Samasta aineistosta kerättyjen reaalioiden luokittelu ja ylipäänsä reaalioiden kerääminen voivat johtaa eri tutkijoiden välillä erilaisiin tuloksiin, ja tulosten erilaisuus juontaa juurensa tutkijoiden erilaisiin taustatietoihin ja -oletuksiin.

Tässä tutkielmassa reaalioiden aihepiirien luokittelu muistuttaa hyvin paljon Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelua, mutta hänen luokitteluaan on tarkennettu tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen sekä muiden reaalioluokittelujen perusteella. Tämän tutkielman reaalioluokittelussa käytetään Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelun tavoin neljää pääkategoriaa, jotka ovat maantieteelliset, historialliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaaliat. Jotta tutkimusaineiston reaalioiden aihepiireistä saataisiin laadittua mahdollisimman tarkka luokittelu, Nedergaard-Larsenin (mp.) luokittelun alakategorioita on täydennetty ja tarkennettu. Esimerkiksi *kulttuurimaantieto*-alakategoria on Nedergaard-Larsenin (mp.) luokittelusta poiketen jaettu kolmeen alakategoriaan ja *rakennukset*-alakategorian tilalle on vaihdettu kolmeen alakategoriaan jakaantuva *arkkitehtuuri*-alakategoria. Syy erityisesti näiden alakategorioiden muutoksille on se, että tutkimusaineistossa on hyvin runsaasti kaupunginosien, rakennusten ja patsaiden sekä suomalaisten arkkitehtien nimiä. Näiden nimien käännosten tarkastelemista helpottaa se, että yhden laajan alakategorian sijaan ne luokitellaan omiin kapea-alaisempiin alakategorioihinsa. Samoista syistä myös *Yhteiskunta*- ja *Kulttuuri*-pääkategorioiden alakategorioita on täydennetty ja tarkennettu. Tässä tutkielmassa käytettävä reaalioluokittelu esitellään taulukossa 2, johon on

merkitty tummennetulla taustalla ne kategoriat, jotka poikkeavat Nedergaard-Larsenin laatimasta (1993, 210–211) luokittelusta. Nedergaard-Larsenin (mp.) luokitteluun lisätyt uudet reaali-tyypit on merkitty taulukkoon 2 alleviivaamalla.

Taulukko 2. Tutkielmassa käytettävä reaalioluokittelu

<b>Maantieto</b>	maantieto meteorologia biologia	vuoret, joet, järvet
		sää, ilmasto
		kasvit, eläimet
	kulttuurimaantieto	alueet, kaupungit <u>kaupunginosat</u>
		kadut, tiet
<u>puistot, torit</u>		
<b>Historia</b>	arkkitehtuuri	rakennukset, linnat, kirkot
		monumentit, patsaat
		<u>arkkitehdit</u>
	tapahtumat	sodat, vallankumoukset, <u>rauhansopimukset</u>
		liputuspäivät
kuuluisat historialliset henkilöt	<u>hoviin kuuluvat henkilöt, hyväntekijät, teoreetikot</u>	
<b>Yhteiskunta</b>	teollisuuden taso (talous)	kauppa, teollisuus, energiatalous
	yhteiskunnalliset organisaatiot	puolustus, oikeusjärjestelmä, poliisi, vankilat
		paikalliset ja valtion viranomaiset
	politiikka	valtionhallinto, ministeriöt
		vaalijärjestelmä, puolueet, poliitikot, poliittiset järjestöt
	yhteiskunnalliset olosuhteet	ryhmät, alakulttuurit
		elinolot, ongelmat
	elämäntapa, tavat	asuminen, liikenne
		päivittäiset käyttötavarat
		kaupat, tavaratalot
perhesuhteet		
<b>Kulttuuri</b>	uskonto	<u>seurakunnat</u> , uskontokunnat, rituaalit, moraali
		papit, piispat
		uskonnolliset juhlapyhät, pyhimykset
	koulutus	koulut, korkeakoulut, yliopistot
		koulutusalat, <u>tutkinnot</u> , kokeet
		<u>opiskelijaelämä</u>



	media	televisio, radio, sanomalehdet, aikakauslehdet
	kulttuuri ja vapaa-aika	ruoka, ateriat, vaatetus
		museot
		taideteokset, <u>taiteilijat</u>
		kirjallisuus (esim. kustantamo), kirjailijat, <u>teokset</u>
		teatterit, elokuvateatterit, näyttelijät, <u>ohjaajat, elokuvat</u>
		<u>musiikki</u> , muusikot, idolit
		ravintolat, hotellit, yökerhot, kahvilat
		urheilulajit, urheilijat
		<u>keksityt nimet</u> , <u>lempinimet</u> , <u>fiktiiviset hahmot</u>

Kuten luvussa 3.3 tuli ilmi, usein ajatellaan, että erisnimet ovat merkityksettömiä ja lähdekieliset erisnimet voidaan siirtää sellaisinaan käännökseen. Erisnimet ovat kuitenkin harvoin täysin merkityksettömiä äänneyhdistelmiä, sillä monet niistä ovat kehittyneet yleisnimistä ja sisältävät edelleen appellatiivisia osia (Ingo 1991, 204–205), mikä mahdollistaa niiden kääntämisen (Fleischer, Helbig & Lerchner 2001, 653). Erisnimet sisältävät usein myös kielenulkoista tietoa esimerkiksi kulttuurista, maantieteestä ja historiasta (Thurmair 2002, 88). Erisnimien tarkoituksena on yksilöidä kohteensa, sillä yksilöimällä kohteensa erisnimi tekee siitä, esimerkiksi kaupunginosasta, kulttuurisidonnaisen. Koß (2002, 70) määrittelee erisnimet kulttuurisidonnaisiksi, koska jokaisella yhteisöllä on sille tyypilliset nimeämissäännöt, joiden perusteella ihmisten ja maantieteellisten paikkojen nimet määräytyvät. Näiden näkemysten sekä Kujamäen (1998) ja Aixelán (1996) reaalioluokittelujen perusteella erisnimet nähdään tässä tutkielmassa reaaliolina.

## 4 Reaalioiden käänösmenetelmät

Reaalioiden käänösmenetelmiä ovat määritelleet ja luokitelleet muun muassa Bödeker ja Freese (1987), Kujamäki (1998), Markstein (1999), Leppihalme (2001) ja Pedersen (2007). Reaalioiden kääntämisessä voidaan hyödyntää myös Schreiberin (1999) luokittelua erilaisista käänösmentelmistä. Reaalioiden käänösmentelmistä laadittujen luokittelujen etuna on se, että niiden avulla voidaan analysoida yksittäisiä käänösmentelmällisiä ratkaisuja lähdetekstiä ja käänöstä vertaamalla. Toisaalta on kuitenkin muistettava, ettei mikään tässä luvussa esitellyistä mentelmäluokitteluista välttämättä kata kaikkia reaalioiden kääntämisessä käytettäviä ja tarvittavia mentelmiä.

### 4.1 Prototypologia

Bödeker ja Freese (1987, 143) ovat luoneet reaalioiden nimitysten kääntämistä kuvaavan prototypologian, joka koostuu kahdesta joukosta: menettelytapojen joukosta (*Vorgehensweisen* eli *V-ryhmät*) ja erojen joukosta (*Differenz* eli *D-ryhmät*). Menettelytapojen joukko koostuu reaalioiden nimitysten kääntämisessä käytettävistä käänösmentelmistä, ja erojen joukko kuvaa lähde- ja kohdetekstin eroavaisuutta. Prototypologiassa V-ryhmät on ryhmitelty D-ryhmien alle, jotta niiden määrä pysyisi kohtuullisena. (Mp.) Tarvittaessa Bödekerin ja Freesen (1987, 143) laatimaa mallia voidaan laajentaa, eikä prototypologian kumpaakaan joukkoa tulisi nähdä tiukkana kategoriana. Bödekerin ja Freesen (mp.) prototypologiaa havainnollistaa alla oleva taulukko 3. D-ryhmät 1 (ei eroa) ja 6 (poisto) eivät näy taulukossa, koska niitä ei voida yhdistää yhteenkään V-ryhmään (mts. 145). Ne ovat kuitenkin reaalioiden kääntämisessä usein käytettäviä käänösmentelmiä.

Taulukko 3. V-ryhmien luokittelu D-ryhmiin Bödeker ja Freesen (1987, 145) mukaan

		D-ryhmät			
		2. pieni ero ( <i>Minimal-differenz</i> )	3. laajentaminen ( <i>Erweiterung</i> )	4. merkityksen supistuminen ( <i>Bedeutungsverengung</i> )	5. korvaaminen ( <i>Substitution</i> )
V-ryhmät	1. vieraskielisen sanan siirtäminen ( <i>Übernahme des fremden Wortes</i> )	x	x		x
	2. käännöslaina ( <i>Lehnübersetzung</i> )	x			x
	3. komponenttianalyttinen kääntäminen ( <i>komponenten-analytisches Übersetzen</i> )	x	x	x	x
	4. hyponymisten suhteiden muuttaminen ( <i>Veränderung hyponymischer Verhältnisse</i> )	x		x	x
	5. assosiatiivinen kääntäminen ( <i>assoziatives Übersetzen</i> )	x	x		x

Prototypologian mukaan käännösratkaisut voidaan siis luokitella käytettyjen käännös menetelmien (V-ryhmät) ohella myös käännösratkaisujen myötä syntyvien lähde- ja kohdetekstin eroavaisuuksien mukaan eri D-ryhmiin:

1. *Ei eroa* -ryhmään ei voida sijoittaa yhtään V-ryhmän käännösratkaisua. Tämä D-ryhmä tulee kyseeseen vain silloin, kun lähdekielisellä lekseemillä on kohdekielessä sekä denotatiivisesti että konnotatiivisesti täydellinen vastine, jolloin voidaan puhua niin sanotun funktionaalisen vastineen käyttämisestä. (Bödeker & Freese 1987, 146.)
2. *Pieni ero* -ryhmään voidaan sijoittaa kaikkien V-ryhmien käännösratkaisuja.
  - 2.1 *Vieraskielisen sanan siirtäminen* tarkoittaa sekä uuden kohdekielisen sanan ottamista käyttöön että kohdekielessä jo olevan lainasanan käyttämistä.
  - 2.2 Pieniä eroja ovat *käännöslainat*, jotka muodostetaan kohdekielen sananmuodostussääntöjen mukaisesti.
  - 2.3 *Komponenttianalyttisestä kääntämisestä* on kyse silloin, kun reaalian nimitystä ei käännetä kokonaisuutena, vaan se korvataan luettelemalla reaalian oleelliset ominaisuudet.

2.4 Lähde- ja kohdetekstin *hyponymisia suhteita* voidaan *muuttaa* kolmella eri tavalla: korvaamalla hyponyymi hyperonyymilla (alakäsite → yläkäsite), hyperonyymi hyponyymilla (yläkäsite → alakäsite) tai lähdetekstin reaalialla toisella saman tarkkuustason käsitteellä eli kohhyponyymilla.

2.5 Reaalialla *assosiatiivinen käännös* herättää kohdekielisessä lukijassa suurin piirtein saman assosiaation kuin lähdeteksti lähdekielisessä lukijassa. (Bödeker & Freese 1987, 146–148.)

3. Kolme V-ryhmää voidaan luokitella *laajentamiseen*:

3.1 *Vieraskielinen sana siirretään* sellaisenaan käännökseen, mutta sen ohkeen lisätään alaviite, selittävä parafraasi tai selitys sulkeissa.

3.3 Käännös ja siihen lisätty parafraasi lasketaan kuuluvaksi laajentamiseen. Kyseessä on *komponenttianalyttinen käännös*, sillä sekä lähdekielisen lekseemin että käännöksessä olevan lekseemin osat analysoidaan ja eritellään.

3.5 *Assosiatiivisessa kääntämisessä* sanan varsinaisen merkityksen välittäminen ei ole tärkeää. Oleellisinta on välittää sanasta muodostuva mielikuva. Assosiatiivinen käännös voi poiketa huomattavasti lähdetekstissä sanotusta, sillä käännös voi jäljitellä lähdetekstin sanaa esimerkiksi foneettisesti. (Bödeker & Freese 1987, 148–150.)

4. *Merkityksen supistuminen* -ryhmään kuuluu yleensä vieraiden nimien kääntämättä jättäminen. Tämän D-ryhmän alle voidaan sijoittaa kaksi V-ryhmää:

4.3 *Komponenttianalyttisessä käännöksessä* lähdetekstin merkitys supistuu, koska reaalialla eksplikoidaan vain tietyt komponentit. Joitakin reaalialla osia saatetaan korostaa tai eritellä joko tarkoituksella tai tahattomasti tarpeettomankin paljon, jolloin reaalialla tärkeimmät osat jäävät pois käännöksestä.

4.4 Merkityksen supistuessa *hyponymisia suhteita* voidaan muuttaa kahdella eri tavalla: korvaamalla reaalialla nimitys joko *hyperonyymilla* tai *kohhyponyymilla* (Bödeker & Freese 1987, 150–151). Bödekerin ja Freesen (mp.) näkemykseen, jonka mukaan kohhyponymiset käännökset kuuluvat D-ryhmään 4, tulee suhtautua kriittisesti, koska kohhyponymisessä käännöksessä on kyse saman tarkkuustason käsitteistä. Näyttääkin siltä, että Bödekerin ja Freesen (1987) luokitteluun on lipsahtanut virhe. Toisaalta huomioon on otettava sekin, että samasta tarkkuustasosta huolimatta jokin kohdekielisen käsite voi kuitenkin olla lähempänä käännettävää lähdekielisen käsitettä kuin muut vieruskäsitteet.

5. *Korvaamiseen* voidaan sijoittaa kaikkien V-ryhmien ratkaisuja. Korvaamisesta on kyse silloin, kun lähdetekstin elementtejä muutetaan käännösprosessissa niin paljon, että niiden alkuperäinen merkitys häviää käännöksestä.
- 5.1 *Vieraskielisen sanan siirtämistä* pidetään korvauksena silloin, kun sanalle on lisätty käännökseen virheellinen selitys.
- 5.2 *Liian suora käännöslaina* voi haitata tai vaikeuttaa käännöksen ymmärrettävyyttä, jos käännöslainalla on kohdekieleessä jo ennestään aivan toiseen käsitteeseen viittaava merkitys.
- 5.3 *Komponenttianalyttinen käännös* voidaan luokitella korvaukseksi silloin, kun kääntäjä on tulkinnut reaalian nimityksen ominaisuudet väärin ja ilmaissut ne käännöksessä virheellisesti.
- 5.4 *Hyponyymiset suhteet muuttuvat*, kun lähdetekstin reaalian nimitys korvataan käännöksessä kohyponyymilla eli vieruskäsitteellä.
- 5.5 *Assosiatiiivisiin käännöksiin* korvaamisen D-ryhmässä kuuluvat sekannussanat eli niin kutsutut petolliset ystävät (*falsche Freunde*). (Bödeker & Freese 1987, 150–153.) Sekaannussanoina suomen ja saksan välillä voidaan pitää esimerkiksi *sydän-* ja *Süden-*sanoja, sillä ne muistuttavat foneettisesti toisiaan ja niiden kirjoitusasu on samankaltainen, mutta ne tarkoittavat täysin eri asioita.
6. *Poistoon* eli täydelliseen muutokseen voi olla monia syitä, ja poistolla voi olla monenlaisia vaikutuksia käännökseen. Bödekerin ja Freesen (1987, 153) mukaan rajanveto poiston ja korvauksen välillä voi olla häilyvä. Tämä on mielenkiintoinen näkökanta, sillä Bödeker ja Freese (1987, 150–153) määrittelevät korvaukseksi sen, että kääntäjä on muuttanut lähdetekstin elementtejä niin paljon, että niiden alkuperäinen merkitys on kadonnut käännöksestä. Toisin sanoen lähdetekstin elementtejä ei ole poistettu, vaan niitä on muutettu. Poistolla Bödeker ja Freese (1987, 153) puolestaan tarkoittavat käännöksessä olevaa täydellistä muutosta eli käännöksestä on poistettu jotain lähdetekstissä olevaa. Näiden määritelmien perusteella raja korvauksen ja poiston välillä vaikuttaa häilyvän sijaan pikemmin selkeältä.

## 4.2 Reaalioiden käännös menetelmiä

Kujamäki (1998) on luonut osittain Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologian pohjalta oman luokittelunsa reaalioiden käännös menetelmistä. Hänen luokittelunsa muistuttaa monilta osin Bö-

dekerin ja Freesen (1987) prototypologiaa, mutta selkeimpänä eroavaisuutena näiden kahden luokittelun välillä on se, että Kujamäen (1998) luokittelu sisältää yhdeksän käännosmenetelmää, kun taas Bödekerin ja Freesen (1987) luokittelu sisältää vain viisi. Kujamäen (1998, 83–88) mukaan reaalioiden käännosmenetelmät voidaan jakaa seuraaviin yhdeksään luokkaan:

1. suora laina (*Fremdwortübernahme*)
2. käänöslaina (*Lehnübersetzung*)
3. selittävä käännosmenetelmä (*erklärendes Übersetzen*)
4. kohdekielisen analogian käyttäminen (*Anwendung einer Analogie der Zielsprache*)
5. hyperonyyminen käännos (*hyperonymische Übersetzung*)
6. kohyponyyminen käännos (*kohyponymische Übersetzung*)
7. assosiativinen käännos (*assoziative Übersetzung*)
8. poisto (*Auslassung*)
9. lisäys (*Hinzufügung*)

Kujamäen (1998, 83) luokittelussa *suora laina* tarkoittaa lähdekielisen sanan käyttöä sellaisenaan tai kohdekielen kielioppi- ja oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti muutettuna. Kujamäen (1998, 83) mukaan tämä käännosmenetelmä näyttää olevan yleisin menetelmä erisnimien kääntämisessä. *Käänöslaina* puolestaan tarkoittaa sellaista käännosmenetelmää, jossa kääntäjä kääntää lähdekielisen sanan komponentti komponentilta, jopa morfeemeittain, ja kohdekielinen sana sopeutetaan kohdekielen yhdyssananmuodostus- ja sanaliittokäytänteiden mukaiseksi. Käyttäessään tällaista menetelmää kääntäjä suuntautuu vahvasti lähdekielisen sanan leksikaaliseen merkitykseen, jolloin esimerkiksi toponyymien etymologia tehdään kohdetekstin lukijalle kokonaan näkyväksi. Käänöslaina voi syntyä myös kääntäjän puutteellisen kieli- ja kulttuurintuntemuksen takia, ja sillä on tyylillinen vaikutus tekstiin. (Mts. 83–84.)

*Selittävää käännosmenetelmää* käyttäessään kääntäjä kuvailee reaalia ja sopeuttaa lähdekielisen ilmauksen mahdollisimman lähelle kohdekieltä. Useimmiten kuvaukset ovat lyhyitä, mutta toisinaan ne voivat olla pitkiä ja yksityiskohtaisia selittäviä parafraseja. Selittävää käännosmenetelmää voidaan käyttää suoran käännöksen ja käänöslainan sijaan tekstin ymmärrettävyyden lisäämiseksi. (Kujamäki 1998, 84.) *Kohdekielisen analogian käyttäminen* on kotouttava käännosmenetelmä, jossa reaalian nimitys korvataan kohdekulttuurissa tutulla ilmiöllä, jonka merkitys tai funktio on suurin piirtein sama kuin lähdetekstin reaaliankin. Tätä käännosmenetelmää käytettäessä joitakin lähdekieliseen reaaliaan liittyviä piirteitä voi kuitenkin kadota. (Mts. 85.)

*Hyperonyymista käännösmenetelmää* käytettäessä lähdetekstissä oleva tarkka alakäsite eli hyponyymi korvataan yleisemmällä yläkäsitteellä eli hyperonyymilla (Kujamäki 1998, 86). Kujamäki (mp.) pitää hyperonyymeina myös persoona- ja demonstratiivipronomineja sekä niiden kaltaisia deiktisiä elementtejä, kuten proadverbejä. Pronominien ja deiktisten elementtien pitäminen hyperonyymeina on kiinnostava ja hieman kyseenalainenkin näkemys. Toisaalta voidaan ajatella, että esimerkiksi kaupungin nimen korvaava pronomini (*Helsinki* → *sie*) on hyperonyymi, koska se on kaupungin nimeä yleisempi käsite ja sitä käytettäessä käännöksestä häviää nimen lähdetekstiin tuomia piirteitä. Toisaalta pronomineja ja niiden kaltaisia deiktisiä elementtejä on vaikea nähdä hyperonyymeina, ja reaalioiden näkökulmasta herää kysymys, voidaanko esimerkiksi pronominia *sie* tai deiktistä elementtiä *hier* pitää jonkin kaupungin nimen yläkäsitteenä. Tässä tutkielmassa reaalioiden kääntämiseen pronomineilla ja deiktisillä elementeillä suhtaudutaan siten, että tällaisia käännösratkaisuja tarkastellaan analyysiosiossa hyponyymisten suhteiden muuttamisen yhteydessä (ks. 6.2.5), mutta niitä ei lasketa suoranaisesti hyperonyymisiksi käännoiksi. *Kohyponyymisessa kääntämisessä* käänöksessä käytetään lähdetekstin reaalian vieruskäsitettä, joka periaatteessa voi olla ”väärä” vastine lähdetekstin reaaliolle mutta tutumpi käännoksen lukijalle. Kohyponyymiset käännökset nähdään usein kääntäjän virheinä, mutta tällaiset käännökset voivat olla myös tarkoituksenmukaisia, sillä niiden avulla käännöksestä voidaan tehdä vastaanottajalleen ymmärrettävämpi ja helppolukuisempi. (Kujamäki 1998, 86–87.) Toisaalta tätä käännoismenetelmää käytettäessä reaalian täsmällinen asiasisältö ja sen kulttuuripiirteet voivat kadota.

*Assosiatiivisissa käänöksissä* huomio kohdistuu ilmausten merkityksiin, ja tärkeintä on ilmauksen luoman assosiaation säilyttäminen käänöksessä. Kääntäjä siis muokkaa lähdetekstin ilmauksia kohdekieliseen kontekstiin sopivimmiksi. (Kujamäki 1998, 87.) *Poistolla* tarkoitetaan reaalian nimityksen kääntämättä jättämistä, ja se on käännoismenetelmällisistä ratkaisuista se, joka eniten vaikuttaa lähdetekstin tekstimaailmaan (mts. 87–88). *Lisäys*-menetelmää käyttäessään kääntäjä puolestaan lisää käännökseen jotain sellaista, jota lähdetekstissä ei ole. Lisäyksillä tarkoitetaan ennen kaikkea alaviitteitä ja kääntäjän huomautuksia, joissa selitetään esimerkiksi käänöksessä olevia vierassanoja tai suoria lainoja. Lisäyksiä voi luonnollisesti olla myös leipätekstissä, ja niillä voidaan täydentää muita käännoismenetelmiä. Alaviitteiden ja kääntäjän huomautusten lisäksi lisäykset voivat olla tarkentavia määreitä ja selittäviä parafraaseja. (Mts. 88.)

Markstein (1999) on tiivistänyt omaan luokitteluunsa jo aiemmin tehtyjen reaalioiden käännoismenetelmäluokittelujen pääkohtia, ja esimerkiksi edellä esitelty Kujamäen (1998) luokittelu si-

sältää pääpiirteittäin samat menetelmäluokat ja samankaltaiset määritelmät menetelmille kuin Marksteinin (1999) luokittelu. Marksteinin (1999, 290–291) määrittelemät neljä käännösmenetelmää ovat:

1. suora lainaus (*Zitatwort*)
2. käänöslaina (*Lehniübersetzung*)
3. analogian käyttäminen (*Analogiebildung*)
4. kommentoiva käänös (*kommentierende Übersetzung*)

Niin ikään Leppihalmeen (2001) luokittelu reaalioiden käännösmenetelmistä pohjautuu jo aiemmin tehtyihin luokitteluihin ja muistuttaa hyvin paljon sekä Bödekerin ja Freesen (1987) että Kujamäen (1998) luokitteluja. Kujamäen (1998) luokitteluun verrattuna Leppihalmeen (2001) luokittelu on muuten lähes samanlainen, mutta siinä ei huomioida kohdekielisen analogian käyttämistä eikä kohyponyymista kääntämistä. Luokittelujen samanlaisuutta lisää se, että menetelmien nimitysten lisäksi Leppihalmeen (2001, 140–145) käännösmenetelmille antamat määritelmät muistuttavat huomattavasti Kujamäen (1998, 83–88) menetelmien määritelmiä. Leppihalmeen (2001, 140–145) seitsenportainen reaalioiden käännösmenetelmien luokittelu sisältää seuraavat menetelmät:

1. suora siirtäminen (*direct transfer*)
2. käänöslaina (*calque*)
3. kulttuurinen muokkaus (*cultural adaptation*)
4. yläkäsitteen käyttö (*superordinate term*)
5. selittäminen (*explicitation*)
6. lisäys (*addition*)
7. poisjättö (*omission*)

Tekstityksiä ja niiden sisältämiä reaaliota tutkinut Pedersen (2007) jakaa kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämisessä käytettävät menetelmät kolmeen pääluokkaan, joista kaksi jakaantuu vielä alaluokkiin. Pääluokat ovat vähäiset muutokset (*minimum change*), poistot (*omission*) ja muokkaukset (*intervention*). Vähäisiin muutoksiin lasketaan kuuluviksi reaalioiden muodollisten vastineiden käyttäminen, reaalioiden säilyttäminen sekä suora kääntäminen. Muokkaaviin menetelmiin kuuluvat määrittelemine (lisäykset ja täydennykset), yleistäminen (hyponymia ja parafrasien käyttö) ja korvaaminen (kulttuurinen ja tilannekohtainen korvaaminen). (Pedersen 2007, 31.) Kun vertaa Pedersenin (2007) luokittelua aiemmin tarkasteltuihin luokitteluihin, voi



todeta, että se sisältää pääpiirteittäin samanlaisia reaalioiden käänösmenetelmiä kuin Bödekerin ja Freesen (1987), Kujamäen (1998), Marksteinin (1999) ja Leppihalmeen (2001) luokittelut mutta käyttää niistä eri nimityksiä. Pedersenin (2007) luokittelu sisältää esimerkiksi suoran kääntämisen, josta muun muassa Kujamäen (1998) ja Leppihalmeen (2001) luokitteluissa käytetään nimitystä käännöslaina.

Schreiber (1999) puhuu käänösstrategioista (*Übersetzungsmethode*) ja käänösmenetelmistä (*Übersetzungsverfahren*). Schreiberin (1993, 54) mukaan käänösstrategia voi kattaa koko tekstin, ja sen valintaan vaikuttavat käännettävän tekstin tekstityyppi ja käänöksen tarkoitus. Käänösmenetelmät puolestaan kohdistuvat yksittäisiin tekstikatkelmiin, ja niiden valinta riippuu kulloisestakin kieli- ja kulttuuriparista sekä valitusta käänösstrategiasta (Schreiber 1999, 151). Schreiber (1999, 151–152) jakaa käännettäessä tehtävät muutokset tekstinsisäis- ja tekstinulkoiskäännöksille sekä interlingvaaleille muutoksille ominaisiin menetelmiin. Schreiberin (mp.) luokitus koostuu yhteensä 17 käänösmenetelmästä. Tekstinsisäiskäännöksille ominaiset menetelmät liittyvät sanastoon, kielioppiin sekä semantiikkaan, kuten leksikaalinen laina ja sanasainainen käänös. Tekstinulkoiskäännöksille ominaisia menetelmiä ovat adaptaatio sekä korjaus, jossa kääntäjä korjaa lähdetekstin virheellisen sisällön käänöksessä tarkoituksenmukaiseksi. Interlingvaaleille muutoksille ominaisia puolestaan ovat lisäykset ja lyhennelmät. Interlingvaaleille muutoksille tyypillistä on myös se, että ne perustuvat tekstinsisäis- ja tekstinulkoiskäännöksistä poiketen yleensä tarkoituksellisiin muutoksiin. (Mts. 152–153.) Schreiber (1999, 152–153) ei ole laatinut luokitustaan suoraanaisesti reaalioiden kääntämiseen, mutta monet hänen luokituksensa käänösmenetelmistä, kuten lisäys, parateksti, mutaatio, eksplikaatio ja leksikaalinen laina, soveltuvat reaalioiden kääntämiseen.

### **4.3 Tutkielmassa käytettävä käänösmenetelmäluokittelu**

Tässä tutkielmassa ei pyritä noudattamaan yhtäkään jo tehtyä käänösmenetelmäluokittelua, vaan jo olemassa olevien luokittelujen pohjalta on luotu uusi luokittelu, joka yhdistää Bödekerin ja Freesen (1987), Kujamäen (1998), Marksteinin (1999), Schreiberin (1999), Leppihalmeen (2001) ja Pedersenin (2007) tekemät luokittelut kulttuurisidonnaisten elementtien käänösmenetelmistä. Kaikkien edellä mainittujen luokittelujen etuna on se, että niiden avulla voidaan analysoida yksittäisiä käänösmenetelmällisiä ratkaisuja vertaamalla lähde- ja kohdetekstiä toisiinsa. Lisäksi, kuten luvussa 4.2 todettiin, edellä esitellyissä luokitteluissa on paljon yhtäläisyyksiä. Yhtäläisyyksiä eri luokittelujen välillä ovat muun muassa suora laina, käännöslaina ja lisäys. Tä-

män tutkielman luokittelun laatimisessa on lähdetty liikkeelle ensisijaisesti Bödekerin ja Freesen (1987), Kujamäen (1998) sekä Leppihalmeen (2001) luokitteluista ja niiden yhtäläisyyksistä. Yhtäläisyyksiä on täydennetty muiden edellä mainittujen luokittelujen sekä tutkimusaineiston pohjalta.

Tutkimusaineiston tarkastelun perusteella tutkielmassa käytettävään käännösmenetelmäluokitteluun on lisätty kolme menetelmää, jota ei ole missään edellä mainituista luokitteluista. Nämä lisätyt menetelmät ovat osittainen käänнос, osittainen käänнос lisäyksenä ja eksonyymien kääntäminen. Schmitz (1999, 323–324) puhuu osittaisesta käännöksestä ja osittaisesta käännöksestä lisäyksenä tutkiessaan maantieteellisten nimien kääntämistä. Koska tutkimusaineisto sisältää paljon maantieteellisiä nimiä, nämä Schmitzin (1999) mainitsevat menetelmät on otettu käännösmenetelmäluokitteluun mukaan. Eksonyymien kääntäminen on otettu luokitteluun samasta syystä, sillä joillekin aineistossa usein toistuvilla maantieteellisille nimille on saksan kielessä omat eksonyymimuodot. Reaalioiden käännösmenetelmiä tarkastellaan tutkielman analyysissä seuraavan luokittelun avulla:

1. suora laina (*Fremdwortübernahme*)
2. käänöslaina (*Lehniübersetzung*)
3. selittävä käänнос (*erklärende Übersetzung*)
4. assosiativinen käänнос (*assoziative Übersetzung*)
5. hyponyymisten suhteiden muuttaminen (*Veränderung hyponymischer Verhältnisse*)
6. osittainen käänнос (*Teilübersetzung*)
7. lisäys (*Hinzufügung*)
8. osittainen käänнос lisäyksenä (*zusätzliche Teilübersetzung*)
9. poisto (*Auslassung*)
10. eksonyymien kääntäminen (*Übersetzung von Exonymen*)
11. muut käännösmenetelmät (*weitere Übersetzungsverfahren*)

Tässä tutkielmassa *suoralla lainalla* tarkoitetaan käännösmenetelmää, jossa lähdekielinen sana siirretään sellaisenaan tai lievästi mukautettuna kohdekieliseen tekstiin. Sanaa saatetaan mukauttaa esimerkiksi pienillä kirjoitusasun muutoksilla tai sen kirjoitusasu pidetään lähdetekstin mukaisena mutta vierasperäinen alkuperä osoitetaan kursivilla. Suoraa lainaa käyttäessään kääntäjä luottaa lukijan lähdekulttuurin tuntemukseen. Suoralla lainalla on tyyllinen vaikutus tekstiin (Kujamäki 1998, 83), ja sitä voidaan Leppihalmeen (2001, 140) mukaan pitää vieraannuttavana

käännösmenetelmänä. *Käännöslainalla* puolestaan tarkoitetaan sitä, että kääntäjä kääntää lähdekielisen sanan tai ilmauksen komponentti komponentilta, kenties jopa morfeemeittain. *Selittävä käännös* on menetelmä, jossa kääntäjä kuvailee reaalia ja lisää sen yhteyteen kielellistä materiaalia, joka sisältää lähdetekstiin implisiittisesti kirjoitettua sisältöä (vrt. lisäys). *Assosiatiivisessa kääntämisessä* huomio painottuu ilmausten merkityksiin, ja tärkeintä on ilmauksen assosiaation muuttumattomuus eli lähdetekstin sisältämä reaalia korvataan kohdekulttuurissa tutulla käsitteellä, jolla on lähes sama merkitys kuin lähdetekstin reaaliolla.

*Hyponyymisten suhteiden muuttaminen* voidaan jakaa kolmeen alakategoriaan eli *hyponyymiseen*, *hyperonyymiseen* ja *kohyponyymiseen käännökseen*. Hyponyymien kääntäminen eli yläkäsitteen korvaaminen alakäsitteellä on suhteellisen harvinainen käännösmenetelmä, joten on melko epätodennäköistä, että tutkimusaineistossa esiintyisi kyseisen käännösmenetelmän käyttöä. Hyponyymien kääntäminen on kuitenkin otettu tähän tutkielmaan mukaan, jotta tutkimusaineiston sisältämien reaalioiden käännösmenetelmistä saadaan mahdollisimman yksityiskohtainen kuva. Hyperonyymien kääntäminen puolestaan tarkoittaa sitä, että lähdetekstin tarkka alakäsite korvataan kohdetekstissä yläkäsitteellä. Kujamäen (1998, 86) näkemyksen mukainen reaalioiden kääntäminen pronomineilla ja niiden kaltaisilla deiktisillä elementeillä huomioidaan hyponyymisten suhteiden muuttamisen yhteydessä analyysiosiossa (ks. 6.2.5), mutta tällaisia käännösratkaisuja ei sijoiteta suoraan mihinkään hyponyymisten suhteiden muuttamisen luokkaan. Kohyponyymisellä kääntämisellä tarkoitetaan sitä, että lähdetekstin käsite vaihdetaan kohdetekstissä lähdekielisen käsitteen vieruskäsitteeksi. Toisin sanoen lähdetekstin ja kohdetekstin käsitteillä on sama hyperonyymi eli yläkäsite. Oleellista on huomata, että tätä käännösmenetelmää käytettäessä käsitteiden tarkkuustaso ei muutu.

*Osittainen käännös* koskee erityisesti yhdyssanamuotoisia toponyymeja, joiden jälkimmäinen osa on appellatiivi. Osittaisessa käännöksessä jokin reaalian nimen osa tai nimeen kuuluva määre käännetään kohdekielelle. Tutkimusaineistossa tätä käännösmenetelmää käytetään erityisesti yhdyssana- tai sanaliittomuotoisten rakennusten ja paikkojen nimien kääntämisessä (*Uspenskin katedraali* → *Uspenski-Kathedrale*). *Lisäys* tarkoittaa tässä tutkielmassa sellaista käännösmentelmää, jossa lähdekielisen reaalian käännöksen yhteyteen on lisätty yleisnimi, joka täydentää, kommentoi tai määrittää reaalia. Selittävän käännöksen ja lisäyksen ero on toisaalta selkeä mutta toisaalta hiuksenhieno. Selittävä käännös on ikään kuin tekstinsisäinen, sillä sen avulla eksplisiittistetään kohdetekstin lukijalle jotain sellaista, joka on kirjoitettu lähdetekstiin implisiittisesti, kun taas lisäys on tekstinulkoisen, sillä se on kokonaan uusi tekstikatkelma, jonka teh-

tävänä on kuitenkin niin ikään eksplisiittistä lähdetekstin käsitettä. Lisäykset ovat lähes poikkeuksetta lyhyempiä kuin selittävät käännökset.

*Osittainen käänнос lisäyksenä* tarkoittaa käännosmenetelmää, jossa yhdyssanamuotoinen sana, erityisesti erisnimi, käännetään niin, että lähdekielinen sana mainitaan käänöksessä kokonaan, mutta jokin siihen kuuluva osa käännetään lisäykseksi sen oheen (*Iso Mustasaari* → *Insel Iso Mustasaari*). *Poisto* puolestaan tarkoittaa koko reaalian nimityksen kääntämättä jättämistä. *Eksonyymien kääntäminen* koskee tässä tutkielmassa maantieteellisiä erisnimiä ja tarkoittaa sitä, että reaalian suomenkielinen nimitys on korvattu käänöksessä saksankielisellä eksonyymimuodollaan (*Suomi* → *Finnland*). Tutkielmassa käytettävään reaalioiden käännosmenetelmien luokitteluun on otettu myös kategoria *muut käännosmenetelmät*, johon kerätään ne mahdolliset käännosmenetelmälliset ratkaisut, jotka eivät sovi edellä esiteltyihin kymmeneen kategoriaan. Tällaisia käännosmenetelmiä voivat olla esimerkiksi korvaukset ja useiden käännosmenetelmien samanaikainen käyttö. Myös mahdolliset kääntäjän virheet lasketaan tähän kategoriaan.

## 5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

### 5.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu Matti Klingen ja Laura Kolben kirjoittamasta teoksesta *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* (1999) ja Gabriele Schrey-Vasaran siitä tekemästä saksannoksesta *Helsinki, Tochter der Ostsee – ein geschichtlicher Abriss* (1999). Saksannoksen lisäksi Klingen ja Kolben teos on käännetty englanniksi (1999), ruotsiksi (1999) ja venäjäksi (1999). Teoksesta on tehty vuonna 2007 uudistettu laitos, joka on tähän mennessä käännetty ainoastaan englanniksi.

Klingen ja Kolben teos (1999) kuvaa monipuolisesti ja elävästi niin Helsingin 450-vuotista historiaa kuin myös kaupungin henkeä, rakennuksia ja symboleita. Teoksen takakansitekstin mukaan Helsingin historiasta kerrottaessa painottuvat lähes poikkeuksetta Helsingin sijainti Suomenlahden rannalla Tukholman ja Pietarin välissä, meren läheisyys, suurvaltapolitiikan muutokset ja vahvojen valtioiden, Ruotsin ja Venäjän, naapuruus. Historian lisäksi teos kertoo kattavasti myös Helsingin nykyelämästä, kulttuurista ja vapaa-ajanvietosta sekä helsinkiläisyydestä. Kulttuurisidonnaisten elementtien tutkimisen kannalta teoksesta tekee kiinnostavan sen aiheen ohella myös sen nimi, sillä teoksen nimi viittaa Helsingin sijainnin lisäksi myös Maila Talvion (1871–1951) romaanitrilogiaan *Itämeren tytär* (1929–1936), joka liittyy tiiviisti Helsingin historiaan (Kirjasampo 2014).

Sekä suomenkielisessä lähdeteoksessa että sen saksankielisessä käännöksessä on 157 sivua. Teos jakaantuu kaikkiaan 15 lukuun, ja sen sisäkannessa määritellään, kumpi teoksen kirjoittajista on kirjoittanut minkäkin luvun. Tekstin ohella teoksessa on 86 mustavalkoista kuvaa, jotka havainnollistavat kuvateksteineen muun muassa tapahtumia, rakennuksia ja henkilöitä, joista tekstissä kerrotaan, tai vaihtoehtoisesti tuovat lisätietoja ja -väriä tekstissä mainittuihin asioihin esimerkiksi tekstin kuvaamana ajankohtana ilmestyneellä pilapiirroksella. Lisäksi teoksessa on värillinen kansikuva, joka on kopio Oscar Kleinehin (1846–1919) *Helsinki*-maalauksesta (1877) (Helsingin kaupunki 2015). Teoksen kuvitus tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kuvien ja tekstin suhdetta. Tässä tutkielmassa keskitytään ensisijaisesti teoksen tekstin sisältämiin reaalioiden, mutta kuvien runsaan määrän takia myös ne huomioidaan. Kuvia analysoidaan reaalioiden kannalta, ja tarkoituksena on selvittää, selittävätkö kuvat tekstissä mainittuja reaaliota tai antavatko ne niistä lukijalle lisätietoja.

Koko teoksen analysoiminen reaalioiden näkökulmasta antaisi hyvin kattavan kokonaiskuvan Schrey-Vasaran käyttämistä käännösmenetelmistä, mutta tutkielman suppeuden ja ennen kaikkea lähtötekstin reaalioiden suuren määrän takia aineisto on rajattu niin, että se koostuu teoksen seitsemän eri luvun teksteistä, jotka käsittelevät Helsingin historiaa 1800-luvun loppupuolelta 2000-luvun taitteeseen. Teoksen luvuista viisi otetaan tutkimukseen kokonaan ja kaksi osittain. Klingen ja Kolben teoksen (1999) luvut ovat melko pitkiä, ja heidän kirjoitustyyliinsä on toistava. Toisin sanoen reaalioiden puhutaan teoksessa aina niiden nimillä, vaikka niihin viitattaessa voisi käyttää myös esimerkiksi pronomini- ja viittauksia, ja tämä johtaa samojen reaalioiden jatkuvaan toistumiseen tekstissä. Jotta tutkimusaineisto sisältäisi mahdollisimman paljon eri reaaliota mutta pysyisi kuitenkin sopivan laajuisena, tutkielmaan on valittu viiden kokonaisen, vähän toistoa sisältävän luvun rinnalle kaksi osittain tarkasteltavaa lukua, joissa on paljon toistoa. Analysoitavat luvut on alun perin valittu sisällysluettelon otsikoiden perusteella, ja niiden valinnassa on kiinnitetty huomiota siihen, että analysoitava aineisto sisältää molempien teoksen tekijöiden kirjoittamia lukuja. Aineisto koostuu yhteensä 53 suomenkielisestä ja 53 saksankielisestä sivusta sekä 33 mustavalkoisesta kuvasta. Analyysissa tarkasteltavat luvut ovat:

- *Monikulttuurinen Helsinki (Kulturelle Vielfalt in Helsinki)*
- *Teatteri, Ylioppilastalo, Stockmann (Theater, Studentenhaus, Stockmann)*
- *Kaksi Helsinkiä: Sörnäinen ja Esplanadit (Zwei Seiten von Helsinki: Sörnäinen und die Esplanaden)* (osittain)
- *Töölön asuinalue ja valtatie pohjoiseen (Das Wohngebiet Töölö und die Hauptverkehrsstrasse nach Norden)*
- *Maailmansota ja sisällissota (Weltkrieg und Bürgerkrieg)*
- *Helsinki toisessa maailmansodassa (Helsinki im Krieg)* (osittain)
- *Aatteita, elämää ja politiikkaa suurkaupungissa (Ideologien, Leben und Politik in der Grossstadt)*

## 5.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkielman yleisenä teoreettisena viitekehyksenä on deskriptiivinen käännostutkimus, joka pyrkii kuvailemaan kääntämistä ja käännöksiä ja keskittyy käännettyjen tekstien, käännöstrategioiden, -menetelmien ja -normien sekä lähdetekstin ja käännöksen suhteen tutkimiseen (Toury 1995, 1). Deskriptiivinen käännostutkimus on tällä hetkellä yksi kääntämisen tutkimuksen suosituimmista suuntauksista (Hekkanen 2010, 13–14), ja sen suosio perustuu todennäköisesti siihen, että se pyrkii nimenomaan kuvailemaan kääntämistä ja käännöksiä ilman preskriptiivistä arvola-

tausta (Toury 1995, 15–17). Deskriptiivisen käänöstutkimuksen pyrkimys objektiivisen tiedon tuottamiseen on tärkeää tämän tutkielman kannalta, sillä tutkielman tarkoituksena on analysoida käänösmenetelmiä ja -ratkaisuja arvottomamatta ja arvostelematta kääntäjän työtä.

Deskriptiivisen tutkimusotteen lisäksi tutkimusaineistoa analysoidaan vertaamalla lähdetekstiä ja sen käänöstä sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Deskriptiivisellä tutkimusotteella pyritään kuvailemaan käänöstä ja kääntäjän käyttämiä käänösmenetelmiä, kun taas vertailevalla tutkimusotteella pyritään selvittämään esimerkiksi reaalioiden käänösten mahdollisesti aiheuttamat eroavaisuudet lähdetekstin ja käänöksen välillä. Tutkimusta tehdessä on otettava huomioon, että kyseessä on tapaustutkimus, joten tutkimuksesta saatuja tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkea historia-aiheisten tekstien sisältämien reaalioiden kääntämistä. Tuloksia ei voida yleistää myöskään sen takia, että reaalioiden määrään ja kääntämiseen vaikuttaa oleellisesti lähde- ja kohdekulttuurin läheisyys (Kujamäki 1998, 19). Vaikka tuloksia ei voida yleistää, ne voivat kuitenkin antaa osviittaa siitä, miten suomalaisia reaaliota käännetään informatiivisissa teksteissä.

Tutkimusaineisto analysoidaan kahdessa osassa. Ensin käydään läpi suomenkielinen lähdeteksti, kerätään siitä reaaliat konteksteineen ja taulukoidaan ne. Reaaliat merkitään taulukkoon alleviivaamalla. Reaalioiden aihepiirien luokittelu muistuttaa pääpiirteiltään Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelua, mutta kyseistä luokittelua on tarkennettu ja laajennettu lähdetekstistä tehtyjen havaintojen perusteella (ks. 3.4). Vaikka luokittelusta on pyritty tekemään mahdollisimman yksityiskohtainen, on kuitenkin mahdollista, etteivät kaikki lähdetekstin reaaliat sovi mihinkään luokittelun kategoriaan. Luokittelun jälkeen lasketaan reaalioiden kokonaismäärä ja eri aihepiireihin kuuluvien reaalioiden määrät. Tämän jälkeen tarkastellaan, missä aihepiireissä esiintyy eniten reaaliota, ja pohditaan pintapuolisesti syitä eri aihepiirien reaalioiden määrällisille eroille. Reaalioiden keräämisessä on otettava huomioon se, että niiden löytämistä ja huomaamista voi vaikeuttaa se, että oman kulttuurin reaaliota suhteessa toiseen ja vieläpä melko läheiseen kulttuuriin voi olla haasteellista havaita.

Aihepiirien analysoinnin jälkeen käänöksestä kerätään suomenkielisten reaalioiden saksankieliset käänökset konteksteineen, ja ne taulukoidaan samaan taulukkoon lähdetekstin reaalioiden kanssa. Kuten luvussa 4 todettiin, reaalioiden käänösmenetelmiä on luokiteltu monin tavoin (Bödeker & Freese 1987; Kujamäki 1998; Markstein 1999; Leppihalme 2001; Pedersen 2007). Tässä tutkimuksessa ei noudateta yhtäkään jo tehtyä menetelmäluokittelua, vaan jo olemassa

olevien luokittelujen pohjalta on luotu uusi luokittelu, jonka laatimisessa on lähdetty liikkeelle ensisijaisesti Bödekerin ja Freesen (1987), Kujamäen (1998) ja Leppihalmeen (2001) luokituista ja niiden yhtäläisyyksistä. Luokittelua on täydennetty Marksteinin (1999), Schreiberin (1999) ja Pedersenin (2007) luokittelujen sekä lähdetekstin ja käännöksen vertailun avulla. Lähdetekstin ja käännöksen vertailun perusteella tutkielmassa käytettävään menetelmäluokitteluun on lisätty kolme menetelmää, joita ei ole edellä mainituissa luokituksissa. Nämä menetelmät ovat osittainen käännös, osittainen käännös lisäyksenä ja eksonyymien kääntäminen. Tutkimuksessa reaalioiden käännösmenetelmät luokitellaan yhteentoista luokkaan: suora laina, käännöslaina, selittävä käännös, assosiatiivinen käännös, hyponyymisten suhteiden muuttaminen, osittainen käännös, lisäys, osittainen käännös lisäyksenä, poisto, eksonyymien kääntäminen ja muut käännösmenetelmät (menetelmien määritelmät ks. 4.3).

Reaalioiden aihepiirien, määrien ja käännösmenetelmien tutkimisen rinnalla tarkastellaan tutkimusaineistoon kuuluvia mustavalkoisia kuvia ja niiden suhdetta lähdetekstin reaaliioihin. Kuvat ovat olennainen osa teosta, ja niiden avulla voidaan selvittää esimerkiksi reaalian ulkoasu, kokoa tai maantieteellistä sijaintia. Kuvissa voidaan myös esittää visuaalisesti reaaliota, jotka liittyvät leipätekstissä kerrottuihin asioihin ja ilmiöihin mutta joita ei mainita leipätekstissä. Näin ollen kuvilla voidaan nähdä olevan kaksi merkittävää funktiota: ne täydentävät tekstiä joko havainnollistamalla tekstin sisältöä tai tuomalla lisätietoja kuvaamalla aiheeseen liittyviä mutta tekstissä mainitsemattomia asioita. Kuvien merkitystä reaalioiden kannalta tarkastellaan luvussa 6.3.

Tutkielman analyysiosiossa esitettävät esimerkit on poimittu taulukosta, johon kaikki aineiston reaaliat on kerätty konteksteineen rinnakkain suomeksi ja saksaksi. Esimerkkien ulkoasu ja muotoilu (kursivointi ja kirjoitusvirheet) on säilytetty samana kuin lähdetekstissä. Sen sijaan reaaliota havainnollistavat alleviivaukset ovat tekemiäni. Käännösmenetelmien analysoinnissa (luku 6.2) erikieliset esimerkit erotetaan toisistaan lyhenteillä LT ja KT, joista LT viittaa suomenkieliseen lähdetekstiin ja KT saksankieliseen käännökseen.



## 6 Reaalioiden aihepiirit ja käänös menetelmät

Tutkimusaineisto sisältää yhteensä 839 reaaliala, mikä on yllättävän suuri määrä aineiston tekstimäärään nähden. Vaikka aineistosta löytyy 839 reaaliala, eri reaalioita ei kuitenkaan ole niin montaa, sillä lähdetekstin toistavasta tyylistä ja muun muassa pronomini viittausten ja muiden deiktisten elementtien vähäisyydestä johtuen monet reaalialat, erityisesti maantieteelliset, toistuvat aineistossa useita kertoja, mistä osoituksena on esimerkiksi se, että Helsinki mainitaan tutkimusaineistossa yli sata kertaa. Toistuvuudesta kertoo myös Esplanadin ja Stockmannin runsas ilmeminen lähdetekstissä: Esplanadi mainitaan kymmenen kertaa 12 peräkkäisessä virkkeessä ja Stockmann yhdeksän kertaa 13 peräkkäisessä virkkeessä. Toiston lisäksi huomionarvoista on lähdetekstin kirjoitusvirheiden runsaus.

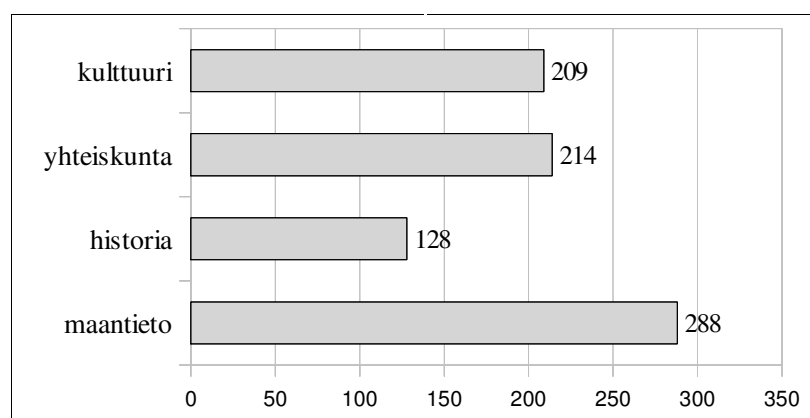
Reaalioiden luokittelu asettaa monia haasteita, sillä kaikki luokittelut, olivatpa ne laajoja tai suppeita, ovat aina vain todellisen elämän yksinkertaistuksia, eivätkä kaikki tosielämän ilmiöt sovi tehtyihin luokitteluihin (Nedergaard-Larsen 1993). On myös mahdollista, että sama reaaliala kuuluu kontekstistaan riippuen moneen eri reaalialuokkaan. Esimerkiksi tutkimusaineistossa usein toistuva *Helsinki* voidaan luokitella sekä maantieteelliseksi että yhteiskunnalliseksi reaalialaksi (ks. esimerkit 4 ja 5). Tutkimuksessa huomioon on otettava myös se, ettei reaalioiden luokittelu ole tutkielman päätavoite, vaan sen tarkoituksena on helpottaa ja havainnollistaa reaalioiden ja käänös menetelmien analysoimista.

### 6.1 Reaalioiden aihepiirit

Nedergaard-Larsenin (1993, 210–211) luokittelun mukaisesti tässä tutkielmassa reaalialat jaetaan neljään pääkategoriaan, jotka ovat maantieteelliset, historialliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaalialat. Pääkategoriat jakaantuvat alakategorioihin, jotka puolestaan jakaantuvat vielä omiin alakategorioihinsa (ks. 3.4). Vaikka tutkielmaa varten laadittiin uusi ja mahdollisimman tarkka reaalialuokittelu, lähdetekstin analysoimisen aikana tuli ilmi, etteivät kaikki sen reaalialat sovi tehtyyn luokitteluun. Kaikki lähdetekstin reaalialat voidaan sijoittaa johonkin luokittelun neljästä pääkategoriasta, mutta muutamien reaalioiden sijoittaminen alakategorioihin tai niiden alakategorioihin osoittautui mahdottomaksi. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaalialat aiheuttivat eniten haasteita reaalioiden luokittelussa.

Tutkimusaineistossa on eniten maantieteellisiä reaalioita (288 kpl), ja suurin osa niistä on erisnimiä. Maantieteellisiä reaalioita on huomattavasti enemmän kuin muita reaalioita, mutta niiden

suuren määrän selittää samojen reaalioiden toistuminen tekstissä. Sekä yhteiskunnallisia että kulttuurisia reaaliota on aineistossa yli kaksisataa, ja myös nämä kategoriat sisältävät paljon erisnimiä. Maantieteellisistä reaaliosta poiketen yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden kategoriaan kuuluu myös paljon appellatiiveja, kuten *valkolakki* ja *protokollasihteeri*. Lisäksi monet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset erisnimet eroavat maantieteellisistä erisnimistä, sillä niissä on appellatiivisia osia, jolloin niiden kääntäminen on mahdollista (Fleischer, Helbig & Lerchner 2001, 653) (ks. esimerkki 20). Historiallisten reaalioiden osuus kaikista reaaliosta jää yllättäen vähäisimmäksi, ja suurin osa niistä liittyy arkkitehtuuriin. (Ks. Kuva 1.)



Kuva 1. Reaalioiden määrät pääkategorioittain

Maantieteelliset reaaliat ovat kolmea reaalaa lukuun ottamatta kulttuurimaantieteellisiä erisnimiä eli ne kuvaavat alueita, kaupunkeja ja kaupunginosia, katuja ja teitä sekä puistoja ja toreja. Valtaosa kulttuurimaantieteellisistä reaaliosta kuuluu alueiden, kaupunkien ja kaupunginosien alakategoriaan, sillä lähes 70 prosenttia kulttuurimaantieteellisistä reaaliosta kuvaa suomalaisia kaupunkeja sekä Helsingin alueita ja kaupunginosia. Näitä reaaliota ja erityisesti niiden määrää tarkasteltaessa on otettava huomioon jo aiemmin mainittu samojen reaalioiden toistuminen. Mikäli Helsingin nimen tilalla käytettäisiin lähdetekstissä enemmän synonyymisia ilmauksia tai pronominiiviittauksia, maantieteellisten reaalioiden alakategoriaihin kuuluvien reaalioiden määrä poikkeaisi huomattavasti tämän tutkielman tuloksista.

Kaikki lähdetekstin maantieteelliset reaaliat sopivat tutkielmaa varten tehdyn luokittelun alakategoriaihin. Kulttuurimaantieteellisillä reaaliolla on aineistossa kaksi tyypillistä esiintymistapa. Kyseiset reaaliat esiintyvät yleensä joko yksin lyhyessä virkkeessä, kuten esimerkissä 1, tai rinnakkain muiden saman tai eri kategorian reaalioiden kanssa yleensä yhdestä päälauseesta ja yhdestä tai useammasta sivulauseesta muodostuvassa virkkeessä (esimerkit 2 ja 3). Esimerkissä

2 maantieteelliset reaaliat esiintyvät samassa virkkeessä kulttuurisen *kaivuhuone*-reaalian kanssa ja esimerkissä 3 yhteiskunnallisten reaalioiden (*valkoinen sillanpääasema*, *punakaarti* ja *Suomen kansantasavalta*) kanssa.

- (1) *Kaivopuistoon nousi nopeaan tahtiin lukuisia huviloita kesävieraita varten.* (s. 41)
- (2) *Helsinkiin oli syntynyt eteläinen keidas, Kaivopuisto, joka sai nimensä kaivuhuoneen [sic] mukaan.* (s. 41–42)
- (3) *Samalla kun maan hallitus pakeni Helsingistä, muodosti *valkoisen sillanpääaseman* Pohjanmaalle ja alkoi siellä riisua aseista venäläistä sotaväkeä, sosialistit ja punakaarti ottivat Helsingissä vallan ja perustivat tänne Suomen kansantasavallan.* (s. 93–94)

Jotkut reaaliat sopivat useaan eri pää- tai alakategoriaan, ja esimerkiksi Helsinki voidaan tekstistä riippuen katsoa joko kulttuurimaantieteelliseksi (esimerkki 4) tai yhteiskunnalliseksi (esimerkki 5) reaaliaksi. Kulttuurimaantieteellisenä reaaliana Helsinki viittaa tiettyyn maantieteelliseen sijaintiin, mutta yhteiskunnallisena reaaliana se viittaa maantieteen sijaan esimerkiksi elinolosuhteisiin tai yhteiskunnalliseen ilmapiiriin.

- (4) *Sitä juhlittiin väkevästi Helsingissä lokakuussa 1994.* (s. 144)
- (5) *MONIKULTTUURINEN HELSINKI* (s. 33)

Historialliset reaaliat on tutkittavista reaaliakategorioista pienin (128 reaaliala), ja suurin osa tämän kategorian reaalioiden löytyy aineiston alkupuolelta, jolloin teksti kuvaa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen Helsinkiä. Historialliset reaaliat jaetaan kolmeen pääkategoriaan: arkkitehtuuriin, tapahtumiin ja ihmisiin. Aineiston historiallisista reaalioiden suurin osa liittyy arkkitehtuuriin, erityisesti rakennuksiin, mutta myös useita kuuluisia historiallisia henkilöitä mainitaan tekstissä. Hieman yllättävänä voidaan pitää sitä, että historiallisten tapahtumien sijaan lähdetekstin reaaliat keskittyvät pääasiassa konkreettisiin olemassa oleviin rakennuksiin. Maantieteellisten reaalioiden tavoin historiallisista reaalioiden suurin osa on erisnimiä (esimerkki 6). Lisäksi valtaosa tämän kategorian reaalioiden esiintyy jonkin toisen samaan (esimerkki 6) tai eri (esimerkki 7) kategoriaan kuuluvan reaalian kanssa samassa virkkeessä. Esimerkissä 7 historialliset arkkitehtuuriin liittyvät reaaliat esiintyvät maantieteellisen *Helsinki*-reaalian yhteydessä.

- (6) *Hanke johti tulokseen vuonna 1870, jolloin Ylioppilastalo, nykyinen Vanha Ylioppilastalo vihittiin suurin juhlallisuuksin.* (s. 45)

- (7) *Finlandia-talon* kansainväliseen kanssakäymiseen liittyvä historia saa rinnastuskohteen suuresta *Olympiastadionista*, joka rakennettiin Helsingille päätettyjä mutta sitten sodan vuoksi peruutettuja vuoden 1940 olympiakisoja varten. (s. 71)

Yhteiskunnallisten reaalioiden kategoria on aihepiireiltään tutkittavista kategorioista laajin, sillä kyseiseen kategoriaan kuuluu reaaliota muun muassa teollisuudesta ja taloudesta, puolustuksesta ja oikeusjärjestelmästä, valtionhallinnosta ja viranomaisista sekä liikenteestä ja tavarataloista. Yhteiskunnalliset reaaliat muodostavat tutkimusaineiston toiseksi suurimman reaaliakategorian, sillä niitä on yhteensä 214 kappaletta. Tämä kategoria eroaa maantieteellisten ja historiallisten reaalioiden kategorioista, sillä se sisältää erisnimien ohella runsaasti yleisnimiä, kuten *suurlakko* ja *kasinopeli*. Yhteiskunnallisia reaaliota esiintyy tasaisesti lähdetekstissä, ja ne keskittyvät pääasiassa yhteiskunnallisiin organisaatioihin ja olosuhteisiin (esimerkit 8 ja 9) sekä politiikkaan (esimerkki 10). Sen sijaan teollisuus, talous ja elämäntavat jäävät vähälle huomiolle. Kiinnostava havainto on myös se, ettei aineistossa ole lainkaan yhteiskunnallisia reaaliota, jotka liittyisivät perhesuhteisiin tai päivittäisiin käyttötavaroihin.

- (8) Tämä taas johti porvarillisten *suojeluskuntien* muodostamiseen. (s. 93)
- (9) Vuoden 1977 *kansallisen elvytysohjelman* aikaansaaminen käänsi talouden mittarit nousuun. (s. 142)
- (10) *Kekkonen* kiinnitti pääministerikaudellaan runsaasti huomiota maaltapaon lisääntymiseen ja sen *”asfalttitalonpojille”* aiheuttamiin ongelmiin. (s. 135)

Yhteiskunnallisten reaalioiden luokittelu osoittautui paikoitellen yllättävänkin haasteelliseksi, sillä tutkimusaineistossa on lukuisia reaaliota, jotka sopivat sekä yhteiskunnallisten että kulttuuristen reaalioiden kategoriaan. Tällaisia reaaliota ovat muun muassa *helsinkiläisyys*, *helsinkiäistyminen* ja *slangi*. Tässä tutkielmassa *helsinkiläisyys* ja *helsinkiäistyminen* nähdään yhteiskunnallisina reaaliaina, sillä *helsinkiläisyys* kuvaa tietylle ihmisryhmälle ominaista käyttäytymis- ja puhetapaa, jolloin sitä voidaan pitää alakulttuurina (esimerkki 11). Tämän tutkielman reaalioluokittelussa erilaiset ryhmät ja alakulttuurit lasketaan yhteiskunnallisiksi reaalioksi (ks. 3.4). Koska *helsinkiläisyys* viittaa tietynlaiseen alakulttuuriin ja *helsinkiäistyminen* siihen sopeutumiseen, molempia pidetään tutkielmassa yhteiskunnallisina reaaliaina. Samoin *slangi*, jolla viitataan Stadin slangiin, käsitetään yhteiskunnalliseksi reaaliaksi. Stadin slangin määrittelyä Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolisissa työläiskortteleissa syntyneeksi suomalais-ruotsalaiseksi sekakieleksi (Tieteen termipankki 2016, s. v. *Stadin slangin*), jolloin se voidaan luokitella tietyn pienryhmän, tässä tapauksessa helsinkiläisten, puhetavaksi. Helsinkiläisyys nähdään yhteiskun-

nallisena reaaliana, ja koska Stadin slangi on tiukasti sidoksissa helsinkiläisyyteen ja helsinkiläisiin, myös se nähdään yhteiskunnallisena reaaliana.

- (11) Vuosikymmenen aikana on pohdittu suomalaisen urbanismin, kaupunkien elämäntavan, tapakulttuurin ja helsinkiläisyyden, olemusta. (s. 144)

Kulttuuriset reaaliat painottuvat tutkimusaineiston loppupuolelle, ja ne jakautuvat uskonto-alkategorialukuun ottamatta melko tasaisesti eri alakategorioihin. Yhteiskunnallisten reaalioiden tapaan kulttuurisetkin reaaliat sisältävät erisnimien ohella paljon yleisnimiä. Kulttuuriset erisnimet liittyvät suurimmaksi osaksi kirjallisuuteen, teatteriin sekä musiikkiin (esimerkki 12) ja ovat henkilöiden nimiä, kun taas kulttuuriset appellatiivit kytkeytyvät enimmäkseen koulutukseen, erityisesti opiskelijaelämään, ja ruokaan (esimerkki 13). Kulttuuristen reaalioiden kategoriassa kiinnostava yksityiskohta on opiskelijaelämään liittyvien reaalioiden runsaus, sillä lähes puolet koulutus-alkategorian reaalioiden kuvaavaa opiskelijaelämää. Kyseiset reaaliat eivät kuitenkaan liity suoranaisesti opintoihin vaan pikemminkin opiskelijoiden elämään opintojen ulkopuolella, kuten osakuntatoimintaan.

- (12) Suosittu yhtye Muksut esitti Pentti Saarikosken ja Anselm Hollon kirjoittamia ”kuljen missä kuljen” -lauluja ja hengeltään urbaanista käyttöryiikkaa. (s. 139)
- (13) Jo 1830-luvulla sai paikalla olleesta pienestä keittotalosta ja sitä ympäröiviltä myyntipöydiltä ostaa lihakeittoa ja hernesoppaa, sillisalaattia, vellejä ja puuroa sekä ”spittingiä”, siirapilla maustettua kuumaa vettä. (s. 55)

Suurin osa kulttuuristen reaalioiden erisnimistä esiintyy erilaisina luettelmina tai vähintään pareittain samaan alakategoriaan kuuluvien reaalioiden kanssa (esimerkki 14). Aineistossa on myös virkkeitä, joissa on jopa 8–10 kulttuurista erisnimireaaliaa. Lähes kaikissa tällaisissa virkkeissä erisnimet ovat saman kulttuurialan henkilöiden nimiä, kuten esimerkin 15 kirjailijaluettelossa havainnollistaa. Pitkät erisnimiluettelot ovat lukijan, varsinkin käännöksen lukijan, kannalta haastavia. Erisnimien tavoin kulttuuriset yleisnimetkin esiintyvät usein toisten samaan alakategoriaan kuuluvien yleisnimireaalioiden rinnalla, mikä näkyy ruokaan liittyvien reaalioiden luetteloina yllä olevassa esimerkissä 13.

- (14) Tärkeimmät sanomalehdet, Helsingin Sanomat, Uusi Suometar – Uusi Suomi ja Hufvudstadsbladet sijaitsivat jo tähän aikaan lähistöllä, samoin suuret kustannusliikkeet WSOY ja Otava sekä pienemmät ruotsinkieliset Söderström & Co ja Holger Schildts Förlag. (s. 46)
- (15) Kirsi Kunnas, Lassi Nummi, Anselm Hollo, Pentti Holappa, Jörn Donner, Anders Cleve, Eva Wichman, Arvo Turtiainen ja Tuomas Anhava nostivat kirjallisuuteen uudenlaista kaupunkikuvausta. (s. 136)

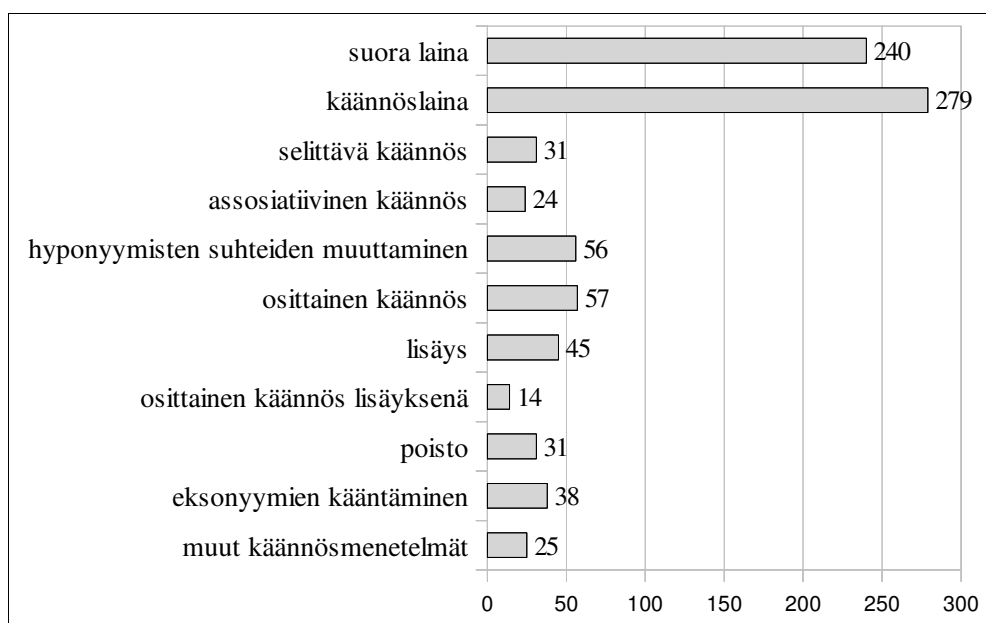
Reaalioiden kokonaismäärä on yllättävän suuri tutkimusaineiston kokoon nähden. Aineistossa on keskimäärin 16 reaaliaa per sivu, ja monissa virkkeissä esiintyy useita reaaliota rinnakkain. Maantieteellisten reaalioiden muita reaaliakategorioita huomattavasti suurempi määrä selittyy tekstin toistavalla tyyllillä sekä sillä, että rakennukset, tapahtumat ja henkilöt sidotaan tekstissä kulttuurimaantieteellisten reaalioiden avulla tiettyihin paikkoihin. Yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden suuri määrä oli odotettavissa etukäteen, sillä Klengen ja Kolben teos (1999) kertoo Helsingin historiasta, helsinkiläisestä ja suomalaisesta kulttuurista sekä suomalaisesta yhteiskunnasta. Sen sijaan historiallisten reaalioiden vähäinen määrä muihin reaaliakategorioihin verrattuna on hieman yllättävä. Toisaalta huomioon on otettava se, että tämän tutkielman aineisto käsittää vain noin kolmanneksen teoksesta, joten on hyvin mahdollista ja jopa todennäköistä, että teoksen eri lukujen tai tekstiosien valitseminen aineistoon tuottaisi erilaisia tuloksia kuin tämä tutkielma.

Aineiston reaaliat sisältävät sekä erisnimiä että yleisnimiä. Erisnimien kokonaismäärä on pääasiassa maantieteellisten erisnimireaalioiden runsauden takia suurempi kuin yleisnimien. Aineiston reaalioiden joukossa on myös paljon erisnimiä, joissa on appellatiivisia osia. Tutkittavista reaaliosta 174 on yleisnimiä, 126 eris- ja yleisnimen muodostamia sanaliittoja ja 539 erisnimiä. Erisnimien runsauden perusteella voinee olettaa, että käänöksessä eniten käytetty käänös menetelmä on suora laina, sillä Kujamäen (1998, 83) mukaan erisnimet siirretään usein muuttumattomina lähdetekstistä käänökseen, ellei niille ole jo entuudestaan kohdekielisiä vastineita eli eksonyymejä. Matkailuesitteissä olevia paikannimiä tutkinut Viiman (2012, 57) totesi omassa tutkimuksessaan, että yleisin menetelmä paikannimien kääntämisessä on suora laina. Tämän tutkielman aineisto sisältää paljon maantieteellisiä erisnimiä, joten Kujamäen (1998, 83) ja Viimanin (2012, 57) havaintojen pohjalta suoran lainan voidaan olettaa olevan aineiston yleisin käänös menetelmä. Toisaalta huomioon on otettava myös se, että monissa lähdetekstin erisnimissä on appellatiivisia osia, minkä perusteella voi olettaa, että myös osittainen käänös ja osittainen käänös lisäyksenä ovat suosittuja käänös menetelmiä aineiston reaalioiden kääntämisessä. Tätä oletusta tukee osittaisen käänöksen osalta Viimanin (2012, 57) tutkimus, jossa toiseksi yleisimmäksi menetelmäksi paikannimien kääntämisessä osoittautui osittainen käänös.

## **6.2 Reaalioiden käänös menetelmät**

Lähtöoletuksista poiketen käytetyin menetelmä aineiston reaalioiden kääntämisessä ei olekaan suora laina vaan käänöslaina, sillä noin 33 prosenttia aineiston reaaliosta on käännetty saksak-

si käännöslainan avulla. Toiseksi käytetyin menetelmä on suora laina, joka kattaa lähes 29 prosenttia kaikista käännöksistä. Käännöslaina ja suora laina erottuvat käyttömäärältään selvästi muista käännösmenetelmistä, sillä seuraavaksi käytetyimmät menetelmät, osittainen käännös ja hyponyymisten suhteiden muuttaminen, kattavat molemmat vain vajaat seitsemän prosenttia käännöksistä. Harvinaisin käännösmenetelmä on osittainen käännös lisäyksenä, joka esiintyy aineistossa ainoastaan 14 kertaa eli kattaa vain 1,5 prosenttia käännöksistä. (Ks. Kuva 2.) Tutkimusaineistossa on myös käytetty käännösmenetelmiä, joille ei ole omaa luokkaa menetelmäluokittelussa. Tällaiset käännösmenetelmät, kuten korvaukset ja virheet, on luokiteltu *muut käännösmenetelmät* -luokkaan.



Kuva 2. Realioiden käännösmenetelmien määrät

Liitteessä 1 esitellään kaikkien pää- ja alakategorioiden sisältämien realioiden määrät sekä lukuina että prosenttiosuuksina. Taulukossa 4 (ks. 6.4) esitellään tiivistetysti käännösmenetelmien jakautuminen suhteessa realioiden pääkategorioihin.

### 6.2.1 Suora laina

Suora laina on aineiston toiseksi käytetyin käännösmenetelmä, ja sitä on hyödynnetty 240 realian kääntämisessä. Suurin osa näistä reaaliosta on kulttuurimaantieteellisiä erisnimiä. Tätä käännösmenetelmää käytettäessä lähdekielinen sana, yleisimmin erisnimi, on siirretty sellaiseen käännökseen ilman selityksiä ja lisäyksiä. Suoraa lainaa käyttäessään kääntäjä olettaa lukijan tuntevan lähdekulttuuria ja olevan kiinnostunut vieraasta kulttuurista. Kujamäki (1998, 83) huomauttaa, että suora laina edellyttää lukijalta vierauden hyväksymistä. Kujamäen (mp.) näke-

mys perustuu kaunokirjallisiin teksteihin, joissa (mielikuvituksellisten) erisnimien suora siirtäminen kielestä toiseen voi johtaa esimerkiksi nimiin sisältyvien mielikuvien katoamiseen. Informatiivisen, tässä tapauksessa Helsingin historiaa kuvaavan käännetyn teoksen lukijan voi olettaa olevan kiinnostunut vieraasta kulttuurista, joten kääntäjä voi suorien lainojen avulla säilyttää tekstissä suomalaisia piirteitä ja hyödyntää näin vieraannuttavaa käännostrategiaa.

Kujamäki (1998, 83) toteaa myös, että suora laina on yleisin käännostrategia erisnimien kääntämisessä. Tämän tutkielman aineisto puoltaa osittain Kujamäen (mp.) näkemystä, sillä suurin osa niistä aineiston erisnimistä, joissa ei ole appellatiivisia osia, on siirretty sellaisinaan käännostrategiaan (esimerkit 16 ja 17). Aineistossa on myös muutamia sellaisinaan käännostrategiaan siirrettyjä erisnimiä, joissa on appellatiivisia osia. Tällaisten erisnimien toistuesssa lähdetekstissä niiden kääntämisessä on käytetty yleensä kahta tai kolmea eri käännostrategiaa. Esimerkiksi *Pitkäsillan* kääntämisessä on käytetty kolmea eri käännostrategiaa: suoraa lainaa, osittaista käännostrategiaa lisäyksenä ja poistoa. *Pitkäsilta* esiintyy aineistossa viisi kertaa, joista kahdessa se on siirretty sellaisinaan käännostrategiaan (esimerkki 17), kahdessa sen eteen on lisätty *silta*-määrite (esimerkki 18) ja kerran se on jätetty kokonaan pois käännostrategiasta.

- (16) LT: Havis Amandasta on tullut kaikkien rakastama pääkaupungin symboli. (s. 61)  
KT: Heute ist Havis Amanda ein von allen geliebtes Symbol der Hauptstadt. (s. 61)
- (17) LT: Vasta vuonna 1901 Pitkäsillan pohjoispuolen alueet liitettiin Helsinkiin XI kaupunginosaksi, ja kivikaupungin rakentaminen pääsi vauhtiin. (s. 51)  
KT: Erst 1901 wurden die Gebiete nördlich der Pitkäsilta als neunter Stadtteil an Helsinki angeschlossen, was dem Bau von Steinhäusern Auftrieb gab. (s. 51)
- (18) LT: Vuoden 1870 jälkeen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle alkoi kohota uusi työläisyhteiskunta. (s. 49)  
KT: Nach 1870 begann sich nördlich der Brücke Pitkäsilta ein neues Arbeiterviertel zu entwickeln. (s. 49)

Suora laina voidaan sijoittaa Bödekerin ja Freesen (1987, 146) prototypologiassa yhteen lähdetekstin ja käännostrategian eroavaisuutta kuvaavaan D-ryhmään ja yhteen menetelmiä kuvaavaan V-ryhmään. Suora laina on esimerkki *pienestä erosta* (D-ryhmä) ja *vierassanan siirtämisestä* (V-ryhmä). Toisaalta suoran lainan voisi nähdä kuuluvan myös *ei eroa* -ryhmään, mikäli kohdekielellinen sana vastaa lähdekielellistä sanaa esimerkiksi konnotaatioiltaan (Bödeker & Freese 1987, 145).



## 6.2.2 Käännöslaina

Käännöslainaa käytettäessä lähdekielinen sana tai ilmaus käännetään komponentti komponenttilta, ja tällä menetelmällä käänнос suunnataan vahvasti lähdekieliseen leksikaaliin (Kujamäki 1998, 84). Käännöslainamenetelmän suurimpana haasteena on se, että liian suora käännöslaina voi haitata käänنoksen ymmärrettävyyttä, jos käännöslainalla on kohdekielessä jokin aivan toiseen asiayhteyteen viittaava merkitys. Bödekerin ja Freesen (1986, 151) mukaan käännöslaina voidaan sijoittaa kahteen D-ryhmään, jotka ovat *pieni ero* ja *korvaaminen*.

Käännöslaina on tutkimusaineiston suosituin käänنös menetelmä, sillä se kattaa noin kolmanneksen reaalioiden käänنöksistä ja on hyvin käytetty käänنös menetelmä kaikissa neljässä pääkategoriasa. Käännöslainaa on käytetty erityisesti yhteiskunnallisten reaalioiden kääntämisessä, sillä kyseiseen pääkategoriaan kuuluvista reaaliosta yli puolet on käännetty komponentti komponenttilta. Käännöslaina on käytetyin menetelmä myös historiallisten ja kulttuuristen reaalioiden käänنöksissä. Sitä on käytetty aineistossa sekä eris- että yleisnimien käänنöksissä, mutta käytetympi se on yleisnimien, erityisesti yhdyssana- ja sanaliittomuotoisten nimien, kääntämisessä. Leppihalme (2001, 141) onkin todennut, että käännöslaina on yleisin käänنös menetelmä yleisnimien kääntämisessä. Esimerkki 19 osoittaa yhdyssanan kääntämistä käännöslainan avulla.

(19) LT: Silakkamarkkinat, joiden perinne palautuu 1700-luvulle, ovat vieläkin jokasyksyinen merihenkinen tapahtuma Helsingissä. (s. 53)

KT: Der Heringsmarkt, dessen Geschichte in das 18. Jahrhundert zurückreicht, wird heute noch regelmäßig im Herbst veranstaltet. (s. 53)

Rakennusten nimet kuuluvat historiallisiin reaalioidiin, ja monet niistä ovat yhdyssanamuotoisia erisnimiä. Rakennusten nimien kääntämisessä ei ole aineistossa yhtenäistä menetelmää, sillä osa nimistä on käännetty käännöslainalla, osa osittain ja osa osittain lisäyksellä. Yhdyssanamuotoiset rakennusten nimet, joissa on appellatiivisia osia, on useimmiten käännetty käännöslainalla (esimerkki 20), mikä herättää kysymyksen siitä, onko käännöslaina tässä tapauksessa paras mahdollinen käänنös ratkaisu. Käännetty nimet toki kertovat käänنoksen lukijalle selvästi, mistä rakennuksesta on kyse, mutta samalla ne korvaavat kokonaan suomenkielisen nimen ja voivat vaikeuttaa esimerkiksi rakennuksen tai siihen liittyvien lisätietojen löytämistä.

(20) LT: Pääkaupungin torit ja kadut, erityisesti Eduskuntatalon edusta ja Messuhalli nousivat poliittisen voimainmittelön keskeisiksi näyttämöiksi. (s. 130)

KT: Die Plätze und Straßen der Hauptstadt, insbesondere der Platz vor dem Parlamentsgebäude und die Messehalle, wurden zentrale Foren der politischen Auseinandersetzung. (s. 130)

Suurin osa aineiston käännöslainoista välittää käännöksen lukijalle lähdetekstin sisällön, mutta aineistossa on myös neljä käännöslainaa, jotka eivät välttämättä välitä käännöksen lukijalle selkeästi lähdetekstin sisältämää informaatiota. Näistä neljästä käännöslainasta puolet liittyy reaalioihin, jotka on kirjoitettu lähdetekstissä väärin. Esimerkki 21 havainnollistaa kirjoitusvirheen siirtymistä lähdetekstistä käännökseen ja käännöslainan kyseenalaisuutta.

(21) LT: Aleksanterin teatterissa Aino Ackté ja Edward [sic] Fazerin perustama kotimainen ooppera [sic] antoi ensimmäiset näytöksensä vuonna 1911. (s. 36)

KT: Im Alexander-Theater fanden 1911 die ersten Vorstellungen der von Aino Ackté und Eduard [sic] Fazer gegründeten einheimischen Oper statt. (s. 36)

Lähdeteksti kuvaa nykyistä Kansallisoopperaa ajalta, jolloin sen nimi oli Kotimainen ooppera. Lähdetekstin kirjoitusvirheen myötä Kotimaisen oopperan nimi on siirtynyt käännökseen pienellä alkukirjaimella, minkä lisäksi *kotimainen* on käännetty suoraan saksaksi adjektiivilla *einheimisch*, vaikka käännöksen lukijalle kotimainen tarkoittaa muuta kuin suomalaista. Kotimainen ooppera mainitaan aineistossa kolmesti, ja esimerkkiä 21 lukuun ottamatta se on käännetty muotoon *die Finnische Oper*, joka kertoo käännöksen lukijalle selkeästi, että kyseessä on suomalainen ooppera. Käännöksessä käytetään Kansallisoopperasta ainoastaan sen aiempia nimiä, mikä on sinänsä luontevaa, sillä teos käsittelee historiaa, mutta historian saatossa käytettyjen nimien ohella käännöksessä olisi hyvä mainita esimerkiksi lisäyksenä tai kääntäjän huomautuksena, että nykyisin Kansallisoopperan saksankielinen vastine on *Finnische Nationaloper*.

### 6.2.3 Selittävä käännös

Selittävä käännös, joka kuvailee realiaa ja lisää sen yhteyteen lähdetekstiin implisiittisesti kirjoitettua sisältöä, on yksi tutkimusaineiston vähiten käytetyistä käännösmenetelmistä, sillä ainoastaan kolme prosenttia aineiston reaalioista eli 30 kappaletta on käännetty selittäväällä menetelmällä. On hieman yllättävää, että selittävää menetelmää on hyödynnetty aineiston reaalioiden kääntämisessä vain vähän, sillä aineistossa on useita reaalioita, joista käytetään esimerkiksi niiden puhekielisiä nimityksiä, joihin suomalaisilla lukijoilla liittyy tiettyjä konnotaatioita. Suurin osa tällaisista reaalioista on siirretty käännökseen käännöslainan avulla, jolloin konnotaatiot ovat

kadonneet ja käännöksen sisällön ymmärtäminen on voinut vaikeutua. Bödekerin ja Freesen (1987, 150–151) näkemyksen mukaan tällaisessa tilanteessa on kyse *merkityksen supistumisesta*.

Vaikka tutkielman tarkoituksena ei ole arvostella kääntäjän ratkaisuja, puhekielisten nimitysten tai lempinimien kääntämisen käännöslainalla voi kuitenkin hieman kyseenalaistaa, sillä lyhyellä selityksellä joitakin reaalioiden konnotaatioita olisi mahdollisesti voinut säilyttää tai reaalioiden varsinaisen merkityksen olisi voinut selittää saksankielisille lukijoille nykyistä paremmin. Esi-merkki 22 havainnollistaa realiaa, jonka varsinainen merkitys on suomalaisille lukijoille tuttu mutta jonka merkitys kaipaasi käännöksessä rinnalleen selityksen.

(22) LT: Ei sitä juuri miehet myyneet, vaan jotkut vanhat mummut pitivät tilapäistä tillikkaa, josta sai, jos joltakin sattui loppumaan eikä ehtinyt valtion putiikista mennä ostamaan. (s. 54)

KT: Die Männer verkauften praktisch keinen Schnaps, aber einige alte Frauen betrieben ambulante Kneipen, wo man Nachschub bekam, wenn einem der Schnaps ausgegangen war und man es nicht mehr schaffe, in den staatlichen Laden zu gehen, um neuen zu kaufen. (s. 54)

Suomalaiset lukijat tietävät, että *valtion putiikki* viittaa valtion omistuksessa olevaan Alkoon, mutta on hyvin mahdollista, että käännöksen lukijalle jää epäselväksi, mistä on kyse silloin, kun käytetään nimitystä *valtion putiikki*. Tällaisten puhekielisten nimitysten ja lempinimien kääntäminen selittävän käännöksen sijaan käännöslainalla selittää osin käännöslainan suurta ja selittävän käännöksen vähäistä määrää aineistossa.

Lähes kaikki selittävällä menetelmällä käännetty aineiston reaaliat kuuluvat yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden pääkategorioihin. Kulttuuristen reaalioiden selittävästä käännöksistä suurin osa liittyy fiktiivisiin hahmoihin ja lempinimiin sekä opiskelijaelämään. Yhteiskunnallisten reaalioiden osalta selittävää käännöstä on käytetty eniten yhteiskunnallisia olosuhteita kuvaavien reaalioiden kääntämisessä, mitä esimerkit 23 ja 24 havainnollistavat.

(23) LT: Teollisuussuvuista olutpanimon perustaneet Sinebrychoffit, ja Kiseleffit, joiden aloitteesta Helsingissä toimi mm. sokeritehdas ja kaasulaitos, helsinki-läistyivät asteittain jo 1800-luvun aikana. (s. 36)

KT: Einige Industriellenfamilien, so die Sinebrychoffs, die eine Brauerei gründeten, und die Kiseleffs, deren Initiative Helsinki u. a. Eine Zuckerfabrik und eine Gasanstalt zu verdanken hatte, integrierten sich bereits im. 19 Jahrhundert nach und nach in die Helsinkier Gesellschaft. (s. 36)

(24) LT: Talouden taantuminen ja työttömyys toivat ruokajonot Helsingin kaduille. (s. 144)

KT: Wirtschaftliche Stagnation und Arbeitslosigkeit führten zu Schlangen von Bedürftigen vor den Hilfstellen, die kostenlose Lebensmittel verteilten. (s. 144)

Esimerkissä 23 *helsinkiläistyä*-verbi selitetään integroitumisena helsinkiläiseen yhteiskuntaan. Esimerkissä 24 puolestaan avataan *ruokajonon* merkitys määrittelemällä se jonoksi, jossa pulaa kärsivät ihmiset jonottavat apua tarjoavilla jakelupaikoilla maksuttomia elintarvikkeita. Selittävä käännös vastaa KS:n (2016) ruokajonolle antamaa määritelmää, sillä KS:n (2016) mukaan ruokajono tarkoittaa sosiaaliapuna jaettavaa ruokaa noutavien jonoa. Mielenkiintoinen yksityiskohta selittävän käännösmenetelmän käyttämisessä on se, että yleensä selitetyt reaaliat esiintyvät aineistossa ainoastaan kerran. Poikkeuksen tästä tekee viisi kertaa toistuva *Esplanadinpuisto*, joka on käännetty kahdesti selittävään muotoon *die Parkanlagen an den Esplanaden* ja kolmesti hyponymisia suhteita muuttamalla.

#### 6.2.4 Assosiatiivinen käännös

Assosiatiivinen kääntäminen, jossa sanan kirjaimellisen merkityksen välittäminen käännöksessä ei ole oleellisinta, on selittävän käännösmenetelmän tavoin aineistossa vain vähän käytetty käännösmenetelmä. Assosiatiiivista käännöstä on käytetty lähdetekstin reaalioiden kääntämisessä 24 kertaa: kolme kertaa historiallisissa, kymmenen kertaa kulttuurisissa ja 11 kertaa yhteiskunnallisissa reaalioidissa. Bödekerin ja Freesen (1987, 147–153) mukaan assosiatiivinen käännös voi johtaa *pieneen eroon, laajentamiseen tai korvaamiseen*. Lähdetekstin reaalioiden assosiatiivisilla käännöksillä pyritään herättämään kohdekielisessä lukijassa suurin piirtein sama assosiaatio kuin minkä lähdeteksti on herättänyt lähdekielisessä lukijassa (esimerkki 25).

(25) LT: *Kuvan ns. ”lättähähatut” olivat ensimmäinen urbaani nuorisoryhmittymä*. (s. 134)

KT: *Die „Halbstarcken” mit ihren typischen Hüten waren die ersten Vertreter einer urbanen Jugendkultur*. (s. 134)

Esimerkissä 25 lähdetekstin *”lättähähatuilla”* viitataan 1950-luvulla vaikuttaneeseen suomalaisen nuorisokulttuuriin, jonka nimitys juontaa juurensa sille ominaisesta pukeutumistyylistä. Lättähähatut olivat useimmiten työväenluokkaisia tai alemman keskiluokan nuoria miehiä, ja lättähähattukulttuuria leimasivat omaperäisen pukeutumistyylin lisäksi rock and roll -musiikki ja moottoripyörät. Lättähähatut aiheuttivat usein häiriötä kovaäänisyydellään ja huonolla käytöksellään. Useimmiten lättähähattua käytetään halventavana nimityksenä. (KS 2016; Wikipedia 2016b, s. v.

lättähattu.) Käännöksessä ”lättähattujen” tilalla käytetään ilmausta *die „Halbstarcken” mit ihren typischen Hüten*. *Halbstarke* on Dudenin (2007, 744) mukaan halventava nimitys 1950-luvulla erityisesti mediassa aggressiivisesti käyttäytyneille nuorille, useimmiten työväenluokkaisille miehille. *Halbstarke*-nuorten pukeutumistyyli muistutti hattua lukuun ottamatta lättähattujen tyyliä, ja myös heille ominaisia piirteitä olivat rock and roll -musiikki sekä moottoripyörät (Wikipedia 2016a, s. v. *Halbstarcker*). Esimerkki 25 osoittaa, ettei suomalaista lättähattukulttuuria ole siirretty sellaisenaan käännökseen, vaan sen tilalle on vaihdettu saksankielisellä alueella tunnettu nuorisokulttuuri, ja näin sekä lähde- että kohdekieliselle lukijalle syntyy sama assosiaatio. Assosiativisuudestaan huolimatta *lättähattujen Halbstarke*-käännöksen yhteyteen on lisätty määritelmä *mit ihren typischen Hüten*, mikä tekee käännöksen lukijalle kuitenkin selväksi sen, ettei kyseessä ole täysin sama nuorisokulttuuri kuin *Halbstarke*. Kyseisen reaalian käännöstä tukee myös pilapiirros, jossa lättähattujen tyypillinen hattu saa huomiota (ks. 6.3).

Esimerkki 26 kuvastaa toisenlaista assosiativista käännöstä kuin esimerkki 25 edellä. Aiemmassa esimerkissä assosiativisen käännöksen yhteyteen on lisätty lyhyt määrite, jolla käännöksen lukijalle tehdään selväksi ero suomalaisten *lättähattujen* ja saksalaisen *Halbstarke*-ryhmittymän jäsenten välillä. Esimerkissä 26 *porilaisen* tilalla käännöksessä on *Wursthamburger*, joka synnyttää lukijalle assosiaation hampurilaisesta, jossa sämpylän välissä on makkara, mutta se ei millään tavalla kerro, että kyseessä on erityinen suomalainen grilliruoka, jonka nimi viittaa tiettyyn Suomen kaupunkiin.

(26) LT: Kantakaupungin kahvilat ja baarit (Nissen, Stockmann, Colombia, Elanto) houkuttelivat nuorisoa keskustaan; Perunatorille (nyk. Ylioppilasaukio) 1959 avattu Suomen ensimmäinen snack-baari levitti kansallisille markkinoille mm. ranskanperunat, porilaiset ja ”samettijäätelön” eli soft icen. (s. 136)

KT: Die Cafés und Imbißstuben im Stadtkern (Nissen, Stockmann, Colombia, Elanto) zogen die Jugendlichen in die Innenstadt; die 1959 auf dem sog. Kartoffelmarkt (dem heutigen Studentenplatz) beim Studentenhaus eröffnete erste Snackbar Finnlands machte die Finnen u. a. mit Pommes Frites, Wurtshamburgern und ”Samteis”, d. h. Softeis bekannt. (s. 136)

KS (2016) määrittelee *porilaisen* kuumennettuna syötäväksi halkaistuksi sämpyläksi, jonka välissä on paksu makkaraviipale. Aitoon porilaiseen kuuluu leivän ja makkaran lisäksi sipulia, kurkkusalaattia, sinappia ja ketsuppia (Wikipedia 2016b, s. v. *porilainen*). Esimerkin 26 kaltaisessa assosiativisessa käännöksessä voidaan puhua lähdetekstin reaalian korvaamisesta kohdekielessä ja -kulttuurissa tutummalla käsitteellä, joka kuitenkin synnyttää lukijassa lähdetekstin reaalian kaltaisen assosiaation. Bödekerin ja Freesen (1987, 148) jaottelun mukaan tällainen

käännös voidaan sijoittaa *pieni ero* -D-ryhmään, sillä kääntäjän ratkaisu herättää saksankielisessä lukijassa suurin piirtein saman assosiaation kuin lähdeteksti suomenkielisessä lukijassa. Bödekerin ja Freesen (1987, 148) näkemyksen tällaisen käännöksen sijoittamisesta *pieni ero* -ryhmään voi kuitenkin kyseenalaistaa. Vaikka *Wurtshamburger* välittää käännöksen lukijalle mielikuvan porilaisen kaltaisesta makkarasämpylästä, käännöksestä ei kuitenkaan välity kohdekieliselle lukijalle tietoa siitä, että ruokalajin nimi viittaa erääseen Suomen kaupunkiin. Näin ollen tällaisen käännöksen voisi *pienen eron* sijaan sijoittaa D-ryhmään *merkityksen supistuminen*.

### 6.2.5 Hyponymisten suhteiden muuttaminen

Bödekerin ja Freesen (1987, 147–152) mukaan hyponymisten suhteiden muuttamisen voi sijoittaa kolmeen D-ryhmään, jotka ovat *pieni ero*, *merkityksen supistuminen* ja *korvaaminen*. Hyponymisten suhteiden muuttamisen voi nähdä myös laajentavan reaalioiden merkityksiä esimerkiksi silloin, kun alakäsite korvataan yläkäsitteellä. Tekstin hyponymisia suhteita voidaan muuttaa kolmella eri tavalla, joista aineistossa käytetyin tapa on hyperonyyminen kääntäminen. Hyperonyymisessä kääntämisessä lähdetekstin tarkka alakäsite korvataan käännöksessä yläkäsitteellä. Hyponymisia suhteita on muutettu aineistossa yhteensä 56 realian käännöksessä.

Hyperonyymista kääntämistä on hyödynnetty aineistossa eniten maantieteellisten reaalioiden kääntämisessä, ja sen avulla on pyritty välttämään toistoa. Hyperonyymisessä kääntämisessä esimerkiksi erisnimi, jossa on appellatiivisia osia, on siirretty käännökseen siten, että osa nimestä on käännetty saksaksi ja siirretty käännökseen, kun taas osa on jätetty kokonaan kääntämättä (esimerkki 27). Esimerkiksi *Kaivopuisto* toistuu eräässä lähdetekoksen luvussa hyvin usein, ja käännöksessä on pyritty erilaisin keinoin välttämään saman nimen toistumista useissa peräkkäisissä virkkeissä. *Kaivopuisto* esiintyy käännöksessä useimmiten muodossa *der Park Kaivopuisto*, mutta esimerkissä 27 se on siirretty käännökseen pelkkänä *puistona*. Tällainen lähdekielisen nimen korvaaminen hyperonyymilla johtaa Bödekerin ja Freesen (1987, 151) mukaan realian *merkityksen supistumiseen*, vaikka puisto käsitteenä onkin Kaivopuistoa laaja-alaisempi.

(27) LT: *Vaikka kylpylän loisto aika jäi lyhyeksi, Kaivopuisto on yhä suosittu kevät- ja kesätapahtumien pitopaikka.* (s. 41)

KT: *Zwar war dem Kurbad nur ein kurzer Glanz beschieden, doch ist der Park bis heute im Frühjahr und Sommer eine beliebter ort für Freiluftveranstaltungen.* (s. 41)

Maantieteellisiä reaaliota on käännetty myös persoona- ja demonstratiivipronominien sekä deiktisten elementtien avulla; esimerkiksi aineistossa monta kertaa toistuvat maantieteelliset erisnimet on korvattu käänöksessä toisinaan lokatiivisilla proadverbeillä (esimerkki 28). Vaikka pronomien ja deiktisen elementtien avulla kääntämistä ei lasketa tässä tutkielmassa suoranaisesti hyperonyymiseksi kääntämiseksi, kuten esimerkiksi Kujamäki (1998, 86) tekee, tällaiset käänökset on kuitenkin hyvä ottaa analyysissä huomioon, sillä vaikka ne eivät varsinaisesti ole hyperonyymisiä käänöksiä, ne kuitenkin muuttavat jonkin verran tekstin hierarkkisia suhteita.

(28) LT: *Varakkaat pietarilaiset suuntasivat kesämatkansa Helsinkiin*. (s. 40)

KT: *Wohlhabende St. Petersburger verbrachten hier den Sommer*. (s. 40)

Hyperonyymista kääntämistä on hyödynnetty maantieteellisten reaalioiden lisäksi lukuisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden kääntämisessä. Useimmat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaaliat, jotka on korvattu hyperonyymilla, ovat lähdetekstissä rinnastussuhteessa toiseen saman pääkategorian reaaliaan. Esimerkki 29 osoittaa, että lähdetekstissä toisiinsa rinnastetut *puhde- ja käsityöt* on korvattu käänöksessä yläkäsitteellä *Handarbeiten*, joka viittaa käsitöihin yleisellä tasolla. Lähdetekstissä sen sijaan mainitaan erikseen puhdetyö, joka tarkoittaa selaista käsityötä, jota tehtiin ajankuluksi puhteilla eli hämärän aikaan (KS 2016). Myös esimerkissä 29 voidaan havaita reaalian *merkityksen supistumista*.

(29) LT: Myös puhde- ja käsityötä kaupattiin. (s. 53)

KT: Auch Handarbeiten wurden verkauft. (s. 53)

Hyponyymien kääntäminen eli yläkäsitteen korvaaminen alakäsitteellä on harvinainen käänös menetelmä, mutta siitä huolimatta se esiintyy aineistossa kuusi kertaa. Hyponyymista käänös menetelmää on käytetty kaikissa reaalioiden pääkategorioissa: kahdesti maantieteellisten ja yhteiskunnallisten reaalioiden pääkategorioissa ja kerran historiallisten ja kulttuuristen reaalioiden pääkategorioissa. Hyponyymien käyttämisellä on pyritty tarkentamaan tekstin sisältöä ja näin kertomaan käänöksen lukijalle lähdetekstiä spesifimmin reaalioiden merkityksiä. Hyperonyymien korvaamista hyponyymilla havainnollistaa esimerkiksi 30, jossa lähdetekstin *tehdas* on korvattu sitä tarkemmalla alakäsitteellä *panimo*, joka tarkoittaa tehdasta, jossa valmistetaan olutta tai muita mallasjuomia (KS 2016).

(30) LT: Näin alkoi nykyisen Hartwallin tehtaan historia. (s. 41)

KT: Damit begann die Geschichte der heutigen Brauerei Hartwall. (s. 41)

Lähdetekstin reaaliosta seitsemän on käännetty saksaksi korvaamalla ne kohyponyymilla eli vieruskäsitteellä. Bödekerin ja Freesen (1987, 150–151) mukaan kohyponyymien kääntäminen johtaa käännöksessä yleensä *merkityksen supistumiseen* tai *korvaamiseen*. Lähdetekstin reaalioiden kohyponyymisissä käännöksissä on havaittavissa jonkin verran merkitysten supistumista ja korvautumista. Esimerkissä 31 yhteiskunnallisen reaalian merkitys on supistunut, kun se on käännetty kohyponyymilla saksaksi.

(31) LT: Sen seurauksena myös Helsingissä ja koko Suomessa oli marraskuussa 1905 suurlakko poliittisine torikokouksineen Rautatientorille: valkoisten ja punaisten järjestyskaartien avoin aseellinen välikohtaus oli lähellä. (s. 92)

KT: In diesem Zusammenhang kam es auch in Helsinki und in Finnland im November 1905 zum Generalstreik mit politischen Massenkundgebungen auf dem Bahnhofplatz: Die Gefahr einer bewaffneten Auseinandersetzung zwischen weißen und roten Schutzgarden war groß. (s. 92)

Lähdetekstissä puhutaan *suurlakosta*, jonka vastineena käännöksessä on *Generalstreik*. Suurlakko on vanhahtava nimitys, ja sitä käytetään lähinnä vain silloin, kun on kyse Venäjällä ja Suomessa vuonna 1905 toimeenpannusta laajasta lakosta (KS 2016), johon sisältyi suomalaisten yhteinen kansanousu Venäjän keisarikuntaa vastaan sekä suomalaisten kesken käyty sisäpoliittinen valtataistelu (Wikipedia 2016b, s. v. *Vuoden 1905 suurlakko*). Lähdeteksti kuvaa nimenomaan vuoden 1905 lakkoa, minkä takia tekstissä puhutaan *yleislakon* ja *yleisen lakon* sijaan *suurlakosta*. Käännöksessä sen sijaan *suurlakon* tilalla käytetään *yleislakkoa*, mikä supistaa reaalian merkitystä, sillä reaalian viittaus yhteen tiettyyn Suomen historian lakkoon häviää käännöksestä. Toisaalta suurlakkoa ja yleislakko voi pitää myös synonyymeina, sillä niillä on paljon yhteisiä käsitteipiirteitä. Tässä tutkielmassa ne kuitenkin käsitetään kohyponyymeiksi, koska suurlakko oli ennen kaikkea poliittinen lakko, kun taas vuosien 1917 ja 1956 yleislakot olivat enemmänkin työtaisteluja (Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 146).

### 6.2.6 Osittainen käänнос

Osittainen käänнос on aineiston kolmanneksi käytetyin käänносmenetelmä, sillä osittaisia käänноksiä on yhteensä 57 kappaletta, mikä on lähes seitsemän prosenttia lähdetekstin reaalioiden käännöksistä. Osittainen käänнос on määrällisesti suurin piirtein yhtä suosittu menetelmä maantieteellisten, historiallisten ja kulttuuristen reaalioiden kääntämisessä, mutta suhteellisesti se on yleisin menetelmä historiallisten reaalioiden pääkategoriassa, jossa se kattaa 14 prosenttia käänноksistä.





## 6.2.7 Lisäys

Lisäyksellä tarkoitetaan käännösmenetelmää, jossa lähdekielisen reaalian käännöksen yhteyteen lisätään yleisnimi, joka täydentää, kommentoi tai määrittää reaaliaa. Lisäys ja selittävä käännös (ks. 6.2.3) muistuttavat toisiaan mutta eroavat siten, että selittävä käännös on tavallaan tekstin sisäinen, kun taas lisäys on tekstin ulkoinen, sillä se on kokonaan uusi eksplisiittistävää tekstikatkelma. Bödekerin ja Freesen (1987, 148) prototypologiassa lisäys asettuu D-ryhmissä *laajentamiseen* ja V-ryhmissä *vieraskielisen sanan siirtämiseen*.

Lisäys on tutkimusaineiston viidenneksi suosituin käännösmenetelmä, sillä sitä on käytetty 45 kertaa. Yli puolet tutkimusaineiston lisäyksistä liittyy maantieteellisiin reaalioiden, mutta lisäyksiä on hyödynnetty myös historiallisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden kääntämisessä. Kaikki lähdetekstin reaaliat, joihin on käännösprosessissa lisätty jokin määrite, ovat erisnimiä. Maantieteellisten reaalioiden lisäykset liittyvät alueiden määritteisiin (kaupunginosa, puisto yms.), kun taas historiallisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden lisäykset kohdistuvat titteleihin. Tunnetut suomalaiset taiteilijat mainitaan lähdetekstissä pääsääntöisesti vain nimeltä, mutta käännöksessä heidän nimiensä eteen on lisätty yleisnimi, joka kertoo, minkä taiteenalan taiteilijoita he ovat. Esimerkiksi Jean Sibeliuksen nimen eteen on lisätty käännöksessä määrite *säveltäjä*.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta lisäykset on sijoitettu käännöksessä reaalian eteen, kuten esimerkissä 34, jossa *Uudenmaan* ja *Hämeen* eteen on lisätty *Provinz*-määrite. Ainoa reaalia, jonka käännöksessä lisäys on sijoitettu vasta erisnimen jälkeen, on *Päijänne* esimerkissä 35.

(34) LT: Tämä tie yhdisti pääkaupungin laajaan talouspiiriin Uudenmaan itä- ja pohjoisosat sekä vuraan Hämeen. (s. 49)

KT: Diese Straße band den östlichen und nördlichen Teil der Provinz Uusimaa und die wohlhabende Provinz Häme in den großen Wirtschaftsraum der Hauptstadt ein. (s. 49)

(35) LT: Tukit kuljetettiin suoraan Päijänteeltä Sörnäisiin, josta alkoi puutavaran tie suureen maailmaan. (s. 50)

KT: Die Baumstämme wurden vom Päijänneese direkt nach Sörnäinen transportiert, von wo sie ihren Weg in die weite Welt antraten. (s. 50)

Maantieteellisillä määritteillä reaalioiden on pyritty yksilöimään ja tarkentamaan. Suurin osa maantieteellisistä erisnimistä mainitaan lähdetekstissä ilman määritteitä, ja oletuksena on, että lähdetekstin lukija tietää, mihin alueisiin ja paikkoihin esimerkiksi *Korkeasaarella* ja *Katajano-*

*kalla* viitataan. Käännöksen lukijalle edellä mainitut paikannimet ovat todennäköisesti vieraita, minkä takia niiden oheen on käännöksessä lisätty tarkentava määrite. Samoin on toimittu historiallisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden kanssa. Maantieteellisten määritteiden ohella lähdetekstin maantieteellisiä reaaliota on täsmennetty myös kuvaamalla, millaista toimintaa tai millaisia tapahtumia reaalian kuvaamalla alueella on. Esimerkissä 36 *Aleksanterinkadun* eteen on lisätty määrite *Geschäftsstraße*, jolla käännöksen lukijalle tehdään selväksi, että kyseessä on liikekatu.

- (36) LT: Mistään urbaanista ilotulituksesta ei ollut kysymys, sillä Aleksanterinkadulla paloi kolme mainosta ja monissa muissa paikoissa syttyi vain muutama kirjain. (s. 130)

KT: Von einem urbanen Feuerwerk konnte freilich keine Rede sein: In der Geschäftsstraße Aleksanterinkatu brannten drei Lichtreklamen, an anderen Stellen nur einzelne Buchstaben. (s. 130)

Käännöksessä on myös appellatiivisia lisäyksiä, joiden tarkoituksena on selkeyttää tekstiä tai joita tekstin rakenne edellyttää. Esimerkissä 37 lähdetekstin *Tampereeseen* on lisätty määrite *die Stadt*, joka selkeyttää käännöksen rakennetta määrittelemällä Tampereen kaupungiksi.

- (37) LT: Mannerheim valtasi raskain tappioiden punaisilta Tampereen, mutta Suomen pääkaupungin valtasivat samoihin aikoihin Hangossa maihin nousseet saksalaiset. (s. 94)

KT: Tatsächlich eroberte Mannerheim unter schweren Verlusten die Stadt Tampere, gleichzeitig landeten jedoch die deutschen Truppen bereits in Hanko und eroberten die Hauptstadt. (s. 94)

Lähdetekstiä ja käännöstä vertailtaessa käy myös ilmi, että käännökseen on lisätty moniin sellaisiin kohtiin, joissa lähdetekstissä ei ole reaaliota, ilmeisesti tarkennuksen vuoksi joko maantieteellinen määrite *Finnland* tai adjektiivimuotoinen määrite *finnisch*. Lisäksi lähdetekstissä usein käytetty Suomeen viittaava *maa*-sana on korvattu käännöksessä poikkeuksetta *Finnland*- tai *finnisch*-vastineella (*maan hallitus* → *die finnische Regierung*).

### 6.2.8 Osittainen käännös lisäyksenä

Osittainen käännös lisäyksenä tarkoittaa käännösmenetelmää, jossa lähdekielinen reaalia mainitaan käännöksessä kokonaan mutta jokin sen osa on käännetty lisäykseksi reaalian oheen. Tätä menetelmää on käytetty aineistossa vähiten (14 kpl) ja vain käännettäessä sellaisia erisnimiä, joissa on appellatiivisia osia. Tällä menetelmällä käännettyistä lähdetekstin reaaliosta 11 on maantieteellisiä, kaksi historiallisia ja yksi kulttuurinen. Bödekerin ja Freesen (1987) prototypo-

logiassa tämä menetelmä voidaan sijoittaa D-ryhmissä *laajentamiseen* tai *pieneen eroon* ja V-ryhmissä *komponenttianalyttiseen kääntämiseen*.

Käännösratkaisut, joissa on käytetty menetelmänä osittaista käännöstä lisäyksenä, on tehty pääasiassa siten, että erisnimen appellatiivinen (loppu)osa on käännetty ja lisätty erisnimen eteen, jolloin se kertoo käännöksen lukijalle jo ennen erisnimeä, mistä on kyse (esimerkki 38). Aineistossa on myös yksi poikkeus, jossa appellatiivisesta osasta tehty lisäys on vasta erisnimen jälkeen. Tällöin lisäys on tehty yhdistämällä erisnimi ja käännös yhdysmerkillä (esimerkki 39).

- (38) LT: Etelä-Helsingin Esplanadit ja Sörnäinen Pitkäsillan toisella puolella muodostavat tänään kaksi toisistaan poikkeavaa kaupunkialuetta. (s. 48)  
KT: Die Esplanaden in Südhelsinki und der Stadtteil Sörnäinen jenseits der Brücke Pitkäsilta sind heute zwei unterschiedliche Stadtgebiete – –. (s. 48)
- (39) LT: Tällaisista myyntipaikoista sai alkunsa Helsingin juutalainen narinkkatori (ven. na rynke = torilla), joka viime vaiheessa sijaitti Simonaukiolla nykyisen linja-autoasema tuntumassa. (s. 38)  
KT: Aus solchen Verkaufsstellen entstand der jüdische Narinkka-Markt (russ. *na rynke* = auf dem Markt) in Helsinki, der sich zuletzt auf dem Simonaukio-Platz in der Nähe des heutigen Busbahnhofs befand. (s. 37–38)

Tutkielman yhtenä lähtöoletuksena oli se, että osittainen käännös lisäyksenä on suoran lainan ja osittaisen käännöksen ohella yksi lähdetekstin reaalioiden käytetyimmistä käännösmenetelmistä. Lähtöoletuksen vastaisesti osittainen käännös lisäyksenä on kuitenkin tutkimusaineistossa vähiten käytetty käännösmenetelmä. Sen vähäisyyttä selittää muiden käännösmenetelmien, erityisesti suorien lainojen, osittaisten käännösten ja käännöslainojen, käytön runsaus. Viimanin (2012, 42) paikannimien kääntämistä koskevassa tutkimuksessakin osittainen käännös lisäyksenä osoitautui vain vähän käytetyksi käännösmenetelmäksi, mistä voi päätellä, ettei osittainen käännös lisäyksenä ole yleisesti kovinkaan käytetty menetelmä erisnimien kääntämisessä.

### 6.2.9 Poisto

Poisto eli reaalian kääntämättä jättäminen on käännösmenetelmistä se, joka eniten vaikuttaa lähdetekstin tekstimaailmaan (Kujamäki 1998, 87–88). Bödekerin ja Freesen (1987, 145) prototyyppologiassa poistoa ei voida sijoittaa mihinkään lähde- ja kohdetekstin välistä eroavaisuutta kuvaavaan V-ryhmään, sillä se on täydellinen muutos käännöksessä. Kääntäjän tekemät poistot voivat vaikuttaa kohdetekstiin monin tavoin, ja niille voi olla monia syitä (mts. 153). Tutkimusaineistossa poistojen suurimpia syitä ovat toiston välttäminen ja tekstin tiivistäminen.

Poistoja on tutkimusaineistossa 31 kappaletta, mikä kattaa noin neljä prosenttia aineiston reaalioiden käänöksistä. Tätä menetelmää käytettäessä käänöksestä on poistettu kokonaan lähdetekstissä mainittu reaalia. Suurin osa poistoista on sellaisia, että lähdetekstissä mainittu yksittäinen reaalia on jätetty kääntämättä, mutta lähdetekstissä on myös kaksi virkettä, jotka on poistettu kokonaan käänöksestä (esimerkki 40). Lähes kaikki poistot on toteutettu niin, etteivät ne vaikeuta käänöksen ymmärrettävyyttä, mutta niiden mukana katoaa kuitenkin aina osa lähdetekstiä.

(40) LT: *Kallion kaupunginosan linjat ja arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema kirkko ovat tämän Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle muodostuneita maamerkkejä.* (s. 49)

KT: -

Lähes puolet poistoista koskee maantieteellisiä reaalioiden. Poistojen avulla käänöksessä pyritään välttämään samojen, erityisesti maantieteellisten, reaalioiden toistumista peräkkäisissä virkkeissä. Käänöksestä on poistettu 14 maantieteellistä reaaliaa, joista 11 koskee eri taivutusmuodoissa olevaa *Helsinkiä*. Tästä huolimatta Helsingin nimi toistuu tutkimusaineistossa yli sata kertaa. Poistetut historialliset reaaliat koskevat rakennusten ja siltojen nimiä ja yhteiskunnalliset sotilaallista puolustusta ja yhteiskunnallisia olosuhteita. Kahdeksasta poistetusta yhteiskunnallisesta reaaliasta puolet on sellaisia, joihin liittyy Helsinki-määrite, kuten *helsinkiläisyleisö*.

Suurin osa poistoista on perusteltavissa, mutta aineistossa on myös kaksi reaaliaa, joiden kääntämättä jättäminen on johtanut siihen, että lähdetekstissä mainittu ja oleellisesti sisältöön liittyvä elementti puuttuu käänöksestä kokonaan (esimerkki 41).

(41) LT: Mannerheim valtasi raskain tappiopin punaisilta Tampereen, mutta Suomen pääkaupungin valtasivat samoihin aikoihin Hangossa maihin nousseet saksalaiset. (s. 94)

KT: Tatsächlich eroberte Mannerheim unter schweren Verlusten die Stadt Tampere, gleichzeitig landeten jedoch die deutschen Truppen bereits in Hanko und eroberten die Hauptstadt. (s. 94)

Esimerkissä 41 *punaiset* on poistettu käänöksestä kokonaan, mikä on mielenkiintoinen ratkaisu, koska sen myötä oletetaan, että käänöksen lukijalla on ennakkotietoa Suomen sisällissodasta. Lähdetekstissä on kyseisen virkkeen edellä kuvattu Suomen poliittista tilannetta ennen sisällissotaa, joten käänöksen tarkka lukija pystynee kontekstista päättelemään, että Tampere vallattiin punaisilta, mutta tekstin selkeyden kannalta *punaisten* poistamista voidaan pitää hieman kyseenalaisena käänösratkaisuna.

## 6.2.10 Eksonyymien kääntäminen

Eksonyymien kääntämisestä on kyse tässä tutkielmassa silloin, kun lähdekielisillä valtioiden ja kaupunkien nimillä on kohdekielessä omat eksonyymimuodot. Eksonyymien kääntäminen on otettu omaksi käännös menetelmäluokakseen, koska se esiintyy aineistossa 38 kertaa. Tämä käännös menetelmä muistuttaa menetelmänä käännöslainaa, mutta eroaa siitä siten, että reaaliolle ja tässä tutkielmassa nimenomaan tietyille useasti toistuvilla erisnimillä on jo olemassa kohdekielessä vakiintuneet eksonyymimuodot, kun taas käännöslainoissa reaaliat on käännetty komponentti komponentilta eikä niille ole eksonyymimuotoja kohdekielessä.

Suurin osa eksonyymimuodollaan käännettyistä reaalioiden kuuluu maantieteellisten reaalioiden pääkategoriaan, sillä eksonyymimuotoja on tutkimusaineiston käännöksissä yhteensä 38 kappaletta ja niistä 30 on maantieteellisten reaalioiden käännöksiä. Eksonyymien kääntäminen on tutkimusaineiston kuudenneksi suosituin käännös menetelmä, ja se kattaa noin 4,5 prosenttia kaikista lähdetekstin reaalioiden käännöksistä. Useimmin tutkimusaineistossa toistuvia saksalaisella eksonyymimuodollaan käännöksessä korvattuja reaalioiden ovat *Suomi*, *Viapori* ja *Suomenlinna*. Esimerkki 42 havainnollistaa eksonyymien käyttämistä, sillä siinä maantieteelliset reaaliat *Viapori* ja *Suomi* on korvattu käännöksessä niiden saksankielisillä eksonyymimuodoilla.

(42) LT: Viaporissa ja muuallakin oli koko ajan ollut venäläinen sotaväki, ja Maailmansodan [sic] edellä Suomessa oli siten vain venäläistä sotaväkeä. (s. 91)

KT: In Sveaborg und anderen Orten Finnlands waren ständig russische Truppen stationiert, und vor Ausbruch des Ersten Weltkriegs standen in Finnland infolgedessen ausschließlich russische Soldaten. (s. 91)

Eksonyymien kääntämiseen lasketaan tässä tutkielmassa myös sellaiset sanaliitot, joissa suomenkielinen paikannimi on korvattu käännöksessä adjektiivilla, joka on johdettu kyseisen paikannimen saksankielisestä vastineesta (esimerkki 43). Tällaisissa tapauksissa reaaliasta on lähdetekstissä yleensä käytetty genetiivimuotoa, ja useimmiten syy eksonyymimuodosta johdetulla adjektiivilla kääntämiseen kytkeytyy adjektiivimuodon idiomaattisuuteen kohdekielessä.

(43) LT: Sörnäisten suuruudenaika alkoi, kun Suomen metsät oli keksitty, ja jo 1870-luku oli Suomen puutavarakaupan suuri vuosikymmen. (s. 49–50)

KT: Die Blütezeit von Sörnäinen begann mit der Entdeckung der finnischen Wälder; bereits in den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts erreichte der Handel mit Holzprodukten einen ersten Höhepunkt. (s. 49–50)

### 6.2.11 Muut käänösmenetelmät

Edellä tarkasteltujen kymmenen käänösmenetelmän lisäksi lähdetekstin reaalioiden kääntämisessä on hyödynnetty muitakin menetelmiä, mutta näitä menetelmiä on käytetty maksimissaan kymmenen reaalian kääntämisessä, minkä takia niille ei ole määritelty omaa menetelmäluokkaa. Lähdetekstin reaalioiden käytetyt *muut käänösmenetelmät* -luokkaan kuuluvat käänösmenetelmät ovat korvaus ja reaalioiden yhdistäminen. Tähän luokkaan lasketaan kuuluviksi myös kääntäjän virheet.

Tutkimusaineistossa on yhteensä kymmenen korvausta. Seitsemän niistä koskee yksittäisiä sanoja ja kolme kokonaisten virkkeiden uudelleenmuotoilua. Korvatut yksittäiset sanat ovat akateemisia titteleitä ja arvonimiä sekä toponyymejä. Esimerkki 44 havainnollistaa titteleiden korvaamista, sillä siinä Matti Kuusen akateeminen titteli lähdetekstissä on *filosofian tohtori*, kun taas käänöksessä hänet määritellään *folkloristiksi*. Kuusi oli sekä filosofian tohtori, folkloristi että kansanrunoudentutkimuksen professori (Ikonen & Pudas 2014), joten korvaus on sisällöllisesti oikea. Lisäksi se kertoo käänöksen lukijalle lähdetekstiä tarkemmin, mitä alaa Kuusi edusti.

- (44) LT: Pelättiin, että Helsingin kautta Suomeen leviäisi ”amerikkalainen bisnesmentaliteetti” ja ”neuvostoliittolainen puolumentaliteetti”, kuten fil. tri. Matti Kuusi muotoili kulttuuripoliittisessa pamfletissaan 1957. (s. 135)

KT: Man fürchtete, von Helsinki aus würden sich ”amerikanische Businessmentalität” und ”sowjetische Parteimentalität” in Finnland verbreiten, wie der Folklorist Matti Kuusi 1957 in einem kulturpolitischen Pamphlet schrieb. (s. 135)

Korvausten ohella muihin käänösmenetelmiin lasketaan tapaukset, joissa lähdetekstin kaksi erillistä reaaliaa on yhdistetty käänöksessä. Tällaista yhdistävää menetelmää on käytetty tutkimusaineistossa yhteensä kahdeksan kertaa: kolme kertaa maantieteellisten ja kulttuuristen ja kerran historiallisten ja yhteiskunnallisten reaalioiden kääntämisessä. Reaalioiden yhdistäminen on kytköksissä olla-verbin sisältäviin rakenteisiin, kuten esimerkki 45 osoittaa.

- (45) LT: Jo ennen Eduskuntataloa valtakadun varrelle Töölöön oli rakennettu suuri Kansallismuseo; toisin kuin monissa muissa maissa Kansallismuseo on Suomessa historiallis-arkeologis-etnografinen, ei taidemuseo. (s. 70–71)

KT: Schon vor dem Parlament war an der Hauptverkehrsstraße in Töölo das Nationalmuseum entstanden; anders als in vielen anderen Ländern ist das finnische Nationalmuseum kein Kunstmuseum, sondern enthält historische, archäologische und ethnographische Exponate. (s. 71)

Esimerkissä 45 rakenne *Kansallismuseo on Suomessa* on siirretty käännökseen muodossa *das finnische Nationalmuseum*, jolloin lähdetekstin olla-verbirakenne on käännöksessä korvattu vaihtamalla lähdetekstin toponyymi siitä johdettuun adjektiiviin.

Muihin käännösmenetelmiin lasketaan kuuluviksi myös kääntäjän virheet, joita aineistossa on yhteensä seitsemän. Viisi virheistä liittyy kulttuurisiin ja historiallisiin erisnimiin, yksi historiallisiin yleisnimireaalioihin ja yksi yhteiskunnallisiin yleisnimireaalioihin. Lähdetekstin erisnimissä on yllättävän paljon kirjoitusvirheitä. Aineistossa olevista lähdetekstin kirjoitusvirheistä kolme on korjattu käännöksessä. Yhden lähdetekstin kirjoitusvirheen seurauksena käännökseen on kuitenkin lisahtanut kirjoitusvirhe, joka tosin on muuttanut muotoaan käännöksessä (esimerkki 21). Lisäksi yksi lähdetekstissä oikein kirjoitettu erisnimireaalialia on siirretty käännökseen väärässä kieliasussa (esimerkki 46).

(46) LT: Tämän arkkitehti Jac. Ahrenbergin piirtämään rakennukseen lisättiin vuonna 1962 mm. kokoushuoneita, lastentarha ja koulutilat. (s. 38)

KT: An das von dem Architekten Jac. Ehrenberg [sic] entworfene Gebäude wurden 1962 u. a. Versammlungszimmer, ein Kindergarten und Schulräume angebaut. (s. 38)

Käännöksessä on erisnimivirheiden ohella myös yksi hieman tulkinnanvarainen virhe, sillä esimerkissä 47 olevan yhteiskunnallisen reaalian käännöstä voisi virheen sijaan pitää myös assosiativisena käännöksenä, sillä reaalian käännös herättää kohdekielisessä lukijassa todennäköisesti samankaltaisen mielikuvan kuin lähdekielinen ilmaus lähdekielisessä lukijassa. Tässä tutkielmassa sitä pidetään kuitenkin virheenä, koska suomenkieliselle reaaliolle on vakiintunut vastine saksan kielessä.

(47) LT: Maalaisliiton vaalivoiton 1962 jälkeen kiinnitettiin yhä laajempaa huomiota nopean rakennemuutoksen maaseudulla esiin nostamiin ongelmiin. (s. 137–138)

KT: Nach dem Wahlsieg der Agrarpartei 1962 fanden zunehmend die Probleme Beachtung, die der schnelle Strukturwandel im ländlichen Raum verursachte. (s. 138)

*Maalaisliitto* on käännetty *Agrarparteiksi* esimerkissä 47. *Agrarpartei* tarkoittaa keskustapopulistista puoluetta, mutta Suomen poliittisesta elämästä puhuttaessa sillä useimmiten viitataan Suomen Maaseudun Puolueeseen (SMP), joka irtautui 1950-luvun lopussa Maalaisliitosta (Wikipedia 2016a, s. v. *Suomen maaseudun puolue* [sic]). Vaikka SMP ja Maalaisliitto ovat molemmat ideologisesti keskustalaisia, ne ovat kuitenkin kaksi eri puoluetta (Wikipedia 2016b, s. v. *Suomen Maaseudun Puolue*), ja lähdetekstissä käsitellään nimenomaan Maalaisliittoa ja sen



vaalivoittoa vuodelta 1962. Maalaisliiton saksannoksena käytetään pääsääntöisesti *Landbundia* (Wikipedia 2016a, s. v. *Finnische Zentrumspartei*). *Agrarpartei* viittaa poliittisesti oikean suunnan puolueeseen ja on todennäköisesti tutumpi käännöksen lukijoille kuin *Landbund*, mutta kontekstissaan se on kuitenkin virheellinen.

### 6.3 Kuvien merkitys reaalioiden ja niiden kääntämisen kannalta

Tutkimusaineistossa on yhteensä 33 mustavalkoista kuvaa, joihin kaikkiin liittyy vähintään yhden virkkeen mittainen kuvateksti. Kuvista 23 on valokuvia, viisi piirroksia, neljä mainoslehtisiä ja yksi postimerkki. Kolmea kuvaa lukuun ottamatta tutkimusaineiston kuvat ovat tiiviisti sidoksissa leipätekstiin, sillä ne kuvaavat leipätekstissä mainittuja alueita, rakennuksia, patsaita ja tapahtumia. Suurin osa kuvateksteistä täydentää leipätekstissä annettua informaatiota tai antaa täysin uutta tietoa kuvan kuvaamasta aiheesta. Tutkimusaineistossa on myös kolme kuvatekstiä, jotka toistavat leipätekstin jo kertaalleen kertoman informaation lähes samoin sanoin.

Suurin osa kuvista havainnollistaa maantieteellisiä ja historiallisia reaaliota, kuten katuja, rakennuksia ja patsaita. Yhteiskunnallisia reaaliota kuvaavia kuvia on viisi ja kulttuurisia reaaliota kuvaavia seitsemän. Yhteiskunnallisia ja kulttuurisia reaaliota kuvaavissa kuvissa on pääasiassa ihmisiä eri tapahtumissa. Tutkimusaineiston valokuvat painottuvat maantieteellisten ja historiallisten reaalioiden kuvaamiseen, kun taas piirrokset, mainokset ja saksankielinen postimerkki kuvaavat pääasiassa kulttuurisia ja yhteiskunnallisia reaaliota, kuten teatteria ja sen esityksiä sekä olympialaisia. Piirrosten joukossa on myös kaksi pilakuvaa, jotka havainnollistavat yhteiskunnallisia reaaliota ja auttavat niiden kääntämisessä.

Lähes puolet valokuvista visualisoi leipätekstissä mainittuja rakennuksia, ja kuviin liitetyt kuvatekstit sekä tukevat leipätekstissä mainittua informaatiota esimerkiksi toistamalla sen eri sanoin että kertovat lukijalle leipätekstissä mainitsemattomia yksityiskohtia. Useimmiten tällaiset leipätekstissä mainitsemattomat yksityiskohdat koskevat rakennukset suunnitelleiden arkkitehtien nimiä. Tutkimusaineiston kuvien joukossa on myös kaksi valokuvaa, joiden kuvitus tuo lukijalle täysin uutta tietoa. Aineiston alkupuolella Helsingin monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta kuvaavan tekstikohdan yhteyteen on liitetty kuva keisarilliseksi hovinaiseksi Pietariin kutsutusta *Aurora Karamzinista*, joka elinaikaan tuki huomattavasti esimerkiksi Helsingin kansakouluja ja sairaanhoitoa. Karamzin esiintyy tutkimusaineistossa ainoastaan kyseisessä valokuvassa ja kuvatekstissä. Toisaalta Karamzinin valokuvaa voi pitää irrallisena, sillä se ei varsinaisesti tue leipätekstiä,

mutta toisaalta sen voi nähdä esimerkkinä leipätekstin kuvaamista suhteista Suomen ja Venäjän välillä. Täysin uutta tietoa antavien kuvien lisäksi tutkimusaineistossa on myös *Finlandia-talon* valokuva, jonka sijoittaminen Suomen 1970-luvun poliittisesta elämästä kertovan tekstin yhteyteen herättää todennäköisesti erityisesti käännöksen lukijassa kummastusta, sillä *Finlandia-talo* mainitaan leipätekstissä jo huomattavasti aiemmin, eikä kuvatekstinkään perusteella pysty välttämättä pääättelemään yhteyttä *Finlandia-talon* ja Suomen poliittisen elämän välillä. Syy *Finlandia-talon* kuvan sijoittamiseen kyseiseen tekstikohtaan on leipätekstissä mainitun ETYK-huipukokouksen järjestäminen *Finlandia-talossa*.

Reaalioiden ja ylipäätään koko teoksen kääntämisen kannalta kuvat ovat tärkeitä, sillä niiden avulla lukija saa esimerkiksi käsityksen siitä, millaisesta rakennuksesta tai alueesta leipätekstissä kerrotaan tai millaiselta jokin maisema näytti sata vuotta sitten. Esimerkiksi *Mannerheimia* ja valkoisten ohimarssia kuvaava valokuva havainnollistaa lukijalle, miltä *Mannerheim* näytti, kuinka paljon ihmisiä ohimarssiin osallistui ja miltä leipätekstissä useasti mainittu ja kuvassa taustalla oleva *Runebergin patsas* näyttää. Toisin sanoen valokuva visualisoi käännöksen lukijalle leipätekstissä mainittuja reaaliota, jolloin niitä ei tarvitse erikseen selittää tai kuvailla. Reaaliota havainnollistavien piirrosten joukossa on pilapiirros lättähatuista vuodelta 1952. Lättähattujen saksankielisenä käännöksenä teoksessa on *Halbstarken*, joka herättää käännöksen lukijassa samanlaisen assosiativisen reaktion kuin lättähattut suomenkielisessä lukijassa (ks. esimerkki 25). Käännöksessä mainitaan erikseen, että lättähattut käyttivät tietynlaista hattua, ja heistä tehty pilapiirros havainnollistaa käännöksen lukijalle selvästi, millainen lättähattujen tyyppinen hattu oli.

## 6.4 Analyysin yhteenveto

Tutkielman analyysiosiossa edellä selvitettiin vertailevan deskriptiivisen tapaustutkimuksen avulla, kuinka paljon, millaisia ja mihin aihepiireihin kuuluvia reaaliota *Klingen* ja *Kolben* teoksesta (1999) rajatussa tutkimusaineistossa on ja miten ne on käännetty saksaksi. Vaikka analyysiosiossa käytettiin erilaisia luokitteluja ja kategoriointeja, on huomattava, ettei reaalioiden luokittelu ollut tämän tutkielman itsetarkoitus. Luokittelujen tarkoituksena oli helpottaa yksittäisten reaalioiden ja käännösratkaisujen havainnollistamista ja jäsentelyä. Tutkimusaineiston analysoinnissa pyrittiin myös mahdollisimman suureen objektiivisuuteen, eikä tarkoituksena ollut arvostella kääntäjän ratkaisuja.

Tutkimusaineiston reaalioiden yleisimmäksi pääkategoriaksi osoittautui maantieto, sillä yli 34 prosenttia kaikista aineiston reaaliosta kuvaa maantieteellisiä paikkoja ja alueita. Kolmea poikkeusta lukuun ottamatta kaikki maantieteelliset reaaliat voidaan sijoittaa kulttuurimaantieteen alakategoriaan, ja suurin osa niistä on erisnimiä. Maantieteellisten reaalioiden suuri määrä selittyy lähdetekstin toistavalla tyylillä sekä sillä, että suurin osa lähdetekstissä mainituista tapahtumista ja rakennuksista sidotaan maantieteellisillä reaaliolla tiettyihin paikkoihin. Yhteiskunnallisia ja kulttuurisia reaaliota on tutkimusaineistossa suurin piirtein yhtä paljon, kun taas historiallisten reaalioiden määrä jää huomattavasti pienemmäksi kuin kolmen muun pääkategorian. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reaaliat eroavat maantieteellisistä ja historiallisista reaaliosta siten, että yhteiskunnallisten ja kulttuuristen reaalioiden joukossa on sekä eris- että yleisnimiä, kun taas maantieteelliset ja historialliset reaaliat ovat hyvin erisnimipainotteisia. Tarkat luvut reaalioiden jakautumisesta eri aihepiireihin esimerkkeineen löytyvät sekä luvusta 6.1 (kuva 1) että liitteestä 1.

Reaalioiden aihepiirien mukaisen luokittelun perusteella käänösmenetelmien tarkastelun lähtöoletuksena oli, että tutkimusaineistossa eniten käytetyt käänösmenetelmät ovat suora laina, osittainen käänös ja osittainen käänös lisäyksenä. Lähtöoletus perustui ennen kaikkea erisnimireaalioiden suureen määrään, sillä Kujamäen (1998, 83) mukaan erisnimien kääntämisessä yleisin käänösmenetelmä on suora laina. Lukuisat aineiston erisnimet sisältävät appellatiivisia osia, minkä pohjalta oletuksena oli, että osittainen käänös ja osittainen käänös lisäyksenä olisivat myös aineistossa usein käytettyjä käänösmenetelmiä.

Lähtöoletus kolmesta käytetyimmästä käänösmenetelmästä pitää paikkansa suoran lainan ja osittaisen käänöksen osalta, sillä ne ovat tutkimusaineiston toiseksi ja kolmanneksi yleisimmät menetelmät. Sen sijaan osittaista käänöstä lisäyksenä on käytetty aineistossa niukasti. Lähtöoletuksen vastaisesti käänöslaina on aineiston yleisin käänösmenetelmä, sillä noin kolmannes lähdetekstin reaaliosta on käännetty käänöslainalla. Leppihalmeen (2001, 141) mukaan käänöslaina on yleisin menetelmä yleisnimien kääntämisessä, ja tämän tutkielman aineisto puoltaa hänen näkemystään. Kiinnostava havainto käänöslainan käytössä on se, että aineiston 839 reaaliasta ainoastaan 174 on yleisnimiä, mutta käänöslainaa on käytetty 279 reaalian kääntämisessä. Toisin sanoen käänöslainan avulla on käännetty myös lukuisia erisnimiä. Tällaisiin erisnimiin kuuluu erityisesti sellaisten rakennusten, patsaiden ja alueiden nimiä, joissa on appellatiivisia osia (*Messuhalli* → *Messehalle*).

Suora laina ja käännöslaina ovat tutkimusaineistossa ylivoimaisesti käytetyimmät käännösmenetelmät, sillä niiden avulla aineiston reaaliosta on käännetty peräti 62 prosenttia eli 519 reaaliala. Suora laina ja käännöslaina ovat suosittuja menetelmiä kaikissa reaalioiden pääkategorioissa, mutta suora laina on selkeästi yleisin maantieteellisten reaalioiden ja käännöslaina yhteiskunnallisten reaalioiden kääntämisessä. Alla oleva taulukko 4 havainnollistaa käännösmenetelmien jakautumista reaalioiden neljän pääkategorian mukaan.

Taulukko 4. Käännösmenetelmien jakautuminen reaalioiden pääkategorioiden mukaan

	maantieto	historia	yhteiskunta	kulttuuri	yhteensä
<b>menetelmä</b>					
suora laina	117	35	27	61	240
käännöslaina	44	48	115	72	279
selittävä käännös	4	1	13	12	30
assosiatiivinen käännös	0	3	11	10	24
hyponyymisten suhteiden muuttaminen	21	3	16	16	56
osittainen käännös	17	18	7	15	57
lisäys	25	5	6	9	45
osittainen käännös lisäyksenä	11	2	0	1	14
poisto	14	7	8	2	31
eksonyymien kääntäminen	30	1	5	2	38
muut menetelmät	5	5	6	9	25
<b>yhteensä</b>	288	128	214	209	839

Suoran lainan ja käännöslainan jälkeen käytetyimmät käännösmenetelmät ovat osittainen käännös ja hyponyymisten suhteiden muuttaminen, jotka molemmat kattavat noin 6,5 prosenttia aineiston reaalioiden käännöksistä. Hyponyymisten suhteiden muuttamisessa yleisin menetelmä on hyperonyymien kääntäminen, mutta yllättäen kuusi lähdetekstin reaaliala on käännetty korvaamalla hyperonyymi hyponyymilla. Kyseinen käännösmenetelmä on harvinainen, mutta tutkimusaineistossa sillä on todennäköisesti haluttu selventää käännöksen lukijalle tiettyjä reaalioita (*tehdas* → *Brauerei*). Viidenneksi käytetyin käännösmenetelmä on lisäys, joka on aineistossa tiiviisti kytköksissä maantieteellisiin erisnimiin ja kulttuurisiin titteleihin.

Eksonyymillä käännettyjä reaalioita on aineistossa määrällisesti yllättävän paljon, mutta eksonyymimuodon käyttäminen on valittu käännösmenetelmäksi vain muutamien tiettyjen erisnimi-

en kohdalla. Poisto ja selittävä käännös kattavat kummatkin noin neljä prosenttia reaalioiden käännöksistä, mikä on mielenkiintoinen havainto. Informatiivisten tekstien kääntämisessä poistoa voi pitää ehkä jopa kyseenalaisena käännösratkaisuna, sillä kyseisten tekstien tarkoituksena on välittää objektiivista tietoa ja poistot voivat muuttaa huomattavasti tekstin sisältöä tai sen objektiivisuutta. Toisaalta assosiatiivisilla käännösratkaisulla voi olla samankaltainen vaikutus informatiivisissa teksteissä, mutta tämän tutkielman aineistossa assosiatiiviset käännökset eivät merkittävästi muuta tekstin sisältöä, vaikka osa niistä kaventaakin jonkin verran reaalioiden merkityksiä. Vähiten käytetty käännösmenetelmäluokka aineistossa on osittainen käännös lisäyksenä, sillä ainoastaan 14 reaaliala on käännetty tätä menetelmää hyödyntämällä, mikä on vastoin lähtöoletuksia. Muut reaalioiden käännöksissä käytetyt menetelmät ovat korvaus, reaalioiden yhdistäminen ja kääntäjän virhe.

Kääntäjä ei näytä noudattaneen reaalioiden kääntämisessä mitään tiettyä strategiaa, sillä osa reaalioidista on käännetty aina samalla tavalla, kun taas joidenkin käännökset vaihtelevat ja ovat riippuvaisia kontekstistaan. Erityisesti kulttuurimaantieteellisten ja historiallisten erisnimireaalioiden käännökset vaihtelevat: ensimmäisillä mainitsemiskerroilla erisnimien yhteydessä on usein jokin tarkentava määrite, mutta myöhemmin nimet esiintyvät tekstissä ilman määritteitä.

Mustavalkoisilla kuvilla on tutkimusaineistossa kaksi funktiota. Ne joko selventävät leipätekstissä kerrottua kuvaamalla esimerkiksi tekstissä mainittuja rakennuksia ja tapahtumia tai tuovat lisätietoja tekstissä kerrottuun esimerkiksi havainnollistamalla, missä tekstissä mainittu rakennus sijaitsee. Käännösmenetelmien analysoinnissa tuli ilmi, että käännöslaina on aineiston käytetyin menetelmä, ja sen yleisyyteen saattaa hyvinkin vaikuttaa kuvien käyttäminen tekstin ohessa, sillä monet aineiston käännöslainan avulla käännettyt reaaliat esiintyvät kuvissa. Kuvien ja niiden kuvaamien reaalioiden kääntämisessä käytettyjen menetelmien välillä voi siis havaita jonkinlaisen yhteyden, jonka tarkasteleminen tarjoaa kiinnostavan jatkotutkimuskohteen.

Vaikka kuvat havainnollistavat leipätekstiä, niiden sijoittelu saattaa hämmentää erityisesti käännöksen lukijaa, sillä osa kuvista tulee ikään kuin ”etuajassa” tekstin sisältöön nähden. Toisin sanoen jotkin kuvat on sijoitettu tekstin oheen siten, että lukija näkee ensin kuvan ja vasta kuvaa seuraavalla aukeamalla kerrotaan, mikä merkitys kuvassa näkyvällä rakennuksella, tapahtumalla tai henkilöllä on Helsingin tai Suomen historian kannalta. Muutaman kuvan ”etuaikaisuudesta” huolimatta kuvat tukevat ja elävöittävät leipätekstiä sekä konkreettistavat reaaliota.

Tämän tutkielman tuloksia tarkasteltaessa on huomioitava, ettei tuloksia voi yleistää koskemaan kaikkea informatiivisten tai historiasta kertovien tekstien kääntämistä, koska tutkielman aineisto on suppea ja kyseessä on vain yhtä teosta koskeva tapaustutkimus. Tutkielman aineisto käsittää vain noin kolmanneksen Klingen ja Kolben teoksesta (1999), ja aineiston toisenlainen rajaaminen tuottaisi todennäköisesti erilaisia tuloksia kuin tämä tutkielma. Kaikki tutkijat eivät myöskään luokittele erisnimiä reaalioksi, joten heidän näkökulmastaan tarkasteltuna tämän tutkielman aineisto sisältäisi huomattavasti vähemmän reaaliota. Mikäli erisnimiä ei laskettaisi reaalioksi, esimerkiksi aineiston määrältään suurimman kategorian reaaliat eli kulttuurimaantieteelliset erisnimet jäisivät analyysistä kokonaan pois.

Huomioon on otettava myös se, että reaalioiden huomaaminen ja määrittelemine on aina tapauskohtaista ja riippuvaista niitä tutkivasta henkilöstä (Kujamäki 1998, 19) ja tämän kokemusmaailmasta, kielitaidosta ja kulttuurintuntemuksesta. On siis mahdollista, että tämän tutkielman aineistosta on jäänyt huomaamatta joitakin reaaliota tai aineisto sisältää sellaisia reaaliota, jotka eivät toisen tutkijan mielestä täytä reaalian tunnuspiirteitä. Reaalioiden huomaamiseen vaikuttaa myös se kieli- ja kulttuuripari, jonka tekstejä vertaillaan.

Vaikka tutkielman tuloksia ei voi yleistää, ne voivat kuitenkin antaa viitteitä siitä, mitä menetelmiä informatiivisten tekstien reaalioiden kääntämisessä on suotavaa käyttää tai millä menetelmillä kulttuurisidonnaiset sanat, ilmaukset ja käsitteet saadaan välitettyä kohdekieleen ja -kulttuuriin koherentisti ja selkeästi muuttamatta informatiivisten tekstien objektiivista ja neutraalia sävyä. Huomioon on otettava myös se, että lähdetekstin reaaliota ja niiden käännöksiä on tarkasteltu tässä tutkielmassa lähinnä saksalaisen lukijan näkökulmasta. Saksannoksen on kuitenkin tarkoitus palvella koko saksankielisellä alueella, ja reaalioiden käännösten tarkastelu sveitsiläisen tai itävaltalaisen lukijan näkökulmasta voisi antaa erilaisia tuloksia kuin nykyinen saksalaisen lukijan näkökulmasta tehty analyysi.

## 7 Lopuksi

Kääntäminen on aina sekä kieli- että kulttuurirajojen ylittämistä, sillä kieli on sidoksissa kulttuuriinsa, ja käännöksen on koko ajan tasapainoitava lähde- ja kohdekulttuurinsa välillä. Kielen ja kulttuurin tiivis kytkös heijastuu kaikkeen inhimilliseen viestintään (Stolze 2010, 11) ja näkyy teksteissä esimerkiksi kulttuurisidonnaisina elementteinä eli reaalioidena. Eri kulttuurit kuvailevat todellisuutta kielellisesti eri tavoin, mikä synnyttää haasteita kulttuurienvälisessä viestinnässä ja kääntämisessä (Leppihalme 2001, 139) ja edellyttää kääntäjältä viestinnällisen sillan rakentamista tutun ja vieraan välille (Tommola 2013, 171).

Tutkielman analyysiosiossa selvisi, että kulttuurisidonnaiset elementit liittyvät lähdetekstissä hyvin erilaisiin aihepiireihin aina teollisuudesta liputuspäiviin, asumisesta oikeusjärjestelmään ja kirjallisuudesta urheiluun saakka ja niiden kääntämisessä voidaan käyttää lukuisia, toisistaan paljonkin poikkeavia käännös menetelmiä, joiden avulla tekstiä voidaan kotouttaa tai vieraannuttaa. Reaalioiden kääntämisessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että reaaliat ovat yksittäisiä kulttuurisia ilmiöitä ja käsitteitä, minkä takia on mahdoton yleistää, mikä käännös menetelmällinen ratkaisu on paras niiden kääntämisessä. Kääntäjä ei myöskään voi valita ennen käännösprosessia reaaliota varten vain yhtä tiettyä käännösstrategiaa tai -menetelmää, jonka mukaisesti hän toimii, sillä reaalioiden kääntäminen on aina tapauskohtaista (Nedergaard-Larsen 1993, 216–217) ja konteksti vaikuttaa reaalian käännös menetelmän valintaan. Lisäksi voinee olettaa, etteivät kaikki kääntäjän ratkaisut välttämättä ole täysin tietoisia, vaan ne voivat perustua myös tiedostamatta tehtyihin päätelmiin kohdekulttuurista tai aiemmin hankittuun kohdekulttuurin tunteeseen. Myös kääntäjän ideologinen ajatusmaailma voi vaikuttaa käännökseen, samoin kohdekulttuurissa vallitseva ideologia.

Tämä tutkielma toi esiin informatiivisten tekstien reaaliat mahdollisina käännösongelmina sekä osoitti, että reaalioiden kääntämisessä voidaan tehdä monenlaisia käännös menetelmällisiä valintoja ja ratkaisuja, joihin vaikuttavat muun muassa lähde- ja kohdekielen sekä lähde- ja kohdekulttuurin läheisyys ja reaalioiden kontekstit lähdetekstissä. Kiinnostava tutkimusaihe jatkossa on informatiivisten tekstien sisältämien reaalioiden kääntäminen, sillä niiden tutkimus on tähän asti ollut hyvin vähäistä. Reaalioiden tutkimus on keskittynyt lähinnä vain kaunokirjallisiin ja audiovisuaalisiin teksteihin (esim. Nedergaard-Larsen 1993; Kujamäki 1998; Leppihalme 2001), vaikka reaaliota esiintyy myös esimerkiksi teknisissä ja tieteellisissä teksteissä (Stolze 2010, 11). Lisäksi kaunokirjallisten ja audiovisuaalisten tekstien kääntämisessä kääntäjä voinee ottaa

jonkin verran vapauksia, mutta informatiivisten tekstien reaalioiden kääntämisessä on otettava huomioon erityisesti se, ettei tekstien objektiivinen, neutraaliin sävyyn kirjoitettu informaatio muutu käännösprosessin aikana.

Reaaliota on tutkittu lähinnä kääntäjän ja tekstin kannalta tarkastelemalla, millaisia käännös- menetelmällisiä ratkaisuja kääntäjä on tehnyt ja ovatko käännösratkaisut synnyttäneet eroja lähde- ja kohdetekstin välillä. Kiinnostava tutkimuskysymys olisi tutkia reaalioiden käännöksiä kohde- tekstin lukijoiden kannalta selvittämällä, miten he kokevat tai ottavat vastaan reaalioiden kää- nökset. Historiasta kertovien tekstien reaalioiden kääntämisen tutkiminen lukijan kokemuksen kautta voisi tuottaa erittäin mielenkiintoisia tuloksia, sillä kulttuuri vaikuttaa varmasti siihen, mistä tapahtumista kerrotaan ja mistä näkökulmasta. Esimerkiksi Suomen sisällissota tai talvi- ja jatkosota kuvataan sodan eri osapuolten kirjoittamissa teksteissä eri tavalla, ja useimmiten histo- riasta kertovissa teksteissä on voittajan näkökulma (Lahtinen 2003; Korjus 2008), jolloin häviä- jän perspektiivi jää huomiotta. Kulttuuriinsa ja omaan aikaansa sidoksissa olevien historiaa ku- vaavien tekstien kääntäminen edellyttääkin kääntäjältä kohdekulttuurin vankkaa tuntemusta ja tietoa siitä, mainitaanko lähdetekstissä sellaisia asioita, jotka ovat esimerkiksi tabuja kohdekult- tuurissa. Kiinnostavan tutkimusaiheen tarjoaa myös *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* -teoksen (1999) erikielisten käännösten ja niissä reaalioiden kääntämisessä käytettyjen käännös- menetelmien vertailu. Klingen ja Kolben teos (1999) on käännetty saksan lisäksi ruotsiksi, venä- jäksi ja kahdesti englanniksi, mikä mahdollistaa samojen reaalioiden erikielisten käännösten ver- tailun ja kahden eri englanninnoksen vertailun. Lukijoiden reaktioiden ja reaalioiden vastaan- oton sekä saman teoksen erikielisten käännösten vertailun tutkiminen jäävät tulevaisuuden tutki- musten selvitettäväksi.



## Lähteet

### Tutkimusaineisto

Klinge, Matti & Kolbe, Laura 1999. *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia*. Otava, Keuruu.

Klinge, Matti & Kolbe, Laura 1999. *Helsinki, Tochter der Ostsee – ein geschichtlicher Abriss*. Otava, Keuruu.

### Tutkimuskirjallisuus

Aixelá, Javier Franco 1996. Culture-specific Items in Translation. Álvarez, Román & Vidal, M. Carmen-África (toim.), *Translation, Power, Subversion*. Multilingual Matters, Clevedon. 52–78.

Armellino, Elisa 2008. Translating Culture-Bound Elements in Subtitling – An Example of Interlinguistic Analysis: a scene from *Scent of a Woman*. *Translation Journal* 12:2. Saatavilla [www-muodossa: <http://translationjournal.net/journal//44culturebound.htm>](http://translationjournal.net/journal//44culturebound.htm). Luettu 11.1.2015.

Arntz, Reiner 1986. Terminologievergleich und internationale Terminologieangleihung. Snell-Hornby, Mary (toim.), *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Gulde-Druck GmbH, Tübingen. 283–310.

Baldwin, John, Faulkner, Sandra, Hecht, Michael & Lindsley, Sheryl 2006. *Redefining Culture. Perspectives Across the Disciplines*. Lawrence Erlbaum Associates, Lontoo.

Bassnett, Susan & Lefevere, André 1998. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Multilingual Matters, Clevedon.

Brewer, John 1988. The Role of "Culture" in Successful Translation. Talgeri, Pramod & Verma, S.B. (toim.), *Literature in Translation. From Cultural Transference to Metonymic Displacement*. Popular Prakashan, Mumbai. 21–26.

Bödeker, Birgit 1989. Direktübernahmen und das fremde Milieu. Frank, Armin Paul (toim.), *Die literarische Übersetzung: der lange Schatten kurzer Geschichten: Amerikanische Kurzprosa in deutschen Übersetzungen*. Schmidt, Berliini. 231–253.

Bödeker, Birgit & Freese, Katrin 1987. Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie. *TextConText* 2/3. 137–165.

Böger, Joachim, Diekmann, Helmut, Lenk, Hartmut, Schröder, Caren & Kärnä, Aino 2008. *Suomi-saksa-suomi-sanakirja*. WS Bookwell Oy, Juva.

Constantin, Ioana 2010. Reichsleiter, Obersturmbannführer, Sieg Heil – zur Bewältigung des Nationalsozialismus in der Übersetzung. *Germanistische Beiträge* 27. 268–275.

Duden 2007. *Deutsches Universalwörterbuch*. 6., päivitetty ja laajennettu versio. Dudenredaktion (toim.). Dudenverlag, Mannheim.

- Duden 2016. Saatavilla www-muodossa: < <http://www.duden.de/rechtschreibung/Buesi>>. Luettu 10.1.2016.
- Fleischer, Wolfgang & Helbig, Gerhard & Lerchner, Gotthard (toim.) 2001. *Kleine Enzyklopädie Deutsche Sprache*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.
- Florin, Sider 1993. *Realia in Translation*. Zlateva, Palma (toim.), *Translation as Social Action. Russian and Bulgarian Perspectives*. Routledge, Lontoo. 122–128.
- Hatim, Basil & Mason, Ian 1990. *Discourse and the Translator*. Longman, Lontoo.
- Heinonen, Tarja Riitta 2013. *Idiomien leksikaalinen kuvaus kielen käytön ja vaihtelun näkökulmasta*. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, nykykielten laitos, yleinen kieli-tiede, väitöskirja. Saatavilla pdf-muodossa: <[https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37918/heinonen\\_vaitoskirja.pdf?sequence=1](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37918/heinonen_vaitoskirja.pdf?sequence=1)>. Luettu 12.2.2016.
- Hekkanen, Raila 2010. *Englanniksiko maailmanmaineeseen? Suomalaisen proosakaunokirjallisuuden kääntäminen englanniksi Isossa-Britanniassa vuosina 1945–2003*. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta nykykielten laitos, käännöstutkimus, väitöskirja. Saatavilla pdf-muodossa: <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19296/englanni.pdf?sequence=1>>. Luettu 12.3.2016.
- Helsingin kaupunki 2015. Virka Galleria – Kaupungintalon taideteokset. Saatavilla www-muodossa: <<http://virka.fi/fi/galleria/kaupungintalo/kaupungintalon-taideteokset>>. Luettu 11.2.2015.
- Hukkanen, Heli 2014. ”*Pumpulisessa kesäkimonossa*”. *Tutkimus Ayako Miuran Hyöten-teoksen periteksteistä ja realioista*. Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta, humanistinen osasto, kirjallisuus, pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <[http://epublications.uef.fi/pub/urn\\_-\\_nbn\\_fi\\_uef-20141178/urn\\_nbn\\_fi\\_uef20141178.pdf](http://epublications.uef.fi/pub/urn_-_nbn_fi_uef-20141178/urn_nbn_fi_uef20141178.pdf)>. Luettu 10.1.2015.
- Ikonen, Petri & Pudas, Anni Maija 2014. Pioneeri, pakinoitsija ja provokaattori Matti Kuusi. Yleisradio, elävä arkisto. Saatavilla www-muodossa: <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/03/25/pioneeri-pakinoitsija-ja-provokaattori-matti-kuusi>>. Luettu 1.4.2016.
- Ingo, Rune 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen*. WSOY, Juva.
- Ingo, Rune 1991. *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka 2006. *Suomen poliittinen historia 1809–2006*. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.
- Katan, David 1999. *Translating Cultures. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. St. Jerome Publishing, Manchester.
- KS 2016 = Kielitoimiston sanakirja 2016. Grönros, Eija-Riitta, Klemettinen, Riina, Joki, Leena, Heinonen, Tarja, Haapanen, Minna & Nuutinen, Liisa (toim.). Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>>.

- Kirjasampo 2014. *Itämeren tytär* -teosesittely. Saatavilla www-muodossa: <[http://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos\\_50961](http://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos_50961)>. Luettu 26.10.2014.
- Kokkonen, Tiina 2008. *Berliini venäläisten silmin. Reaaliat Wladimir Kaminerin saksankielisessä kertomuskokoelmassa Russendisko sekä niiden käännökset suomennoksessa ja venäjännöksessä*. Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, käännöstiede (venäjä), pro gradu-tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80298/gradu003314.pdf?sequence=1>>. Luettu 12.1.2015.
- Koller, Werner 1997. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 5., paranneltu painos. Quelle & Meyer Verlag GmbH, Heidelberg.
- Korjus, Olli 2008. *Hamina 1918. Nimi nimeltä, luoti luodilta*. Atena, Jyväskylä.
- Koskenvesa, Anssi 2013. Rakentamisen slangisanastoa. Opetusmoniste 25.10.2013, Tampereen teknillinen yliopisto / rakennustuotanto ja -talous.
- Koskinen, Kaisa 2004. Shared Culture? Reflections on Recent Trends in Translation Studies. *Target* 16:1. 143–156.
- Korhonen, Jarmo 2011. Zur Darstellung von Idiomen und Sprichwörtern in PONS Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Schäfer, Patrick & Schowalter, Christine (toim.), *In mediam linguam. Mediensprache – Redewendungen – Sprachvermittlung. Festschrift für Heinz-Helmut Lüger zum 65. Geburtstag*. Verlag Empirische Pädagogik, Landau.
- Koß, Gerhard 2002. Namenforschung: Eine Einführung in die Onomastik. 3., päivitetty versio. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Kostera, Paul 1985. *Vastineenmuodostuksesta*. Kielitieteellisiä tutkimuksia / Studies in languages. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Kujamäki, Pekka 1998. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder. Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung*. Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften 18. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Kujamäki, Pekka 2000. Seitsemän veljeksien saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako? Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja I. Helsinki: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus. 199–227.
- Lahtinen, Mikko 2003. Historian voittajat ja häviäjät. *Niin & näin* 1/2003. 1–2.
- Lehmuskallio, Arto, Podbereznyj, Viktor & Tommola, Hannu 1988. Towards a Finnish-Russian Dictionary of Finnish Culture-bound Words. Tirkkonen-Condit, Sonja (toim.), *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*. Narr, Tübingen. 157–164.
- Lehtonen, Olli 2003. Suomi osana Ruotsin valtakuntaa. Finnica Suomi. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.finnica.fi/suomi/index.htm>>. Luettu 19.4.2016.

- Leppihalme, Ritva 1997. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Leppihalme, Ritva 2000. The Two Faces of Standardization. *The Translator* 6:2. 247–269.
- Leppihalme, Ritva 2001. Translation Strategies for Realia. Kukkonen, Pirjo & Hartama-Heinonen, Ritva (toim.), *Mission, Vision, Strategies, and Values: A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki University Press, Helsinki. 139–148.
- Liimatainen, Annikki 2011. Deutsch als Wissenschaftssprache in Finnland. Prinz, Michael & Korhonen, Jarmo (toim.), *Deutsch als Wissenschaftssprache im Ostseeraum – Geschichte und Gegenwart*. Akten zum Humboldt-Kolleg an der Universität Helsinki, 27. bis 29. Mai 2010. Finnische Beiträge zur Germanistik 27. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main. 41–54.
- Majapuro, Marketta, Lillqvist, Ella & Tuominen, Pasi 2011. *Viestinnän tietoaines*. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, talouselämän viestintä. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa:) <<http://viestinnantietoaines.aalto.fi/Tieteellinen/kasitteet.htm>>. Luettu 13.3.2015.
- Markstein, Elisabeth 1999. Realia. Snell-Hornby, Mary, Hönig, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.), *Handbuch Translation*. 2., paranneltu painos. Stauffenburg, Tübingen. 288–291.
- Mattila, Heikki E. S. (2000) Oikeuskulttuuri ja lakikielen tutkimus. *Lakimies* 1/2000. 28–38.
- Mikhailov, Mikhail 2011. Minne reaaliat kadonneet? Suomenkieliset tekstitykset venäläisessä TV-sarjassa. Hekkanen, Raila, Penttilä, Esa & Siponkoski, Nestori (toim.), *MikaEL Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu 5*. Saatavilla pdf-muodossa: <<https://sktl-fi.directo.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/vol-5-2011/>>. Luettu 15.12.2014.
- Nedergaard-Larsen, Birgit 1993. Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology* 1:2. 207–241.
- Nord, Christiane 2004. Übersetzen – Spagat zwischen den Kulturen? Domínguez, María José, Lübke, Barbara & Mallo, Almudena (toim.), *El alemán en su contexto español – Deutsch im spanischen Kontext*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela. 15–28.
- Opetushallitus 2014. Etälukion historian kurssien johdanto. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa:) <[www02.oph.fi/etalukio/historia/johdanto/index.html](http://www02.oph.fi/etalukio/historia/johdanto/index.html)>. Luettu 25.10.2014.
- Pedersen, Jan 2007. Cultural Interchangeability: The Effects of Substituting Cultural References in Subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology* 15:1. 30–48.
- Reiß, Katharina 1989. Text types, translation types and translation assessment. Chesterman, Andrew (toim.), *Readings in Translation Theory*. Finn Lectura, Helsinki. 105–115.
- Salmeri, Claudio 2014. The translator as an Intercultural Mediator. Translation and Cultural Influences. *Lebende Sprachen* 59:1. De Gruyter. 78–86.

- Sanastokeskus TSK 2006. Terminologian sanasto (TSK 36). Saatavilla pdf-muodossa: <<http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/TerminologianSanasto.pdf>>. Luettu 13.3.2015.
- Schmitz, Dieter Hermann 1999. Pohjanmaa oder Österbotten. Zur Übersetzung geographischer Namen. Ingo, Rune, Karihalme, Oili, Laurén, Christer, Nikula, Henrik & Tiusanen, Jukka (toim.), *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XIX*. Vaasa 13.–14.2.1999. 321–332.
- Schreiber, Michael 1993. *Übersetzung und Bearbeitung: Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Narr, Tübingen.
- Schreiber, Michael 1999. Übersetzungstypen und Übersetzungsverfahren. Snell-Hornby, Mary, Höning, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.), *Handbuch Translation*. 2., paranneltu painos. Stauffenburg, Tübingen. 151–153.
- Snell-Hornby, Mary 1988. *Translation Studies – An Integrated Approach*. John Benjamins Publishing, Amsterdam.
- Sousa, Cristina 2002. TL versus SL Implied Reader: Assessing Receptivity when Translating Children's Literature. *Meta* 47:1. 16–29.
- Staškevičiūtė, Daiva & Baranauskienė, Reda 2005. Translation and Culture. *Jaunųjų Mokslininkų Darbai. Journal of Young Scientists* 4:3. 201–206.
- Stolze, Radegundis 2010. Kulturelle Aspekte beim Fachübersetzen. Maliszewski, Julian (toim.), *Diskurs Und Terminologie Beim Fachübersetzen Und Dolmetschen : Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Posener Beiträge Zur Germanistik. Peter Lang, Frankfurt am Main. 11–30.
- Stolze, Radegundis 2013. Wo Übersetzungswissenschaft Kulturwissenschaft ist. Turska, Marta, Olszewska, Izabela & Katarzyna, Lukas (toim.), *Translation Im Spannungsfeld der cultural turns*. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main. 17–29.
- Suojanen, Tytti, Koskinen, Kaisa & Tuominen, Tiina 2012. *Käyttäjäkeskeinen kääntäminen*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature, Series B1. Tampere.
- Tarmio, Timo 1991. *Mitä kulttuurihistoria on?* Painosalama, Turku.
- Tieteen termipankki 2016. Kielitiede: Stadin slangi. Saatavilla www-muodossa: <[http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:Stadin\\_slangi](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:Stadin_slangi)>. Luettu 15.3.2016.
- Thurmair, Maria 2002. Eigennamen als kulturspezifische Symbole oder: Was Sie schon immer über Eigennamen wissen wollten. *Anglogermanica Online*. 84–102. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://anglogermanica.uv.es:8080/Journal/Viewer.aspx?Year2002&ID=thurmair.pdf>>. Luettu 11.2.2015.
- Tommola, Hannu 2013. Zur Kulturgebundenheit des Verstehens – nicht Realien allein. Kaminer auf Russisch und Finnisch. *Trans-kom* 6:1. 171–207. Saatavilla pdf-muodossa: <[http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom\\_06\\_01\\_08\\_Tommola\\_Kaminer.20130701.pdf](http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom_06_01_08_Tommola_Kaminer.20130701.pdf)>. Luettu 10.2.2015.

- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Benjamins, Amsterdam.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. *Kopiointia vai kommunikointia. Johdatus käännösteoriaan*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. Routledge, London & New York.
- Vermeer, Hans J. & Witte, Heidrun 1990. *Mögen Sie Zistrosen? Scenes & frames & channels im translatorischen Handeln*. Groos, Heidelberg.
- Viiman, Jarkko 2012. Paikannimet suomalaisten matkailuesitteiden saksankielisissä käännöksissä. Tampereen yliopisto, kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö, käännöstiede (saksa), pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84022/gradu06260.pdf?sequence=1>>. Luettu 19.4.2016.
- Wikipedia 2016a. Die freie Enzyklopädie. Saatavilla www-muodossa: <<https://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite>>.
- Wikipedia 2016b. Vapaa tietosanakirja. Saatavilla www-muodossa: <<https://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Etusivu>>.
- Witte, Heidrun 2000. *Die Kulturkompetenz des Translators: begriffliche Grundlegung und Didaktisierung*. Stauffenburg, Tübingen.

## LIITE 1

### Maantieteelliset reaaliat

- yhteensä 288 kpl
  - maantieto, meteorologia ja biologia: 3 kpl (1 %)
  - kulttuurimaantieto: 285 kpl (99 %)

alakategoria	alakategorian alakategoria	reaalioiden määrä
maantieto meteorologia biologia	vuoret, joet, järvet	3
	sää, ilmasto	0
	kasvit, eläimet	0
kulttuurimaantieto	alueet, kaupungit, kaupunginosat	194
	kadut, tiet	47
	puistot, torit	44

### Historialliset reaaliat

- yhteensä 128 kpl
  - arkkitehtuuri: 104 kpl (81 %)
    - 2 kpl, joille ei sopivaa alakategoriaa
  - tapahtumat: 9 kpl (7 %)
  - ihmiset: 15 kpl (12 %)

alakategoria	alakategorian alakategoria	reaalioiden määrä
arkkitehtuuri	rakennukset, linnat, kirkot	76
	monumentit, patsaat	11
	arkkitehdit	15
tapahtumat	sodat, vallankumoukset, rauhansopimukset	6
	liputuspäivät	3
kuuluisat historialliset henkilöt	hoviin kuuluvat henkilöt, hyväntekijät, teoretikot	15

## Yhteiskunnalliset reaaliat

- yhteensä 214 kpl
  - teollisuuden taso ja talous: 11 kpl (5 %)
  - yhteiskunnalliset organisaatiot: 54 kpl (25 %)
  - politiikka: 49 kpl (23 %)
    - 1 kpl, jolle ei sopivaa alakategoriaa
  - yhteiskunnalliset olosuhteet: 49 kpl (23 %)
    - 2 kpl, jolle ei sopivaa alakategoriaa
  - elämäntapa ja tavat: 30 kpl (14 %)
  - 22 kpl, joille ei sopivaa alakategoriaa (10 %)

<b>alakategoria</b>	<b>alakategorian alakategoria</b>	<b>reaalioiden määrä</b>
teollisuuden taso ja talous	kauppa, teollisuus, energiatalous	11
yhteiskunnalliset organisaatiot	puolustus, oikeusjärjestelmä, poliisi, vankilat	48
	paikalliset ja valtion viranomaiset	1
	järjestöt, säätiöt, yhdistykset	4
politiikka	valtionhallinto, ministeriöt	45
	vaalijärjestelmä, puolueet, poliitikot, poliittiset järjestöt	2
yhteiskunnalliset olosuhteet	ryhmät, alakulttuurit	30
	elinolot, ongelmat	18
elämäntapa ja tavat	asuminen, liikenne	7
	päivittäiset käyttötavarat	1
	kaupat, tavaratalot	22
	perhesuhteet	0



## Kulttuuriset reaaliat

- yhteensä 209 kpl
  - uskonto: 8 kpl (4 %)
  - koulutus: 57 kpl (27 %)
  - media: 10 kpl (5 %)
  - kulttuuri ja vapaa-aika: 122 kpl (58 %)
  - 12 kpl, joille ei sopivaa alakategoriaa (6 %)

alakategoria	alakategorian alakategoria	reaalioiden määrä
uskonto	seurakunnat, uskontokunnat, rituaalit, moraali	6
	papit, piispat	0
	uskonnolliset juhlapyhät, pyhimykset	2
koulutus	koulut, korkeakoulut, yliopistot	17
	koulutusalat, tutkinnot, kokeet	14
	opiskelijaelämä	26
media	televisio, radio, sanomalehdet, aikakauslehdet	10
kulttuuri ja vapaa-aika	ruoka, ateriat, vaatetus	10
	museot	8
	taideteokset, taiteilijat	6
	kirjallisuus (esim. kustantamo), kirjailijat, teokset	35
	teatterit, elokuvateatterit, näyttelijät, ohjaajat, elokuvat	22
	musiikki, muusikot, idolit	15
	ravintolat, hotellit, yökerhot, kahvilat	10
	urheilulajit, urheilijat	4
	keksityt nimet, lempinimet, fiktiiviset hahmot	12

# DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere  
Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften  
Masterstudiengang Mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft  
Finnisch–Deutsch

RIIKKA NIEMINEN: Das Übersetzen von Realien in Texten über Geschichte – am Beispiel des Sachbuchs *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* und seiner deutschen Übersetzung

Masterarbeit: 72 Seiten  
Anhänge: 3 Seiten  
Deutsche Kurzfassung: 16 Seiten  
Mai 2016

---

## 1 Einleitung

Kulturunterschiede und kulturspezifische Elemente verursachen Herausforderungen in der interkulturellen Kommunikation, aber trotzdem ist dem Übersetzen von ihnen wenig Aufmerksamkeit in der Translationswissenschaft geschenkt worden. Die bisherigen Untersuchungen haben sich in erster Linie auf belletristische und audiovisuelle Texte konzentriert (z. B. Nedergaard-Larsen 1993; Kujamäki 1998; Leppihalme 2001; Pedersen 2007), die nach der Texttypologie von Reiß (1989, 105) für expressive Texte gehalten werden, aber auf informative Texte, wie die Texte über Geschichte (Ingo 1990, 63), ist sehr wenig Aufmerksamkeit gerichtet worden.

Obwohl Untersuchungen von kulturspezifischen Elementen bzw. Realien vorwiegend an belletristischen und audiovisuellen Texten durchgeführt worden sind, ist zu beachten, dass außer in diesen Realien auch in informativen Texten vorkommen. Kultur ist nämlich der Hintergrund jeder menschlichen Kommunikation und kulturelle Elemente erscheinen im Text auf allen Ebenen (Stolze 2010, 11).

Texte über Geschichte bieten ein interessantes Forschungsziel an, weil die Geschichte eine große Rolle im täglichen Leben spielt. Gute Kenntnisse der Geschichte helfen Menschen, sich und die umliegende Welt zu verstehen und rational zu handeln. Dazu formen sie Meinungen und Vorstellungen von Menschen aus. Die Lösungen der aktuellen Probleme der Gesellschaft, der Umwelt und der internationalen Beziehungen stützen sich größtenteils auf das Wissen und die Fähigkeiten, die die Geschichte gelehrt hat. (Opetushallitus 2014.) Die Texte über Geschichte sind interessant, weil sogar innerhalb einer Kultur Unterschiede darin liegen können, wie die

Geschichte und verschiedene Ereignisse gesehen werden. Die Geschichte spielt eine wichtige Rolle auch in der Entstehung der Identität einer bestimmten Kultur.

Das Ziel dieser Arbeit ist, herauszufinden, was für Realien in einem finnischen Sachbuch über die Geschichte von Helsinki vorkommen und wie sie ins Deutsche übersetzt worden sind. Beim Übersetzen von Realien in informativen Texten muss der Übersetzer sorgfältig darauf achten, dass der informative, neutrale Stil der Texte nicht geändert wird und ob zum Beispiel die Ideologie der Zielkultur spezielle Übersetzungsverfahren voraussetzt.

## **2 Sprache, Kultur und Übersetzen**

Nach Kunze (1950, 43)<sup>1</sup> ist das wichtigste Ziel des Übersetzers, ein belletristisches Werk in einer anderen Sprache zu übermitteln, ohne die Substanz, den geistigen Inhalt und die innere Fassung des Werkes zu viel zu ändern. Kunze (1950, 43) spricht über belletristische Werke, aber das wichtigste Ziel des Übersetzers der informativen Texte ist genau dasselbe. (Kujamäki 2000, 207.) Um einen Text in einer anderen Sprache zu übermitteln, muss der Übersetzer die Kluft zwischen Kulturen überschreiten, weil Übersetzen immer das Überschreiten von Sprach- und Kulturgrenzen ist. Die Übersetzung sollte als ein zielsprachiger Text in der Zielkultur dienen, aber sie muss auch zwischen ihrer Ausgangs- und Zielkultur balancieren. (Stolze 2013, 17–18; Salmeri 2014, 78–79.) Der Ausgangstext ist immer eng mit seiner Kultur verbunden, weswegen er kulturelle auf die sprachexterne und -interne Welt hindeutende Materialien bzw. kulturspezifische Elemente enthält. Das Übermitteln dieser Elemente verursacht oft Herausforderungen im Übersetzungsprozess (z. B. Venuti 1995).

Der Zusammenhang zwischen Sprache und Kultur war früher nicht selbstverständlich in der Translationswissenschaft (Nedergaard-Larsen 1993, 208), und erst seit den 1980er Jahren berücksichtigt man sie und ihre Wirkung auf das Übersetzen (Witte 2000, 11). Snell-Hornby (1988, 39–64) hat festgestellt, dass das Übersetzen nicht mehr nur als Handeln zwischen zwei Sprachen betrachtet werden soll, sondern auch zwischen zwei Kulturen.

Sprache und Kultur sind eng miteinander verbunden und Kultur steht im Hintergrund der menschlichen Kommunikation (Stolze 2010, 11). Kultur hat sehr viele Definitionen, von denen aber keine umfangreich genug ist, um alle Besonderheiten und Teilbereiche der Kultur beobachten zu können. Meistens wird Kultur als materielle und immaterielle Dinge einer gewissen Kul-

---

1 Kunze, Erich 1950. *Die deutschen Übersetzungen finnischer Schönliteratur: Bibliographie mit einer Einführung*. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki (Kujamäki 2000, 226).

tur definiert (Brewer 1988, 22). Katan (1999, 17) ist der Meinung, dass die Kultur ein mentales, gemeinsames Modell einer Gruppe ist, das gleichartige Strategien und kognitive Umgebungen, die zeigen, wie man sich benehmen oder handeln soll, umfasst. Nord (2004, 18) meint, dass die Kultur eine Gruppe von Menschen ist, deren Verhalten und Handeln sich an gemeinsamen Normen, Konventionen und Bewertungen ausrichten und sich dadurch von den Formen des Verhaltens und Handelns anderer Gruppen unterscheiden. Das kulturelle Know-how stützt sich auf die Beobachtungen des Verhaltens, des Handelns und der Ausdrucksweisen anderer Menschen (Leppihalme 2001, 139). Witte (2000, 14) sagt, dass Kulturunterschiede größere Schwierigkeiten in der interkulturellen Kommunikation bereiten können als Sprachunterschiede. Die enge Verbindung zwischen Sprache und Kultur spiegelt sich im Text in der Anzahl der kulturspezifischen Elemente wider (Leppihalme 1997, 4–5). Je größer der Abstand zwischen der Ausgangs- und Zielkultur ist, desto schwieriger ist es, ein entsprechendes Äquivalent für ein kulturspezifisches Element zu finden (Hukkanen 2014, 34).

Wenn man beim Übersetzen von Kultur spricht, hat sie eine sehr umfassende Bedeutung (Vehmas-Lehto 1999, 105). In dieser Arbeit wird Kultur als die eine Menschengruppe verbindenden Werte, Gedanken, Normen und Konventionen, die das Verhalten, das Handeln und die Ausdrucksweisen der Menschen leiten und im Hintergrund der Kommunikation stehen, betrachtet. Wegen Kulturunterschiede muss der Übersetzer Brücken über die Kluft zwischen Kulturen bauen (Tommola 2013, 171). Weil das Übersetzen ein in einem sozialen Kontext erscheinender kommunikativer Prozess ist (Hatim & Mason 1990, 3), ist Kultur immer anwesend im Übersetzungsprozess. Dazu beobachtet der Übersetzer andere Kulturen immer aus der Perspektive seiner eigenen Kultur (Vermeer & Witte 1990, 143–144).

Kultur ist ein subjektiver und relativer Begriff, der von den zwei vergleichenden Kulturen (Vermeer & Witte 1990, 137) und vom Forscher abhängt (Kujamäki 1998, 19). Der Abstand zwischen Ausgangs- und Zielkultur hat einen großen Einfluss auf die Anzahl und auf das Übersetzen der in einem Text vorkommenden Realien. Die Relativität der Kulturgebundenheit hat zur Folge, dass die Ergebnisse dieser Arbeit nicht verallgemeinert werden können und nicht das Übersetzen von allen Texten über Geschichte zutreffen. Finnland und Deutschland haben eine lange gemeinsame Geschichte, denn die Länder haben zum Beispiel wirtschaftliche und militärische Zusammenarbeit durchgeführt (Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 192). Dank der gemeinsamen Geschichte sind viele historische Ereignisse, Personen und andere kulturspezifische Elemente sowohl in der finnischen als auch in der deutschen Kultur bekannt und diese müssen in

der Übersetzung nicht erklärt werden. Ein Beispiel von einem in den beiden Kulturen bekannten kulturspezifischen Element ist der *Laplandkrieg*. Übersetzungsprobleme entstehen aber dann, wenn man solche finnische Realien in der deutschen Übersetzung nennt, die ein schweizerischer oder österreichischer Leser, der mit der finnischen Geschichte nicht bekannt ist, nicht kennt. Üblicherweise wird ein finnischer Text nur einmal ins Deutsche übersetzt, was solche Übersetzungslösungen für Realien voraussetzt, die man sowohl in Deutschland, in Österreich als auch in der Schweiz verstehen kann.

Die aus den kulturspezifischen Elementen entstehenden Übersetzungsprobleme können in zwei Gruppen eingeteilt werden. Sprachinterne Übersetzungsprobleme bedeuten die im sprachinternen System befindlichen lexikalischen, syntaktischen und stilistischen Materialien (z. B. Metaphern, Dialekte und Kraftwörter), die keine Äquivalente in der Zielkultur und -sprache haben (Nedergaard-Larsen 1993, 210, 238; Leppihalme 2000, 94). Bei den sprachexternen Übersetzungsproblemen geht es um Wörter und Begriffe, die auf die soziokulturelle Welt außerhalb der Sprache hindeuten (Nedergaard-Larsen 1993, 210). In informativen Texten schildern solche Wörter und Begriffe zum Beispiel Titel, Amtsbezeichnungen, Normen und gesetzliche Verordnungen. Leppihalme (2001, 139) sagt noch, dass kulturspezifische Elemente sich nicht nur in der interlingualen Kommunikation befinden, sondern auch in der Kommunikation innerhalb einer Sprache. Zum Beispiel hat jedes Fachgebiet seinen eigenen Jargon, den die Menschen außerhalb des Fachgebiets nicht verstehen (Nedergaard-Larsen 1993, 212).

### **3 Kulturspezifische Elemente alias Realien**

Der Begriff *Realia* stammt aus einem lateinischen Adjektiv, das sachlich bedeutet und auf die sprachexterne Welt hindeutet (Florin 1993, 123). Es ist nicht einfach zu bestimmen, was *Realia* bedeutet, weil sie ein vieldeutiges und multidimensionales Textelement ist. Deswegen hat sie – ähnlich wie Kultur – mehrere Definitionen. Kujamäki (1998, 17) benutzt Termini *Realien* und *Realienbezeichnung*. Realien bedeuten nach ihm (ibd.) sprachexterne kulturspezifische Dinge, die keine entsprechenden Äquivalente in anderen Sprachen haben, und Realienbezeichnungen sind die Namen und Wörter, durch die Realien vergegenständlicht werden<sup>2</sup>. Leppihalme (2001, 139) ist auch der Meinung, dass Realien sprachexterne kulturspezifische Wörter und Dinge sind, die Übersetzungsprobleme verursachen und sowohl die inter- als auch intrakulturelle Kommunikation erschweren können. Bödeker und Freese (1987, 138) meinen, dass Realien politische,

---

2 In dieser Arbeit wird nur der Terminus *Realia* [Pl. *Realien*] benutzt.

wirtschaftliche, soziale und kulturelle Dinge sind, die mit einer gewissen Kultur oder einem geographischen Gebiet verbunden sind. Markstein (1999, 288–289) und Constantin (2010, 269) sind auch derselben Meinung, aber sie erwähnen noch, dass Realien Identitätsträger einer menschlichen Gruppe darstellen und eine hohe emotionale Wertung bezeigen. Die verschiedenen Definitionen von Realien haben vieles gemeinsam, weil sie alle meinen, dass Realien auf die soziokulturelle Welt außerhalb der Sprache bzw. auf solche Wörter und Dinge hindeuten, die nur in einer Sprache und Kultur bekannt sind und denen deswegen entsprechende zielkulturelle und -sprachliche Äquivalente fehlen. Die fehlenden Äquivalente verursachen Übersetzungsprobleme (Kujamäki 1998, 17).

Manchmal ist es schwer, einen Unterschied zwischen einer Realia und einem Terminus zu sehen. Als Realien versteht man kulturspezifische Elemente, die keine Äquivalente in anderen Kulturen haben. Bei den Untersuchungen von Realien ist hauptsächlich erforscht worden, wie man sie übersetzen kann und ob sie übersetzt werden können. (Kujamäki 1998; Markstein 1999; Leppihalme 2001.) Ein Terminus ist eine definierte Benennung eines Begriffs innerhalb der Fachsprache eines Fachgebiets (Sanastokeskus TSK 2006, 32) und er hat eine genaue Definition, was ermöglicht, anderssprachige Wörter und Begriffe miteinander zu vergleichen und herauszufinden, ob sie entsprechend sind (Arntz 1986, 284). Falls die Definitionen entsprechend sind, sind die Termini entsprechend (ibd.). Dazu hat ein Terminus keinen nationalen Ton und er ist ohne Konnotationen für seinen Benutzer eindeutig (Vlahov & Florin 2006, 22–23, 347)<sup>3</sup>. Trotzdem ist es möglich, dass ein Terminus eine Realia ist und umgekehrt. Ob es um einen Terminus oder eine Realia geht, hängt vom Kontext, vom Texttyp des Ausgangstextes und vom Zieldeser ab. (Markstein 1999, 288.)

Realien sind auf unterschiedliche Weise kategorisiert worden. Eine der bekanntesten und umfassendsten Kategorisierungen von Realien nach ihren Themenbereichen ist die Kategorisierung von Nedergaard-Larsen (1993, 210–211), in der die Realien in vier Oberkategorien (*Geographie*, *Geschichte*, *Gesellschaft* und *Kultur*) eingeteilt werden. Die Oberkategorien werden in 14 Unterkategorien eingeteilt, die noch in 35 Unterkategorien eingeteilt werden. Nedergaard-Larsen (1993, 210–211) hat zugegeben, dass Kategorisierungen nur Vereinfachungen des realen Lebens sind, weswegen ihre Kategorisierung nicht lückenlos ist. Man kann ihre Kategorisierung (ibd.) kritisieren, weil es nicht ganz klar ist, nach welchen Kriterien die Realien in die Oberkategorien aufgeteilt worden sind. Zum Beispiel gehören Realien über das Essen zur Unterkategorie

---

3 Vlahov, Sergei & Florin, Sider 2006. *Neprevodimoe v perevode*. R.Valent, Moskau (Kokkonen 2008, 71).

*Lebensgewohnheiten und Sitten*, die zur Oberkategorie *Gesellschaft* gehört. Es kann in Frage gestellt werden, ob das Essen und die Speisen gesellschaftliche Realien sind, weil sie auch kulturelle Realien sein können; üblicherweise spricht man über Kochkunst, die eher eine kulturelle als gesellschaftliche Realia ist.

Kujamäki (1998, 26–27) hat auch eine Kategorisierung von Realien ausgearbeitet, die neue Aspekte hervorbringt. Er (ibid.) ist der Meinung, dass auch Eigennamen Realien sind. Überraschend oft werden Eigennamen als bedeutungslos betrachtet und es wird gesagt, dass sie unverändert in Übersetzungen übernommen werden können. Fleischer, Helbig und Lerchner (2001, 653) meinen, dass Eigennamen übersetzt werden können, wenn sie appellativische Teile haben. Nach Thurmair (2002, 88) sind Eigennamen kulturspezifische Symbole, die vom Zieldestler Vorwissen voraussetzen können. Der Übersetzer soll wissen, ob der Zieldestler zusätzliche Informationen über Eigennamen braucht und falls ja, wie die Realien in einer anderen Sprache verständlicherweise übermittelt werden können (ibid.). In dieser Arbeit werden Eigennamen als Realien betrachtet, weil sie sehr selten völlig bedeutungslose Lautkombinationen sind, denn viele von denen stammen aus Appellativen oder haben appellativische Elemente (Ingo 1991, 204–205).

Die Realienkategorisierung dieser Arbeit basiert größtenteils auf der Kategorisierung von Nødergaard-Larsen (1993, 210–211), aber ihre Kategorisierung wurde erweitert und präzisiert. In dieser Arbeit handelt es sich um vier Oberkategorien, die Geographie, Geschichte, Gesellschaft und Kultur sind. Die Oberkategorien teilen sich in 14 Unterkategorien, wie Kulturgeographie, Architektur, die gesellschaftlichen Organisationen, Religion und Ausbildung, auf. Die Unterkategorien werden noch in 39 Kategorien eingeteilt. Zum Beispiel teilt sich die Kulturgeographie in drei Teile und die gesellschaftlichen Organisationen in zwei Teile. Die oben kritisierte Kategorie über das Essen wird als eine kulturelle Realienkategorie in dieser Arbeit angesehen.

#### **4 Übersetzungsverfahren von Realien**

Bödeker und Freese (1987, 143) haben eine Prototypologie geplant, die die Übersetzungslösungen bei Realien beschreibt. Die Prototypologie besteht aus *V-Gruppen* und *D-Gruppen*. Die fünf V-Gruppen bzw. Vorgehensweisen beschreiben die Behandlung von Realien in Übersetzungen und die sechs D-Gruppen die Differenz zwischen Ausgangs- und Zieldestten. (Ibid.) Aus dieser Prototypologie hat Kujamäki (1998) seine Klassifikation der Übersetzungsverfahren von Realien gebildet, aber seine Klassifikation ist umfangreicher als die Prototypologie (Bödeker & Free-

se 1987, 143), denn sie umfasst neun verschiedene Übersetzungsverfahren. Diese Verfahren sind: Fremdwortübernahme, Lehnübersetzung, erklärendes Übersetzen, Anwendung einer Analogie der Zielsprache, hyperonymische Übersetzung, kohyponymische Übersetzung, assoziative Übersetzung, Auslassung und Hinzufügung (Kujamäki 1998, 83–88).

Nach Kujamäki (1998) haben Markstein (1999) und Leppihalme (2001) ihre Klassifikationen der Übersetzungsverfahren von Realien ausgearbeitet. Ihre Klassifikationen basieren auf den früheren Klassifikationen und zum Beispiel ähnelt die Klassifikation von Leppihalme (2001) sehr der Klassifikation von Kujamäki (1998). Schreiber (1999, 151) spricht über Übersetzungsmethoden, die sich auf einen ganzen Text beziehen können, und über Übersetzungsverfahren, die sich auf kleinere Textabschnitte beziehen. Er (1999, 151–152) teilt die Übersetzungsverfahren in drei Gruppen: Verfahren der Text- und Umfeldübersetzungen und der interlingualen Bearbeitung. Schreiber (1999, 152–153) hat seine Klassifikation nicht direkt für das Übersetzen der Realien verfasst, aber viele Verfahren seiner Klassifikation passen dem Übersetzen der Realien.

Für diese Arbeit wurde eine neue Klassifikation der Übersetzungsverfahren von Realien ausgearbeitet, die auf den früheren Klassifikationen, besonders denen von Bödeker und Freese (1987), Kujamäki (1998) und Leppihalme (2001), beruhen. Nach der Betrachtung des Untersuchungsmaterials wurden drei Übersetzungsverfahren, die nicht zu den oben genannten Klassifikationen gehören, in die Klassifikation hinzugefügt. Diese Verfahren sind Teilübersetzung, zusätzliche Teilübersetzung und Übersetzung von Exonymen. Die Klassifikation dieser Arbeit umfasst elf Übersetzungsverfahren, die genauer im Kapitel 6 beschrieben werden:

1. Fremdwortübernahme
2. Lehnübersetzung
3. erklärende Übersetzung
4. assoziative Übersetzung
5. Veränderung hyponymischer Verhältnisse
6. Teilübersetzung
7. Hinzufügung
8. zusätzliche Teilübersetzung
9. Auslassung
10. Übersetzung von Exonymen
11. weitere Übersetzungsverfahren



## **5 Untersuchungsmaterial und -methode**

Als Untersuchungsgegenstand dieser Arbeit wurden das Sachbuch *Helsinki, Itämeren tytär – lyhyt historia* (1999) von Matti Klinge und Laura Kolbe und seine deutsche Übersetzung *Helsinki, Tochter der Ostsee – ein geschichtlicher Abriss* (1999) von Gabriele Schrey-Vasara gewählt. Das Buch erzählt nicht nur über die Geschichte von Helsinki, sondern auch über die Helsinkier Kultur und den Helsinkier Lebensstil. Die beiden Bücher umfassen insgesamt 157 Seiten und bestehen aus 15 Kapiteln. Wegen der großen Anzahl der Realien im Ausgangstext wurde das Untersuchungsmaterial begrenzt: fünf Kapitel werden ganz und zwei Kapitel teilweise analysiert. Neben dem Text hat das Buch 86 schwarzweiße Bilder, von denen 33 Bilder im Untersuchungsmaterial enthalten sind.

Der theoretische Bezugsrahmen dieser Arbeit beruht auf den Descriptive Translation Studies, die ohne präskriptive Einstellung zum Beispiel Übersetzungsmethoden und die Beziehungen zwischen Ausgangs- und Zieldtexten untersuchen (Toury 1995, 1, 15–17). Nach diesem Bezugsrahmen ist das Ziel dieser Arbeit, die Übersetzungslösungen zu beschreiben, ohne sie zu beurteilen. Diese Arbeit ist sowohl quantitativ als auch qualitativ angelegt und das Untersuchungsmaterial wird in zwei Teilen analysiert. Erst werden die Realien des Ausgangstextes gesammelt und nach den Themenbereichen kategorisiert. Es werden nicht nur die Realien gesammelt, sondern die ganze Sätze, in denen Realien vorkommen, weil der Kontext auf die Kategorisierung Einfluss hat. Dann werden die deutschen Übersetzungen der Realien gesammelt, damit die Übersetzungsverfahren analysiert werden können. Neben der textuellen Analyse werden auch die schwarzweißen Bilder kurz berücksichtigt, um herauszufinden, ob sie zum Beispiel eine Wirkung darauf haben, welche Übersetzungsverfahren die Übersetzerin gewählt hat.

Im nächsten Kapitel werden die Themenbereiche und Übersetzungsverfahren der im Korpus vorkommenden Realien durch verschiedene Beispiele aus dem Untersuchungsmaterial veranschaulicht. Das Layout der Beispiele ist aus den analysierten Texten, aber die Realien sind unterstrichen, um sie besser zu veranschaulichen. Die Abkürzungen AT und ZT bei den Übersetzungsverfahren bedeuten den Ausgangs- und Zieldtext.

## **6 Themen und Übersetzungsverfahren von Realien**

Das untersuchte Korpus besteht aus 839 finnischen Realien. Die Anzahl der Realien ist überraschend groß (etwa 16 Realien pro Seite). Ein wesentlicher Faktor, warum die Anzahl so groß ist,

ist der wiederholende Stil des Ausgangstextes, denn zum Beispiel wird Helsinki über hundertmal im Korpus wiederholt.

## 6.1 Themen der Realien

Die Oberkategorien von Realien in dieser Arbeit sind nach Nedergaard-Larsen (1993, 210–211) Geographie, Geschichte, Gesellschaft und Kultur. Die größte Oberkategorie ist Geographie, denn 288 Realien beschreiben geographische Realien, meistens kulturgeographische Eigennamen. Im Korpus gibt es über zweihundert gesellschaftliche und kulturelle Realien, die sowohl Appellative als auch Eigennamen sind. Die kleinste Oberkategorie ist Geschichte (128 St.). Das unten dargestellte Bild 1 veranschaulicht die Anteile der Realien pro Oberkategorie.

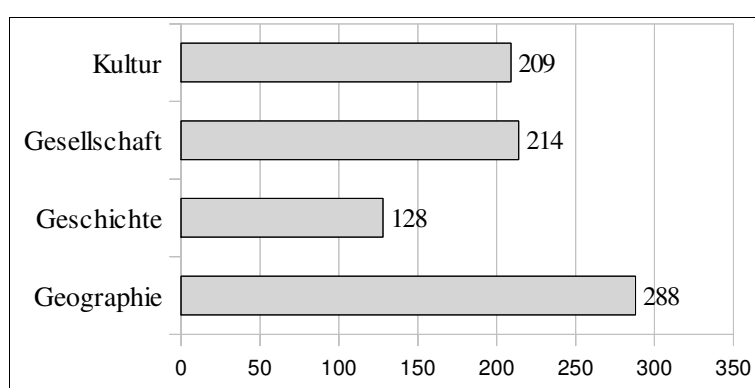


Bild 1. Die Anzahl der Realien

Die große Anzahl der geographischen Realien (288 St.) hängt mit dem wiederholenden Stil des Textes zusammen. Bei der Kategorisierung dieser Realien gab es keine Probleme, denn es war einfach, sie in die Unterkategorien einzuteilen. Beispiele der geographischen Realien sind *Kaivopuisto*, *Helsinki* und *Pohjanmaa*. Geschichtliche Realien hat das Korpus nur 128 Stück. Die meisten von ihnen sind Eigennamen, ähnlich wie geographische Realien, und beschreiben die Helsinkier Architektur, besonders Gebäude (z. B. *Ylioppilastalo* und *Finlandia-talo*).

Die gesellschaftlichen und kulturellen Realien unterscheiden sich von den geographischen und geschichtlichen Realien, weil sie neben Eigennamen viele appellative Realien haben. Gesellschaftliche Realien beschreiben hauptsächlich die finnische Politik und die gesellschaftlichen Organisationen und Bedingungen. Als Beispiele kann man *suojeluskunta* und *"asfalttitalonpojat"* nennen. Es ist bemerkenswert, dass es im Korpus keine Realien gibt, die die Familien oder Bedarfsgüter betreffen. Die Kategorisierung der gesellschaftlichen Realien war problematisch, weil es manchmal unklar war, zu welchen Kategorien einige Realien (z. B. *helsinkiläisyys*) gehören, weil sie gleichzeitig sowohl gesellschaftliche als auch kulturelle Realien sein können. Zu

den kulturellen Realien gehören zum Beispiel *hernekeitto*, *WSOY* und *Pentti Holappa*. Die kulturellen Realien, die Eigennamen sind, bezeichnen die Literatur, das Theater und die Musik, während die appellativischen Realien die Ausbildung, besonders das Studentenleben, und das Essen beschreiben.

Insgesamt befinden sich 839 Realien im Korpus, von denen 174 Appellative, 539 Eigennamen und 126 Wortverbindungen von Appellativen und Eigennamen sind. Wegen der großen Anzahl der im Korpus vorkommenden Eigennamen kann man eine Hypothese aufstellen, dass das häufigste Übersetzungsverfahren Fremdwortübernahme ist. Kujamäki (1998, 83) sagt, dass die Eigennamen sehr oft unverändert in Übersetzungen übernommen werden, falls sie keine Exonyme in der Zielsprache haben. Viele Realien im Korpus haben auch appellativische Elemente, weswegen sie übersetzt werden können. Auf dieser Basis kann eine zweite Hypothese aufgestellt werden: Teilübersetzung und zusätzliche Teilübersetzung sind nach der Fremdwortübernahme die zwei nächst häufigsten Übersetzungsverfahren.

## 6.2 Übersetzungsverfahren der Realien

Die Hypothese über das häufigste Übersetzungsverfahren trifft nicht zu, weil anstatt der Fremdwortübernahme die Lehnübersetzung das häufigste Verfahren ist. Die Fremdwortübernahme ist das zweithäufigste und die Teilübersetzung das dritthäufigste Verfahren. Das Bild 2 veranschaulicht die Anzahl der verschiedenen Übersetzungsverfahren.

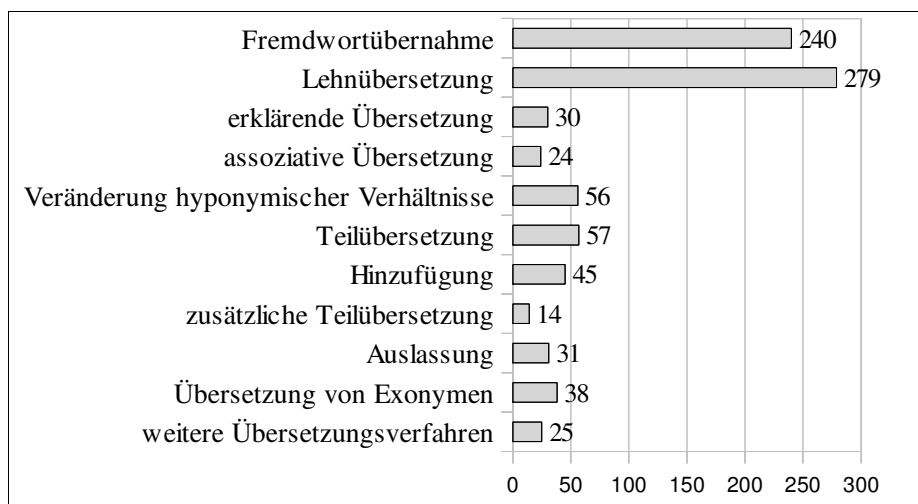


Bild 2. Die Anzahl der im Korpus verwendeten Übersetzungsverfahren

Bei der *Fremdwortübernahme* wird die Realia unverändert oder mit kleinen Modifikationen in die Übersetzung übernommen (Kujamäki 1998, 83), wie im Beispiel 1. Dieses Verfahren setzt

vom Zieldtextleser Vorkenntnisse oder Interesse an der Ausgangskultur voraus. Die Fremdwortübernahme hat vor allem einen stilistischen Einfluss auf den Zieldtext. (Kujamäki 1998, 83.)

- (1) AT: Havis Amandasta on tullut kaikkien rakastama pääkaupungin symboli. (S. 61)  
ZT: Heute ist Havis Amanda ein von allen geliebtes Symbol der Hauptstadt. (S. 61)

Bei der *Lehnübersetzung* wird die Realia Komponente-für-Komponente, sogar Morphem-für-Morphem, übersetzt und die Übersetzung wird an die Wortbildungsregeln der Zielsprache angeglichen (Kujamäki 1998, 83). Dieses Verfahren ist das Häufigste im Korpus (279 St.) und wird sowohl beim Übersetzen von Realien aus allen Oberkategorien als auch beim Übersetzen von Eigennamen und Appellativen verwendet. Beispiel 2 stellt die Lehnübersetzung der Appellative und Beispiel 3 die Lehnübersetzung des Eigennamens dar.

- (2) AT: Silakkamarkkinat, joiden perinne palautuu 1700-luvulle, ovat vieläkin jokasyksyinen merihenkinen tapahtuma Helsingissä. (S. 53)  
ZT: Der Heringsmarkt, dessen Geschichte in das 18. Jahrhundert zurückreicht, wird heute noch regelmäßig im Herbst veranstaltet. (S. 53)
- (3) AT: Pääkaupungin torit ja kadut, erityisesti Eduskuntatalon edusta ja Messuhalli nousivat poliittisen voimainmittelön keskeisiksi näyttämöiksi. (S. 130)  
ZT: Die Plätze und Straßen der Hauptstadt, insbesondere der Platz vor dem Parlamentsgebäude und die Messehalle, wurden zentrale Foren der politischen Auseinandersetzung. (S. 130)

Bei der *erklärenden Übersetzung* handelt es sich darum, dass der Inhalt der Realia dem Zieldtextleser durch Erklärung klar gemacht wird (Kujamäki 1998, 84). Dieses Verfahren wird ziemlich selten im Korpus verwendet. Beispiel 4 macht deutlich, wie die finnische Realia *ruokajono* ins Deutsche übersetzt und erklärt worden ist.

- (4) AT: Talouden taantuminen ja työttömyys toivat ruokajonot Helsingin kaduille. (S. 144)  
ZT: Wirtschaftliche Stagnation und Arbeitslosigkeit führten zu Schlangen von Bedürftigen vor den Hilfsstellen, die kostenlose Lebensmittel verteilten. (S. 144)

Im Ausgangstext kommen viele Realien vor, die mit ihren umgangssprachlichen Namen genannt werden, und anstatt der erklärenden Übersetzungen sind sie Komponente-für-Komponente übersetzt, was man kritisieren kann. Zum Beispiel ist *valtion putiikki* (S. 54) als *der staatliche Laden* (S. 54) übersetzt, was dem Zieldtextleser nicht erzählt, dass es sich um *Alko* handelt.

Bei der *assoziativen Übersetzung* ist es unwichtig, die wortwörtliche Bedeutung der Realia zu übermitteln. Das Wichtigste ist, die aus der Realia entstehenden Assoziationen zu übermitteln.

(Bödeker & Freese 1987, 150.) Die assoziativen Übersetzungen sind nicht häufig im Untersuchungsmaterial (24 St.). Am häufigsten ist dieses Verfahren bei den gesellschaftlichen Realien (11 St.) und Beispiel 5 stellt dar, wie eine finnische Jugendgruppe "*lättähatut*" auf solche Weise ins Deutsche übersetzt worden ist, dass die assoziative Vorstellung des Zieltextlesers gleich ist wie die des Ausgangstextlesers.

- (5) AT: *Kuvan ns. "lättähatut" olivat ensimmäinen urbaani nuorisoryhmittymä.* (S. 134)

ZT: *Die „Halbstarken“ mit ihren typischen Hütten waren die ersten Vertreter einer urbanen Jugendkultur.* (S. 134)

Es gibt drei Arten von Veränderungen hyponymischer Verhältnisse. Die *hyperonymische Übersetzung* bedeutet, dass die Realia durch ein Hyperonym bzw. einen allgemeineren Oberbegriff ersetzt wird (Kujamäki 1998, 86). Im Beispiel 6 wird *puhde- ja käsityöt* mit dem Hyperonym *Handarbeiten* ersetzt, weil es kein deutsches Äquivalent für *puhdetyöt* [*Handarbeiten, die man während der Dämmerungszeit macht*] gibt. Dieses Verfahren ist im Korpus die Häufigste von den Veränderungsarten hyponymischer Verhältnisse.

- (6) AT: *Myös puhde- ja käsitöitä kaupattiin.* (S. 53)

ZT: Auch Handarbeiten wurden verkauft. (S. 53)

Bei der *hyponymischen Übersetzung* handelt es sich darum, dass die Realia durch ein Hyponym, das spezifischer als die Realia ist, ersetzt wird (Kujamäki 1998, 86–87). Dieses Verfahren wird ziemlich selten im Untersuchungsmaterial verwendet. Im Beispiel 7 wird die Wortverbindung *Hartwallin tehdas* [*Fabrik Hartwall*] mit dem Hyponym *Brauerei Hartwall* ersetzt.

- (7) AT: *Näin alkoi nykyisen Hartwallin tehtaan historia.* (S. 41)

ZT: Damit begann die Geschichte der heutigen Brauerei Hartwall. (S. 41)

Die *kohyponymische Übersetzung* bedeutet, dass die Realia durch ein auf der gleichen hierarchischen Ebene stehendes Kohyponym ersetzt wird. Die Ersetzung der Realia durch ein Kohyponym wird oft für einen Fehler gehalten, obwohl sie auch eine bewusste Entscheidung des Übersetzers sein kann (Kujamäki 1998, 86–87). Beispiel 8 zeigt, wie *suurlakko* [*Großstreik*] mit dem Kohyponym *Generalstreik* [*yleislakko*] übersetzt worden ist. Es ist auch zu beachten, dass es nicht eindeutig ist, ob *suurlakko* und *yleislakko* Kohyponyme sind, weil sie auch als Synonyme betrachtet werden können. In dieser Arbeit werden sie aber als Kohyponyme betrachtet.

- (8) AT: Sen seurauksena myös Helsingissä ja koko Suomessa oli marraskuussa 1905 suurlakko poliittisine torikokouksineen Rautatientorille: valkoisten ja punaisten järjestyskaartien avoin aseellinen välikohtaus oli lähellä. (S. 92)

ZT: In diesem Zusammenhang kam es auch in Helsinki und in Finnland im November 1905 zum Generalstreik mit politischen Massenkundgebungen auf dem Bahnhofplatz: Die Gefahr einer bewaffneten Auseinandersetzung zwischen weißen und roten Schutzgarden war groß. (S. 92)

In der *Teilübersetzung* wird ein Teil der Realia, meistens ein appellativischer Teil oder ein Titel, übersetzt. Dieses Verfahren ist das dritthäufigste Verfahren (57 St.) im Korpus und die meisten mit Hilfe dieses Verfahrens übersetzten Realien beschreiben Architektur. Im Beispiel 9 sieht man, wie der appellativische Teil der Wortverbindung (*ratsastajanpatsas*) übersetzt worden ist, während der Eigenname (*Mannerheim*) unverändert geblieben ist.

- (9) AT: Mannerheimin ratsastajanpatsas paljastettiin juhlallisesti ja näyttävästi 1960 ja pian sen jälkeen Wäinö Aaltonen tekemien presidenttipatsaiden sarja Eduskunnan edustalla. (S. 139)

ZT: Das Reiterstandbild Mannerheims wurde 1960 feierlich enthüllt; ihm folgten wenig später die Präsidentendenkmäler von Wäinö Aaltonen vor dem Parlamentsgebäude. (S. 139)

Bei der *Hinzufügung* wird die Realia unverändert in die Übersetzung übernommen und eine kurze zielsprachige Erklärung wird ihr beigefügt. Die wichtigsten Aufgaben der Hinzufügungen sind, dem Zieltextleser Zusatzinformationen zu geben, die Übersetzung zu verdeutlichen oder das Verstehen des Inhalts der Übersetzung zu erleichtern. (Kujamäki 1998, 88.) Alle im Korpus vorkommenden Hinzufügungen hängen mit Eigennamen zusammen und liegen, abgesehen von einem Fall, vor den Realien, wie Beispiel 10 darstellt.

- (10) AT: Tämä tie yhdisti pääkaupungin laajaan talouspiiriin Uudenmaan itä- ja pohjoisosat sekä vuraan Hämeen. (S. 49)

ZT: Diese Straße band den östlichen und nördlichen Teil der Provinz Uusimaa und die wohlhabende Provinz Häme in den großen Wirtschaftsraum der Hauptstadt ein. (S. 49)

Zusätzliche Teilübersetzung ist das im Untersuchungsmaterial am seltensten verwendete Verfahren (14 St.), was gegen die zweite Hypothese dieser Arbeit spricht. Ein wesentlicher Faktor für den sehr kleinen Anteil zusätzlicher Teilübersetzung ist die Häufigkeit anderer Verfahren, besonders Fremdwortübernahme, Lehnübersetzung und Teilübersetzung. Bei der *zusätzlichen Teilübersetzung* geht es darum, dass ein appellativischer Teil der Realia übersetzt und vor oder nach der Realia hinzugefügt wird. Im Beispiel 11 wird der Teil *-silta* [*Brücke*] übersetzt.

- (11) AT: Etelä-Helsingin Esplanadit ja Sörnäinen Pitkäsillan toisella puolella muodostavat tänään kaksi toisistaan poikkeavaa kaupunkialuetta. (S. 48)  
ZT: Die Esplanaden in Südhelsinki und der Stadtteil Sörnäinen jenseits der Brücke Pitkäsilta sind heute zwei unterschiedliche Stadtgebiete – –. (S. 48)

In der *Auslassung* wird die Realia in die Übersetzung nicht übertragen (Kujamäki 1998, 87–88). Am meisten geht es um einzelne Wörter, aber es ist auch möglich, ganze Sätze oder lange Textabschnitte auszulassen. Die Auslassung hat einen großen Einfluss auf die Textwelt des Ausgangstextes (ibd.). Beispiel 12 macht deutlich, dass Auslassungen auch Herausforderungen beim Verstehen der Übersetzung verursachen können, falls der Übersetzer falsch vermutet, dass der Zieltextleser gewisse Vorkenntnisse hat. Beispiel 12 setzt voraus, dass der Zieltextleser weiß, von wem die Stadt Tampere erobert wurde, weil *punaiset* [*die Roten*] ausgelassen worden ist.

- (12) AT: Mannerheim valtasi raskain tappioin punaisilta Tampereen, mutta Suomen pääkaupungin valtasivat samoihin aikoihin Hangossa maihin nousseet saksalaiset. (S. 94)  
ZT: Tatsächlich eroberte Mannerheim unter schweren Verlusten die Stadt Tampere, gleichzeitig landeten jedoch die deutschen Truppen bereits in Hanko und eroberten die Hauptstadt. (S. 94)

Es handelt sich um die *Übersetzung von Exonymen*, wenn die ganze Realia übersetzt wird bzw. durch ein zielsprachiges Exonym ersetzt wird. Der größte Teil der mit einem Exonym ersetzten Realien im Korpus (30 St.) bezeichnet geographische Realien (z. B. *Suomi* → *Finnland*). In dieser Arbeit wird das Ersetzen der geographischen Realien durch ein geographisches Adjektiv auch als Exonymübersetzung betrachtet. Im Beispiel 13 wird die Realia *Suomi* [*Finnland*] durch das Adjektiv *finnisch* [*suomalainen*] ersetzt.

- (13) AT: Sörnäisten suuruudenaika alkoi, kun Suomen metsät oli keksitty, ja jo 1870-luku oli Suomen puutavarakaupan suuri vuosikymmen. (S. 49–50)  
ZT: Die Blütezeit von Sörnäinen begann mit der Entdeckung der finnischen Wälder; bereits in den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts erreichte der Handel mit Holzprodukten einen ersten Höhepunkt. (S. 49–50)

Die Kategorie *weitere Übersetzungsverfahren* umfasst drei Übersetzungsverfahren: Ersetzungen, Verbindungen mehrerer Realien und Fehler. Im Untersuchungsmaterial gibt es zehn Ersetzungen, acht Verbindungen und sieben Fehler. Bei den Ersetzungen handelt es sich meistens um akademische Titel und Toponyme. Zum Beispiel ist der Titel *filosofian tohtori* [*Doktor der Philosophie*] (S. 135) in der Übersetzung durch *Folklorist* (S. 135) ersetzt worden. Die Verbindungen mehrerer Realien stehen mit den sprachlichen Konstruktionen mit dem Verb *sein* im Zusam-

menhang. Im Beispiel 14 wird die Konstruktion *Kansallismuseo on Suomessa* [*das Nationalmuseum ist in Finnland*] durch die Verbindung *das finnische Nationalmuseum* ersetzt.

- (14) AT: Jo ennen Eduskuntataloa valtakadun varrelle Töölöön oli rakennettu suuri Kansallismuseo; toisin kuin monissa muissa maissa Kansallismuseo on Suomessa historiallis-arkeologis-etnografinen, ei taidemuseo. (s. 70–71)

ZT: Schon vor dem Parlament war an der Hauptverkehrsstraße in Töölo *das Nationalmuseum* entstanden; anders als in vielen anderen Ländern ist das finnische Nationalmuseum kein Kunstmuseum, sondern enthält historische, archäologische und ethnographische Exponate. (s. 71)

Von den sieben Fehlern im Korpus beziehen sich fünf Fehler auf Eigennamen. Zum Beispiel der Name *Jac. Ahrenberg* (S. 36) ist in der Übersetzung mit dem falschen Anfangsbuchstabe geschrieben worden (*Jac. Ehrenberg*, S. 36). Im Ausgangstext gibt es überraschend viele Schreibfehler, aber die meisten sind in der Übersetzung korrigiert.

Die schwarzweißen Bilder im Korpus (23 Fotos, fünf Zeichnungen, vier Poster und eine Briefmarke) hängen eng mit dem Text zusammen und beschreiben die im Text genannten Realien. Es gibt auch zwei Fotos, die dem Leser Informationen über die im Text nicht genannten Personen bringen. Die Bilder sind wichtig für den Text, denn sie konkretisieren und visualisieren die Realien, die im Text erwähnt werden. Beim Vergleichen der Bilder und Übersetzungsverfahren sieht man, dass die Bilder wahrscheinlich Einfluss darauf gehabt haben, dass die Übersetzerin so viele Realien mit den Lehnübersetzungen ersetzt hat.

## 7 Zum Schluss

Bei der Analyse der Themen der Realien wurde klar, dass die größte Oberkategorie im Korpus Geographie (288 St.) ist. Nach ihr kommen Gesellschaft (214 St.), Kultur (209 St.) und Geschichte (128 St.). Im Untersuchungsmaterial gibt es sowohl Eigennamen als auch Appellative: 539 Eigennamen, 174 Appellative und 126 Verbindungen von Appellativen und Eigennamen. Die am häufigsten verwendeten Übersetzungsverfahren sind Lehnübersetzung (279 St.), Fremdwortübernahme (240 St.) und Teilübersetzung (57 St.).

Die Hypothese über die Häufigkeit der bestimmten Übersetzungsverfahren trifft nicht ganz zu, denn die Lehnübersetzung ist das häufigste Verfahren und die zusätzliche Teilübersetzung das am seltensten verwendete Verfahren. Obwohl die Lehnübersetzung das häufigste Verfahren ist, wird die Fremdwortübernahme auch sehr häufig in der Übersetzung benutzt und die Teilübersetzung ist das dritthäufigste Verfahren. Beim Übersetzen der Realien des Untersuchungsmaterials



kann man keine bestimmten Strategien oder Verfahren erkennen, weil die im Text mehrmals vorkommenden Realien mit verschiedenen Verfahren in verschiedenen Kontexten übersetzt worden sind. Beim Übersetzen ist aber auch das Wichtigste in den Realienübersetzungen – das Überschreiten der Sprach- und Kulturgrenzen (Salmeri 2014, 78–79) und das Bauen der Brücken über die Kluft zwischen Kulturen (Tommola 2013, 171) – berücksichtigt worden.

Aufgrund dieser Arbeit können Schlussfolgerungen darüber gezogen werden, was für Übersetzungsverfahren in der Übersetzung von Realien in den informativen Texten benutzt werden, aber es ist zu beachten, dass die Ergebnisse dieser Arbeit nicht direkt verallgemeinert werden können, weil diese Arbeit nur eine Fallstudie ist. In Zukunft wäre es interessant, mehr das Übersetzen der in den informativen Texten befindlichen Realien zu untersuchen und zu beobachten, wie die Zieldeser die übersetzten Realien verstehen und auf sie reagieren. Antworten auf diese Fragen werden in den weiteren Untersuchungen geklärt.